غوره نثرونه

ګل پاچا الفت

www.samsoor.com

سرلیک

څه د پاسه شل کاله کېږي چه زه د څه لیکلو او فکر کولو په رنځ اخته یم.
همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بېل کړم او په ګوښه ځای کښېنولم ډیرې شپې بې راباندې په ویښه تېرې کړې او ډېرې ورځې بې له دوستانو او ملګرونه بېل وساتلم.
په دغه موده کښې ماله خپلو بچیو او د کاله خلقو سره ډېر لږ وخندل او هرچاته بې مینې غوندې ښکاره شوم، کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښېناستم چه د څه لیکلو په فکر کښې رانه مونځونه هم قضا شوه مګر هېڅ مې ونشو لیکلی. کله به نیمه شپه لکه سودائي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حیران حیران کتل. یو وخت به مې څو کرښې ولیکلې بیا به مې هغه څیرې کړې. بل وخت به مې خپل څیرې کاغذونه راغونډ کړه او یوه کلمه به مې له بلې سره نښلوله.
ډېر ځله راته خپل فکر او خیال ډېرښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو لیکنو ته په ډېر حقارت کتلی دی او له ځانه مې زړه تور شویدی.
ډېرې ورځې د کورا وکلي له خلقو نه پټ شوی یم او چېرته لرې د غره په لمن کښې په کومه هدیره کښې ناست یم یا مې د سیند په غاړه یوازې ورځ تېره کړې او یوازېتوب مې ډېرلوی نعمت ګڼلی دی .
په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثرلیکلی چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې څرګندې دي.
د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو یوه برخه ده چه زما په نظرکښې ادبي قیمت لري او زه بې خپل غوره نثرونه ګڼم.
زما په مقالو کښې ځینې نورې مقالې هم شته چه دلته بې چاپول مناسب و مګر اوس الس ته رانغلې او دا انتخاب نیمګړی غوندې شو.
دا پاڼې چه تاسې لولئ په لیکلو کښې بې ډېر زیار ایستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي . لکه چه یو کور څو ځله جوړ او وران شي دا مضامین هم څو ځله یو راز او بل راز شویدي چه د ترکیب او تالیف په لحاظ بې مختلف صورتونه پیدا کړی او کیدی شی چه ځینې به بې له او سنی حاله ښه هم و.
د لیکلو فن ډېرې جګر خونۍ لري او ډېر ځله داسې کېږي چه یو لیکوال یوه شپه په ویښه سبا کړی او یوه جمله پیدا کړی یا یوه لیکه هم ونشي لیکلی.
د یوه خیال یا فکر پیدا کول او بیا بې په ښه ډول بیانول هغه ګران کاردی چه نورو ته بې ګرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي. په همدغه سبب یوه شاعر یا لیکوال ته نه ښائي چه د خپلو آثارو قیمت له چانه وغواړي یا ورته څه قیمت وټاکي.
زه هم په دغه ټکی پوه شوی یم او له هېچانه پرې هېڅ نه غواړم.

ډېره ښه ده چه اوس د پخوا په شان نه یم او خپلو افکارو ته په هغه قیمت نه یم قایل لکه چه پخوا وم . یو وخت ما په ځان ډېره ښه عقیده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارک ګاڼه هغه وخت به چه ما هر څه ولیکل هغه به راته په یقین سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکال به مې پکښې لیدله مګر اوس هغه د یقین سرمایه په شک بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدګماني پېدا شوه.

زه به اوس ډېر خوښ یم که دا پاڼې لکه د تمباکو پاڼې د چا د فکر صحت ته زیان ونه رسوي او څه زهر پکښې ګډ نه وي.

هرڅه چه وي او هر څنګه چه وي مګر له ما سره بده اراده نه ده موجوده او په بد نیت دغه کار نه کوم .دا فکرونه ښه وي او که بد مګر د بیان او اظهار طرز یې بد نه دی او د ښه نثر ښېګڼې پکښې شته که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د یوه ادبي متن په حیث یوه ساده انشاء بللی شو چه له نوو لیکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کښې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او د دغه ضرورت ما ته هغه وخت پوره څرګند شو چه زه د حقوقو په پوهنځی او د ادبیاتو په پوهنځی کښې د پښتو استاذ شوم او دا دوه کاله د پښتو درس را په غاړه شو

پدې انشاء کښې که زه یو څه ښکلیتوب وینم هغه سادګي او آساني ده چه په لفظ او معنی کښې یې ډېر لحاظ ساتل شوی دی. او دا آسانی په ډېرو مشکالتو الس ته راغله.

پدې انشاء کښې که د فکر او معنی څه ښایست شته هغه په سادګۍ کښې پټ دی او څه ابغ نبغ حسن پکښې څوک نشي لیدی.

که دا نثر رواج ومومي او ځینې نوي لیکوال دغه سبک غوره کاندي ما به د خپل زیار او زحمت ډېر ښه اجر موندلی وي او خوښ به یم چه د پښتو نثر ته مې یو څه خدمت وکړی شو.

ګل پاچا الفت د پښتو ټولنې رئیس

د پردې خبرې

ترځو، چې د ښځو مخونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي، ځکه چې په پښتو کې خبره هم مونثه ده.
یوازې خبره لاڅه، چې ژبه، وینا، معنیٰ، خطابه، مقاله هم د تانیث علامې لري.
هغه وینا، چې ابتکار په کې وي د ادب پردې ته لا ډېر ضرورت لري.
تاسې زما خبرو ته لږ غوندې باریک شئ!
د ادب او سیاست خبره ډېره باریکه ده.
زه په ډېره نرۍ او باریکه لار لاړم، خدای دې وکړي، چې ډېر باریک بین خلک پر دغه لار راشي او په ځیرځیر وګوري.
ما اوښان نه دي بار کړي، زما قافله دمچیو ده، چې د ګلونو له پاڼو نه په هوا څه راوړي او عسل جوړوي.
له دې قافلې سره د سبا وږمو خوشبویي بار کړې ده، چې څوک یې په سترګو نهویني، مګر حساس دماغونه یې احساس کولی شي.
هو! زما کار له احساس سره دی، زما خریدار باید ډېر حساس وي یا ډېر حساس شي.

لاروی

مونږ د خپلو کورونو له څنګه په دېره کې ناست وو.
له پاسه یو لاروی راغی د ونې ډډ ته یې ډډه ولګوله.
له ملانه یې ډوډۍ پرانیستله او له څه شي سره یې په خوند خوند خوړله مونږ ورته تږي وو، هغه ځان مور کړ او یخې اوبه یې وڅښلې.
مونږ روژه وو. هغه بوزه و، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته.
لاروي وویل: ماته د خوړلو اجازه شته او تاسو ته نشته.
ماته خدای خواړه او اوبه رواکړي دي، په رمز او معنیٰ پوهېدل په کار دي.
د خدای کارونه بې حکمته نه دي، تاسې د دغه عملي تعلیم په اصلي معنیٰ ښه فکر وکړئ!
تاسې ولې وږي یاست او زه موړ یم؟
زه په کار او مقصد پسې روان یم او تاسې ځای پر ځای پراته یاست.
ستاسو حرکت لنډ دی، ځکه یې وږي کړئ!
تاسې د خدای قانون منلی دی، مګر پوه شوي پرې نه یاست.
زه راوګرځېدم، چې تاسې په دغه راز پوه کړم او له لوږې نجات ومومئ، پاڅېږئ روان شئ او لرې ځای په نظر کې ونیسئ!
لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده به حرکت کې نشته.

ژوند

د يوې چينې اوبه دي، ځوك يې د زرو په جام کې څښي، ځوك يې د خاورو په کنډولي کې.
هغه، چې نه دا لري نه هغه، په لپه کې يې را اخلي.
په اوبو کې هيڅ فرق نشته، فرق په لوښو کې دی.
د شاه او ګدا فرق په لوښو کېږي.
د اوبو په خوند هغه ځوك پوهېږي، چې ډېر تږی وي.
هغه لاروی، چې له بېديا نه ستړی ستومانه راځي او تنده يې ډېره زياته ده، دا اوبه ډېر خوند ورکوي.
هغه دهقان، چې په سره غرمه کې يوې کوي او خولې پرې راماتي دي دا اوبه د هغه دپاره ډېر لوی نعمت دی.
يو شپون، چې له غره نه تږی راکوزېږي او په چينې باندې خوله ږدي د اوبو په خوند ډېر ښه پوهېږي.
يو بل سړی چې يخ سيوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی، ښايسته صراحي يې له څنګه ايښې ده او په ښو ګيلاسونو کې اوبه څښي له اوبو نه هغه خوند نشي اخيستلی.
هو! ده دلارويو او شپنو تنده نه ده ليدلې.
په سره او تکنده غرمه کې يې لو نه دی کړی، ځکه هغه تلوسسه په ده کې نشي پيدا کېدای.
چا، چې لوږه او تنده نه ده ليدلې، هغه د خوړو او اوبو پوره خوند هم نه دی لېدلی او د ژوند په کيف نه دی پوه شوی.

نوی نسل

له زمکي نه بخار پورته شو.
له بخار نه وريځ پيدا شوه.
له وريځي نه باران ووريده.
له بارانه د پسرلي ګلونه پيدا شول.
د ګلونو نه خوشبويي پيدا شوه.
وګورئ! مور او لور يا پلار او زوی څومره فرق لري؟
هغه تفاوت، چې د باران او ګلونو يا د زمکې او بوټو ترمنځ وينئ د يوه او بل نسل تفاوت هم دومره دی.
که اولادونه ميندو غوندي وای، نو له غرونو څخه به لعلونه نه پيدا کېده، له دريابونو څخه به مرغلرې نه راوتلې، له ابشار نه به بربښنا نه راتله، د ړندو اولادونه به ړانده وو، له کڼو نه به کاڼه زېږېدل.
اوس پوه شوئ! چې نوی نسل او زوړ نسل يو رنګه نه وي.
که څوک خپل زوی ته زړه بوږی به نکاح اخلي يا خپله پېغله لور اتيا کلن بوډا ته ورکوي ښه نه کوي.
زړه تربيه او نوی نسل همدغسې وګڼئ.

لوی او وړوکی

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې ونه ولاړه ده.

د غنمو په وړو کې دانه شته، په دانو کې همدغسې وړي شته.

په چرګه کې هګۍ ده په هګۍ کې چرګه ده.

دغه یوه دانه پندانه، چې ګوري تېل او پلته دواړه لري او په حقیقت کې بله ډیوه ده، مګرستا سترګې دغه رڼا نه ویني.

ته خبرنه یې، چې په یوه دانه او په یو ځاځکي کې عالمونه پراته دي.

ته پخپله هم دغنم په دانه کې وېده وې بیا دې په یوه ځاځکي اوبو کې لامبو وهله نن په لویه بېړۍ کې ناست یې او په لویو دریابونو کې ګرځې.

څه شی، چې ته وړوکی ګڼې هغه هم لوی دی یا هغه څه، چې تا ته لوی ښکاري هغه هم کوچنی او وړوکی دی.

ته ونه لویه ګڼې هغه په یوه زړي کې ده.

تا ته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده.

دغه غټه هندوانه، چې ګورې کال ته نه پاتې کېږي او عمر یې ډېر لنډ دی، دغه د هندوانې کوچنی زړی تا ته هر کال تازه هندوانې درکوي.

د زړي قیمت له هندوانې نه لړنه دی.

که زړی ورك شو هندوانه ورکېږي.

نو راشه هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه ګڼه، ځکه چې دلته غټ او کوچنی لوی او وړوکی نشته، ټول برابر دي یوازې خدای لوی دی او بس.

د نن ورځې دیموکراسي له همدغسې ژوندکتنې څخه پیدا شوې او د ډېر دقت نتیجه ده.

د شاعر تحفه

زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې ناست و، سر یې په ګرېوانه کې ښکته کړی و، فکري عبادت یې کاوه.
کله چې هغه سر راپورته کړ او پر ما یې نظر ولوېده، ما خپله تحفه یو د پړانګ پوستکی او یو غزنیچی پوستین د هغه په مخ کې کېښووده.
هغه وویل: دا یو د ظالم پوټکی دی، ځکه له پښو لاندې لوېږي، دا بل د ضعیفانو له پوستکو نه جوړ دی او پر غاړې پورې تعلق نیسي.
د شاعر تحفه باید همدغسې وي او همدغه معنی ولري.
دی باید دا دوه منظرې همدغه راز وښیي او خلك په دغه رمز ښه پوه کړي.
په دغو خبرو زه له خوبه راویښ شوم او په خوب کې د خپل خوب په تعبیر پوهیدلی وم.

خدمتګار

هلته یو ړوند بې لارې روان و، هغه پر سمه لاره برابر کړ، مګر ړوند پوه نشو چې زما رهبر څوك دي.
یو بل په خواږه خوب وېده و، په خوا کې یې یوه منګرې سر را اوچت کړ، هغه په بیړه وواژه او ویده هماغسې ناخبره پاتې شو.
د شپې په مسجد کې ناروغه مسافر زګېروي کول، هغه یې په خدمت کې شپه سبا کړه، مسافر سباوون خواته مړ شو او خپل زړه سواندی خدمتګار یې ونه پېژانده، هغه پر لاره روان و، یو ماشوم ته یې یو موټی میوه ورکړه، مګر یوه هم ونه پېژانده، چې دی څوك دی.
له دې لویې لارې نه هغه ډېر اغزي او کاڼي لرې کړه، مګر څوك چې سبا ته پر دې لاره راځي د هغه له خدمت څخه نه خبرېږي او هغه نه پېژني.
په رښتیا، چې مونږ خپل خدمتګاران نه پیژنو او باداران ډېر ښه پیژنو.

عقل

ډېر لږ خلك دي، چې كله كله يو نيم كار د عقل په خوښه كوي.
نور ټول كارونه د مينې او محبت دپاره، د حسد او عناد دپاره، د حرس او هوس دپاره وي يا د كوم زورور په امر او د نادانۍ په فرمان اجرا كېږي. سره له دې چې د عقل برخه په ژوندانه كې ډېره لږه ده بيا هم هر څوك د عقل ستاينه كوي او د عقل دښمن هم عقل ښه ګڼي او بې عقلي نه خوښوي.
ښايي، چې عقل په همدغه سبب د هر چاخوښ وي، چې د چا په كار كې كارنه لري او د زورورو خوي په كې نشته.
عقل زمونږ تابع دی او زمونږ زړه ته ګوري هغسې مشوره راكوي، ځكه يې ستا يو او صفت يې كوو.
كه عقل پر مونږ باندې حاكم وای او اقتدار يې درلودای مونږ به ترينه ډېر سرټكاوه او بد به مو ګاڼه، ځكه چې تر اوسه مونږ له يوه حاكم نه هم زړه كې ډېر خوښ نه يو او ډېر ښه حاكم هم ډېر خلك له ځانه خوابدي كړي دي.
په رښتيا، چې عقل غوندې بې ضرره شي نشته.
عقل هر كله زمونږ خير او ګټه راښيي او عقل د همدغه شي نوم دی. كه مونږ د عقل يوه خبره هم ونه منو بيا هم عقل رانه ځي او بد راسره نه كوي كه مونږ په ناكاره كار پسې په بده لاره روان شو عقل راسره ملګری دی او څومره، چې كېدای شي له خطر نه مو ساتي.
ډېرې غلاګانې د عقل په مرسته كېږي، كه څه هم غلا ته په ښه نظر نه ګوري او غلا يې نه ده خوښه.
هغه شيطاني چلونه، چې انسان كشف كړي دي او شيطان هم ورته حيران دی د سادګانو او احمقانو كارنه دي.
فرېب او ټګي سره له دې، چې سم او صحيح عقل ورته بد ګوري بيا هم د هوښيارۍ بد عمله اولاد دی او د بد سړي له عقل څخه دغه راز بد اولاد پيدا كېږي، همدغسې عقل يوه غله ته هم د تېښتې لاره ښيي هم يې د ماړه كاله ته بيايي او كه حاكم ونيوه د ځان د خلاصولو چلونه هم ورښيي.
كه سړی هرڅومره ګنهكار و عقل ورته د نجات لاره لټوي او له همدردۍ نه يې لاس نه اخلي. په رښتيا، چې دومره مهربانه ملګری بل نشته.
هغه وخت، چې څوك عقل له ځانه شړي او په عقل هجوم ور وړي باده او پيالـه دی په لاس كې وركوي او دمخه ورته لا يو داسې ځای پيدا كاندي، چې ډېر رسوا نشي او محتسب يې ګرېوان ته لاس وانچوي.
د عقل خوی او خصلت په هيچا كې نشته په زړه كې حسد او عناد نلري، لكه ماشوم مرور كېږي، نه ظلم او نه يې ناروا خوښه ده، مګر له ظالم سره دښمني هم نه كوي، فسق او فجور ورته بد معلومېږي، خو د

ذاهد په شان له فاسق او فاجرنه نه تښتي، هر چا ته د خېرخواه په نظر ګوري او د انسان په مجبوریت ډېر ښه خبر دی.

عقل په دې خبره ډېر زور اچولی دی، چې انسان پخپلو کړو کې پوره ازادي او اختیار نلري او د مجبوریت جنبه یې ډېره غالبه ده.

هو! عقل دا غواړي، چې د انسان له ضعف او ناتوانۍ نه یو داسې قوي دلیل جوړ کړي، چې د هغه بل جهان له ملامتۍ نه یې هم خلاص کاندي.

عقل په دې پوهېږي، چې انسان د خپلو غرایزو او احساساتو تابع دی او منطق هر کله د خپلو اغراضو دپاره استعمالوي.

د انسان له منطقي تعریف څخه هم دا معلومېږي، چې دی اول حیوان او بیا عاقل دی، یعنې د ده نطق او عقل د حیوانیت تابع دی او حیواني غرایز پکې د اولیت حق لري.

دا یو منلی حقیقت دی، چې عقل زمونږ تابع دی، مونږ د عقل تابع نه یو.

عقل زمونږ دپاره پیدا شوی دی مونږ د عقل د پاره نه یو پیدا .

که مونږ په عقل باندې د لیونو او ماشومانو کار کوو، کوي یې او زمونږ له امر نه غاړه نه غړوي.

که زه او ته دوستان یو زما او ستا عقل هم دوستي کوي.

که مونږ غلیمان شو زمونږ عقلونه یو له بل سره دښمني کوي او په جګړه اخته کېږي.

ښه عقل هماغه دی، چې د مینې او محبت په غېږ کې وده وکړي او د ښو عواطفو او احساساتو په لمن کې وروزل شي.

عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه و عقل ښه کېږي که اخلاق بد و عقل په بده لار روانېږي او بده لاره ښیي.

پوهه او هوښياري

زه چې وړوکی وم، اګر چې اوس هم لوی نه يم له هر چانه به مې اورېدل:

فلانی بې عقله دی، په څه نه پوهېږي، د عقل په پوله هم نه دی تېر شوی او د دوه خرو اوربشې نشي بيلولی، مګر يو يو به چيرته داسې هم پيدا کېده، چې خلکو به ورته پوه او هوښيار ويلې. زه همدغه وخت په دې خبره پوه شوم، چې پوهان او هوښياران په دنيا کې ډېر لږ دي او ناپوهان ډېر زيات دي. کله چې زه په سبق کښېناستم ماته يې وويل:

سبق ووايه، چې پوه او هوښيار سړی درنه جوړ شي.

دا خبره په ما باندې ښه ولګيده او پوه شوم، چې پوهه او هوښياري مې خوښه ده، هغه وخت زه هوښيار نه وم، مګر هوښياري مې ښه ګڼله او ناپوهي راته بده ښکارېده، نه پوهېږم چې دغه تميز ما له کومه کړی و او يو بې عقل څنګه پوهېدی شي، چې عقل ښه دی او بې عقلي ښه نه ده، خو اوس پوه شوم چې ماشومانو ته که څوك هر څه هر رنګه وښيي هماغسې يې ګڼي او له ځانه څه فکر نشي کولی.

ماشومان لا پرېږده، چې د ډېرو خاوندان هم دغه شان دي او لوی سړي د يو او بل په خبرو تېروزي.

ما هغه وخت د ملا صاحب سوکانو ته د همدې دپاره سر ونيوه، چې پوه او هوښيار شم.

هو! د پوهې او هوښيارۍ ځای سر او د ماغزو، مګر پوهه د ملا صاحب په لاس کې وه او له هر چا سره نه وه.

ما ته هوښياري، ځکه ښه ښکارېده، چې ډېره لږه وه او له لږو خلکو سره وه، هر څه چې لږ وي قيمت يې ډېر وي او خلك يې ارمان کوي، هر څوك هغه څه غواړي، چې نه يې لري.

که زه پوه او هوښيار وای په پوهې او هوښيارۍ پسې به نه ګرځېدم.

ډېر خلك ډېرو شيانو ته د ناپوهۍ په سبب هڅه کوي او ډېر کارونه له ناپوهۍ ولاړېږي، زه هم نه پوهېدم چې پوهه مې غوښتله.

هرڅه، چې وو او هر څنګه چې وو ما به ليك او لوست کې دانايي لټوله او سبق مې وايه، چې يوه ورځ مې د رحمان بابا په کتاب کې ولوستل:

دا دنيا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنيا باندې غرض

مګر، چې شاوخوا مې ښه وکتل په رښتيا ، چې د کلي خان به ټوله ورځ په دېره کې يخ سيوري ته پروت و او هېڅ به يې نه کول دهقانانو او مزدورانو به سره غرمه کې يوې، لوونه او غوبلو نه کول، زحمت او خواري به د دوی وه ګټه، به د خان کورته راتله.

زه دغه وخت د عقل او هوښيارۍ په کرامت او برکت نور هم پوه شوم او باور مې راغی، چې زمونږ په کلي کې يوازې خان صاحب هوښيار دی، چې هېڅ نه کوي او نور ټول بې عقله او ناپوهه دي، چې د دنيا کارونه کوي. د ده د پوهې او هوښيارۍ يو بل دليل هم له ما سره و هغه دا ، چې دی به په ژمي پيتاوي ته

کنبېناسته او په اوږي کې يخ سيوري ته، هغه نور به په سره اوږي کې سره لمر ته ولاړ وو او کار به يې کاوه ما به په جومات کې په زوره زوره ويل:

دا دنيا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنيا باندې غرض

خو هغوی په دې خبره نه پوهېدل او زما چيغې عبث وې.

ډېره موده وروسته زه له کلي کوره راووتم ښار ته راغلم په دفتر کې مرزا شوم د مرزايانو له ځنګه کنبېناستم، په چپړاسيانو به مې حکمونه کول او په هر کار پسې به مې لېږل.

دلته هم هماغه قانون جاري و او د رحمان بابا خبره راته د کاڼي کرښه ښکاره شوه، چپړاسيان به ټوله ورځ په سره ژمي او په واورو کې دېره په دېره ګرځېدل، مکتوبونه به يې رسول مونږ به په توده کوټه کې ناست وو مکتوبونه به موليکل.

زمونږ مدېر صاحب به نور څه نه کول يوازې دسخط به يې کاوه، يعنې زمونږ کار به د ده په نامه ختمېده. که د دسخط په ځای مهر لګول رواج وای دا کار به هم کاتبانو کړی و، مګر نه پوهېږم چې مديران ولې مهرونه نه جوړوي؟ که يو کاتب خپل کار د مدېر په نامه ختم کړي او دی پخپله د هغه مهر د مکتوب په اخر کې ولګوي دا کار اخلاقاً ښه دی، ځکه چې د ايثار او فداکارۍ معنیٰ لري، که څوک پردی کار پخپل نامه ختموي ښه نه معلومېږي له چپړاسيانو نه زمونږ کار لږ او اسانه و او له مونږ د مدير صاحب کارسپک و.

رئيس صاحب، چې عاقل عالم و هغه بېخي کار نه کاوه او کله کله به د يوه ساعت له مخې رياست ته راغی ځينې خو به يې خپل مبارك نوم هم په کوم مکتوب يا حاضرۍ په کتاب کې نه ليکه، چې د کار کمې د ده په نامه پرې نوزي او هوښيارۍ ته يې زيان ونه رسيږي.

زمونږ مکتوبونه ځينې داسې وو، چې چپړاسي ته به مو ورکول، چې په مدير يې امضا کړي، ځينې به مونږ پخپله رئيس صاحب ته د امضاء دپاره وړل.

د رئيس صاحب حضور ته چپړاسي مکتوبونه نشو وړلی، چې د ادب تقاضا دا نه وه، چې يو خوار چپړاسي په خواره جامه کې د يوه لوی سړي په حضور کې ودرېږي که څه هم د خدای حضور ته په لمانځه درېږي.

هو! د دربار په ادابو هر څوك نه پوهېږي او درباري پوهه له هر چا سره نشته. هلته موقع شناسي له هر کار نه زيات قيمت لري او د نزاکت مراعات ډېر په کار دی. په رمز او اشاره پوهېدل، مزاج پېژندل، د بل په خوښه خبرې کول، د بل په نظر هر څه ليدل، ډېر لياقت او مهارت غواړي هر څوك نشي کولی، چې له ځانه به هيڅ فکر او هيڅ عقيده نلري، مګر د بل هر فکر او هره نظريه به د ارسطو په منطق ثابتوي.

پخپلو اوږو باندې هر څوك د بل پېټی وړلی شي، مګر له زړه نه د نورو يابو جوړول اسانه کارنه دي.

تاسې درباريانو ته په عادي نظر مه ګورئ، دومره باريك بين خلك بل چېرته نشته، د دوی ډېر لږ کار د پوهې او هوښيارۍ له برکته د نورو له ډېرو درنو کارونو نه درونډ خېژي. د دوی مثقال او د نورو خروار

برابر نه دي. که د نورو د فعالیت دوړې او ګردونه اسمان ته ورسیږي او دوی محض د چا د بوټونو ګرد پاك کړي، د دوی د کار قیمت زیات دی او له هغوی نه یې محتوا ډېله ده.

دوی په جنګونو او جګړو کې د سربازۍ میدان ته نه حاضرېږي. په فابریکو او کارخانو کې کارونه نه کوي، لوړې ژورې نه اوروي، معدنونه نه سوري کوي، مګر ګټه یې له نورو نه زیاته ده او په لوړ مقام کې ځای لري.

د دوی کار دومره باریك دی، چې هر چا ته نه معلومیږي، مګر لیاقت یې معلوم دی او په هوښیارۍ کې یې څه شك او شبه نشته. څومره، چې پوهه او هوښیاري زیاتېږي هغومره فعالیت او د کار ستوماني کمېږي. نه ګورئ چې ماشومان له لویو او درنو خلکو څخه ډېر حرکت کوي دا باشي ولاړ دی او مزدوران تېږې چلوي.

مشران له ځایه نه ښوري او کشران په مخکې منډې وهي که لرې نه ګورئ د خپل لاس ساعت ته وګورئ ثانیه ګرد ، چې وړوکی دی څومره ژر ګرځي دقیقه ګرد ، چې لوی دی ورو روان دی.

کوچني موټر ډېر ګړندي ځي او لویه لارۍ هغسې نشي تللی.

اوس پوه شوئ، چې لویوالی او دروندوالی همدارنګه عقل او پوهه فعالیت کوي او منډې رامنډې د بې عقلو کار دی.

هوښیاران کار نه کوي، فکر کوي او چرت وهي ناپوهان جبل وهي او غرونه سوري کوي.

یو مرزا هېڅکله په خپل کار کې د یوه جوالي غوندې نه دی ستړی شوی (عقل نیست جان در عذاب) همدغه معنیٰ لري او رحمان بابا د همدې له امله وایي، چې دنیا په احمقانو ودانه ده او دانا د دنیار په کار څه غرض نلري.

تاسې له هوښیارانو او پوهانو ډېر کار مه غواړئ، دوی پرېږدئ چې فکر وکړي او بې کاره بې زیاره ګټه خپل کاله ته راوړي.

هوښیاري او پوهه همدغه ده، چې کار یې لږ او ګټه یې ډېره وي یا په بل عبارت هېڅ نه کوي او هر څه د ده وي، د نورو له زیار او کار څخه ګټه اخیستل، بل غولول او ځانته ګټه اړول پوهه او هوښیاري ده. دا د پوهې او هوښیارۍ برکت دی، چې ډېر لږ خلك، یعنی هغه چې د نن ورځې په اصطلاح به اقلیت کې دي او لږه کي ورته ویل کېږي د ډېرو خلکو له ستړیا او ستومانۍ نه ډېره زیاته استفاده کوي. که تاسې د هر وطن د ناز او نعمت خاوندان او شتمن وګورئ، دوی ډېر لږ دي، مګر ډېر زیات خلك د دوی د ګټې دپاره استعمالیږي. معنیٰ دا ، چې د دوی سمسور بڼ د نورو په خولو وده کوي او د دوی راحت د نورو د زحمت نتیجه ده.

دا ده هغه پوهه او هوښیاري، چې ما په لیك او لوست کې لټوله او زه یې له کاره وایستم.

هو! پوهه او هوښیاري سړی له کاره باسي، د کار خلك نور دي، پوهان او هوښیاران ځان ته خیر رسوي او خپل خیر لټوي.

دهمدې لا مله وایي چې دجنت اکثره خلك ساده ګان دي او دنیا هم به ساده ګانو او احمقانو ودانه ده.

احمق څوك دى؟

هغه چې د دنيا په سود او زيان نه پوهېږي او د ګټې په ځاى تاوان کوي، خلك ورته احمق، بې عقل او ساده وايي.

دا درې نومونه، لکه د يوه سړي مختلف عکسونه، چې په بېلوبېلو کمرو او مختلفو احوالو کې بېلو عکاسانو اخيستې وي. په عين اتفاق کې اختلاف هم لري او په يووالي کې يې يو څه بېلوالى معلومېږي.

که څوك کوم بې عقل سړى سپکوي احمق ورته وايي او که يې ستايي، نو ساده يې بولي. د وينا او بيان سحر د الفاظو په همدغسې فريب کې پټ دي.

په کتابونو کې راغلي دي، چې پخوا به يې ټوقيانو ته احمقان ويلې او د دربار احمقان به هغه کسان وو، چې پخپلو خبرو به يې خلك خندول او په مجلس کې به يې خوشحالي پيدا کوله، د احمق او ساده يو مثال ملانصرالدين دى، چې په ظرافت او مسخره توب هم شهرت لري. د دغه مرحوم د حماقت دليل د خلکو په نزد دا دى، چې ده به په يوه روپۍ څلور دانې هګۍ واخيستلې هغه به يې وخوټولې په رنګ به يې سرې او شنې کړې بيا به يې د روپۍ پنځه دانې خرڅولې، يعنې د ګټې په ځاى به يې تاوان کاوه او خپل مال به يې ارزانه خرڅاوه.

اوس چې څوك له چا نه څه شي ارزانه وغواړي هغه وايي: څه ملا نصرالدين خو نه يم. دا نوم اوس دومره عام شوى دى، چې که هر څوك يو شى ګران واخلي او ارزانه يې خرڅ کړي خلك ورته ملانصرالدين وايي.

مونږ په خوله وايو، چې عقل بېل شى دى او د دنيا مال بېل شى دى، څوك به عقل لري مال به نلري، ځينو نورو سره به مال وي او عقل به نه وي، مګر په عملي ډول د هر چا عقل او بې عقلي د دنيا د ګټې او زيان له مخې معلومو او په حقيقت کې ګټې ته عقل وايو او تاوان بې عقلي يا حماقت بولو.

زمونږ په خيال او تصور کې دا نشي راتلى، چې ملانصرالدين دا کار د دې دپاره کاوه، چې نرخ ارزانه کړي او خپل احسان په دغه تجارت کې پټ کړي، چې خريدار يې په سخاوت هېڅ پوه نشي او کرامت حماقت وګڼل شي.

که زمونږ ګمان نيك او ښه واى ملانصرالدين به مو د خير او فيض خاوند ګڼلو او د هغه په عقل پورې به مو نه خندل.

هغه بل کال زمونږ په هېواد کې قحطي او ګراني وه يوه لوى سوداګر له هرات نه ډېره غله کندهار ته راوړه او په خلکو يې د بازار له نرخه ارزانه خرڅه کړه، يعنې ګټه يې ونکړه تاوان يې وکړ. دا کار هېچا د هغه په بې عقلۍ حمل نکړ او په اخبارونو کې يې ډېره ستاينه وشوه، هغه ته چا ملانصرالدين ونه ويلې، بلکې د خير او برکت خاوند يې وباله.

یو وخت زه د یوه شتمن سړي کره مېلمه شوم د هغه په کاله کې هر څه پاخه شوه، مگر سوکړک یې نه درلود، د کاله خاوند څو غنمیې ډوډۍ خپلو همسایه گانو ته ولېږلې او هماغومره سکړکان یې راوړه.

ما ته دا معلومه شوه، چې دوی هره ورځ دغه راز تجارت کوي او پخپل کاله کې جواری نه پخوي. دا سودا ما ته د خوارانو او غریبانو دپاره سودمنه ښکاره شوه او مرحوم ملانصرالدین را په یاد شو.

زه دا جرئت نه شم کولی، چې دغه راز ښه کار احمقانه وگڼم.

په کوم کاله کې، چې هر څه ډېر وي دغومره لږ تاوان هیڅ تاثیر نلري.

بډایان له دغسي تظاهر نه یو مخصوص خوند اخلي، چې مونږ هغه نه دی څکلی. که دغه راز کار یو خوار او غریب وکړي حماقت دی، مگر د بډایانو دپاره صفت دی.

عقل او پوهه خوارانو او فقیرانو ته دا اجازه نه ورکوي، چې ډوډۍ په جواري باندې سر په سر ورکړي او خپل حماقت ښکاره کړي، مگر بډایان په دغسې کارونو ښه ښکاري او څوك ورته ملانصر الدین نه وایي، بلکې حاتم طایي یې بولي.

که خواران او غریبان له اسراف او تبذیر نه کار واخلي ډېره لویه ناپوهي او نادانی ده، مگر بډایان په اسراف او تبذیر د جود او کرم خاوندان گڼل کېږي.

دغه عقل، چې د خوار او غریب رهبري کوي د بډایانو دپاره نه دي په کار.

هو! عقل امسا ده، چې گوډ او ضعیف انسان ورته اړ دی، هغه چې د قوت او قدرت خاوند دی، دغه د ضعیفانو وسله ورته نه ښایي، د عقل عینکې د کمزوري نظر بینایي زیاتوي او د تېز نظر خاوندان یې کله کله د ډول او فېشن دپاره په سترگو کوي.

که څوك عقل او هوښیاري لټوي د خوارو او غریبو په کور کې دې ولټوي زورور او بډایان له دغه شي نه بې نیازه دي.

تاسې یوه انسان یا یوه حیوان ته، چې څه نه ویني ړوند وېلی شئ، مگر سیند او سیلاب ته ړوند ویل غلطه خبره ده. که څه هم په نااواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه هم په نا اواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه زیان نه رسوي او بې سترگو هم ډېر گړندی تللی شي.

که مونږ د خپل هېواد په خلکو کې فکر وکړو هغه کارونه، چې ځینې زورور او بډیان یې کوي په عقل برابر نه دي، که مونږ یې وکړو بد ښکارو او ضرور وینو، ځکه زمونږ د عقل مخه نیسي، مگر زورورو او د قوت خاوندانو ته زیان او ضرر نه رسوي، ځکه یې عقل هم مخه نه نیسي او دغه د غریبانو ناصح د هغوی حضور ته لاره نلري.

د زورورو په مخکې عقل گونگ وي او ډېر مزخرف معلومېږي، هر څه چې بې ضرورته وي او احتیاج ورته نه وي بد ښکاري او قیمت یې لږ وي.

که چېرې په انسان کې ډېره نیمګړتیا او کمزوري نه وای او عقل ته یې احتیاج نه درلودای عقل او پوهې به دغومره قدر نه درلوده.

اوس پوه شوئ؟ چې هر خوار او غریب سړی که ځان ته څپلۍ یا پنۍ لرې غوندې ګرانې واخلي او دوه یا درې روپۍ پکې وغولېږي هر څوك ورته احمق وایي. یو بډای که په زرهاو روپۍ په یوه شپه په قمار کې وبایلي احمق نه دی، هغه چې د ورځې د شلو یا دېرشو روپو په سګرټو اور لګوي یا د سینما او تیاتر په تشه ننداره پیسې ورکوي څوك ورته احمق نه وایي، مګر که یو مزدور یوه ورځ کار ونکړي او وزګار وګرزي احمق دی، ځکه چې بیګا ته په کور کې څه نلري او وږی پاته کېږي.

یو بډای ګړندي موټر کې ډېر لرې ځای ته په ښکار پسې ځي په لاره کې ډېر تېل مصرف شي، د موټرکمانۍ ماته شي او ټایر هم بچ کاندي، مګر د ښکار برابري رانشي او پس له دوه درې شپو پنځه یا شپږ دانې زرکې له ځان سره کاله ته راوړي، چې دانه په سلو روپو هم نه پرېوزي. هغه ته څوك ملانصرالدین نه وایي، ځکه چې ژوند دغسې تفریح او پام غلطولو ته احتیاج لري او د شوق او ذوق دپاره مال تاوانول نا پوهي نه ده.

کله چې یو بډای یوه ښکلې نفیسه تابلو په ډېرو روپو اخلي یا ځینې انتیك او زاړه شیان د تش نمود دپاره په ډېر لوړ قیمت رانیسي هغه بل، چې یو زوړ قلمي کتاب چې ذوق او صنعت پکې خرځ شوی په ګرانه بیه اخلي او د هماغه کتاب چاپي نسخې ډېرې ارزانه لاس ته راځي، ته وایه چې دغه راز تاوانو نه د څه دپاره دي؟

که غرض معنوي استفاده وي هماغه معنیٰ په چاپي کتاب کې هم شته.

معلومه شوه، چې مال تاوانول د نامه او شهرت دپاره د شوق او ذوق دپاره د هوا او هوس دپاره حماقت نه دی، صنعت دی او ستاینه یې کېږي، مګر په دې شرط چې سړي خور او فقیر نه وي، بډای وي او ډېرې پیسې ولري.

اوس خو به پوهیدلي یاست، چې احمق څوك دی او مونږ چا ته احمق وایو؟

نوی درس

چيرته مې د چا په کوم کتاب کې ولوستل، استاد خپل شاګرد ته دا درس ورکاوه:
له خدايه ډېر خوښ اوسه! چې ته يې بې هنر پيدا کړې او تا ته يې هغه استعداد درنکړ، چې يوه ورځ د خلکو دپاره لويه بلا درنه جوړه شي. ته په دې پوه شه، چې خدای ته هماغه څوك ډېر نږدې دي چې له ذوق او هنر نه ډېر لرې وي.
هغه تند او تېز فکر، چې زما په برخه رسېدلی دی ما ته په دنيا او اخرت کې زيان رسوي او زما اسايش خرابوي.
ډېر فکر کول ډېر بد مرض دی، چې په څو تنو پورې اختصاص لري که دا مرض خپرېدلی ډېر ژر به يې د بشر نسل تباه کړی و.
زه پدې ښه پوه يم، چې په زور فکر او عقل کې د روح تباهي ده
زور فکر د بشر دپاره طبيعي کارنه دی.
همدغه شی دی، چې په سرې کې د عمل اقدام وژني.
هېڅوك هېڅ کار نشي کولی، ترڅو چې څه قدر تنګ نظره او لنډ فکره نه وي تفکر د انسان دپاره ډېره لويه بد بختي ده.
هغه چې لږ فکر کوي يا هېڅ فکر نه کوي په دواړو جهانونو کې کامياب دي، مګر د ډېر فکر او عقل خاوندان هر چيرته او هر کله له جسمي او روحي هلاکت سره مخامخ دي.
په رښتيا، چې فکر او عقل کې ډېر خباثت پټ دی.
پوهه او فلسفه په حقيقت کې پر ذهن باندې د شيطان استيلا ده. بشر په اصل کې يو احمق حيوان دی او د ده معنوي ترقي د ده د فکري اضطراب د پوچو اثارو نوم دی.
هغه څوك، چې د نبوغ او قريحې خاوند دی د معشرت په درد نه خوري او د معاملې خاوند نه دی.
زه د فکر ازادي له هرڅه پورته ګڼم هر څوك له ځانه خوابدې کوم، مګر خپل ځان او خپل وجدان خوشحاله ساتم.

درې کاله

يو کال موسم ډېرښه راغی بارانونه وخت په وخت پخپله موقع وشول، چې نه له ضرورته زيات و او نه کم. د زميندارو فصلونو ته هيڅ زيان ونه رسېده او للمه ډېره ښه راغله دهقانان ډېرخوشحال وو، چې فصلونه ډېرښه دي او کال ډېرښه راغلی دی.

کله چې درمندونه تيار شوو خلك په رښتيا د غلې په چلولو ستړي شوو او په کورونوکې د غلې ځای نه و.

په دغه کال په ملك کې ارزاني راغله او دغسې ارزاني چاپه خوب کې هم نه وه ليدلې. د غلې خريدار، لکه د انځرګل چا په سترګو نه ليده زميندارو به تېل او مالګه په غنمو اخيسته او جنس بدليده.

د زميندارو په کور کې مړی نه و او وير يې و، دوی د پاك خدای په دغې مهرباني خوشحاله نه وو او د شکر په ځای به يې شکايت کاوه همدغه ناشکري وه، چې بل کال هغسې رانغی او غله ښېخي ورکه شوه. ځينو ويل چې تخم هم په لاس رانغی او خروار په چارك ولګيده.

په دغه کال پر وطن باندې قحطي او ګراني راغله هرڅوك به په غلې پسې لالهانده او سرګردانه ګرزېده او د چا په کور کې د مرك لکۍ نه سپېره کېده.

زميندارانو بيا خپه وو او ډېر افسوسونه يې کول، چې ګراني او قيمتي د دې کال وای او غله د پروسږکال، مګر دا اجتماع محاله وه او دغه کال هم په افسوس او ارماندو تېر شو دريم کال له دواړو کلونو نه مخالف راغی، يعنې د ځينو زميندارو غله ډېره زياته وه او د ځينو کښت ته زيان او اپت ورسېده، ځکه نرخونه جګ شوو، مګر قحطي نه وه د چاغله، چې ډېره وه او په ګران نرخ يې وپلورله هغه له ډېرې خوشحالۍ په جامو کې نه ځايده او چا چې د خرڅون غله نه درلوده په کاله يې دغم کاني وربدل.

زه دغه وخت په دې پوه شوم، چې مونږ ټول نشو خوشحاليدلی او په داسې حال کې واقع يو، چې که يو خوشحاليږي هغه بل به خپه کېږي، يعنې د ځينو خوشحالۍ د ځينو نورو د خپکان نوم دی د همدې لامله وايي، چې يو مړ نشي بل نه مړيږي.

د دنيا په بازار کې داسې سود نشته، چې پلورنکي او پيرودونکي دواړه ګټه وکړي، يعنې يو خپل مال ګران خرڅ کړي او هغه بل يې ارزانه واخلي په کومه سودا کې، چې سود او زيان نه وي او خريدار يا خرڅوونکی يو هم ونه غولېږي يو هم نشي خوشحالېدلی که يو سړی خپل سل ګون نوټ په شلو پنځه ګونو بدل کړي په دغه تجارت کې خوشحالي او خپګان نشته، ځکه چې سود او زيان پکې نشته که يو په حساب کې وغوليږي، دی به خپه شي او هغه بل ته به خوشحالي پيدا شي اوس پوه شوئ، چې مونږ په څه خوشحاليږو او په څه خپه کيږو؟

که ښه فکر وکړو ایا د یوه ګټه د بل د تاوان نوم نه دی؟ زما یو ملګری دومره شته او جایداد لري، چې جامه او ډوډی ډېر ښه ورسېږي. کور لري، ځمکه لري، باغ لري، لنګه غوا ورته ولاړه ده، موټریې شته او د هېچا پوروړی نه دی په بانګ کې یې هم پیسې پرتې دي او له هرې هوا ښېغمه معلومېږي، مګر یو بل سړی له ده نه هرڅه ډېر لري او ځمکې، باغونه، کورونه او نغدې پیسې یې له ده زیاتې دي. هغه خپه دی، چې زه ولې دغه بل قدر ته جایداد نه لرم دا بل خوشحاله دی، چې له هغه نه یې جایداد ډېر دی. زمونږ اکثره غمونه همدغه راز دي، چې د یو بل سړي له خوشحالۍ پیدا شوي دي او ډېرې خوشحالۍ هم شته، چې د نورو له خپګانه پیدا کېږي. دغه یو چې د زړه په جونګړه کې اوسي دغه بل، چې په لوړه ماڼۍ کې استوګنه لري، دی د هغه جونګړه ویني، ځکه خوشحاله دی هغه د ده قهر ویني، ځکه خپه دی که چیرې مونږ ټول په جونګړو کې اوسېدلی یا ټول لوړو ماڼیو کې وای نه به جونګړه کې د غم کوډی وه نه به لوړه ماڼۍ د خوشحالۍ ځای و.

که حقیقت ته ځیرشو، یو ګوډ پدې نه دی خپه چې ولې ګوډ دی، بلکې پدې غمجن دی چې ولې نور ده غوندې نه دي. هغه چې پر آس باندې سپور دی او نور یې په مخکې منډې وهي د آس په سپرلۍ دومره نه دی خوښ، لکه چې د نورو له پلي توب څخه خوند اخلي. دا وه زما د درو کالو مطالعه، چې ته یې په لږ ساعت کې مطالعه کوې. دغه لږه پوهه چې ته ورته په سرسري نظر ګورې او ستا په نظر کې ډېره ساده ګې لري زما دپاره ډېره عمیقه فلسفه ده زه په ډېره موده کې دغه حقیقت ته رسېدلای یم ته به په ګړندي ګاډي کې یوه ځای ته ډېر ژر بې تکلیفه ورسېږي، مګر هغه څه چې په لاره کې یو پلی ویني ته یې پوره نښې لیدای ستا نظر په دغه لاره ډېر ژر عبور کوي او کندې کپرې دا خوا هغه خوا نه ګوري. ستا سیر ډېر ګړندی دی او په دغومره سرعت کې دقت او تعمق نه ځایېږي.

قوي او ضعيف

د دنیا دود او دستور خو دا دی، چې زورور به کمزوري وهي او ضعیف به د قوي له لاسه په عذاب وي، مګر په کورونو کې د مینې او محبت تقاضا بل راز ده، هلته یو کوچنی ماشوم خپل مشر ورور په څپړو وهي او خاندي، یعنې له ټولو نه کمزوری په ټولو زورور دی.
ما ته دغه کورنی دود او دستور ډېر ښه ښکاري او له خدایه غواړم، چې د ارواح عام شي. پدې پوهېږم چې په هر کاله کې همدغه حال دی او په هره کورنۍ کې کوچنیان په لویانو زورور او زړور دي.
د ګیرا او ترسا په کاله کې هم د کوچینانو زور چلېږي او جوړ د ناجوړه په مخکې منډې وهي، مګر چې له کورونو نه د باندې وګورو، نو بیا قوي پرضعیف مسلط دی. د دنیا طبیعي قانون همدغه دی، چې غټان او لویان به په ورو او بیوزلو سوك او څپېړه پورته کوي او د قوت خاوند به هېڅ تحمل او حوصله نلري.
د دغه ظالمانه قانون د ماتولو دپاره، چې پاك خدای څه شی پیدا کړی هغه مینه او عاطفه ده.
د مینې او محبت په نړۍ کې ضعیف او کوچنی د لوی او قوي تر څپېړو لاندې نه دی، بلکې کوچنیان په لویانو حکومت کوي او د ورو پادشاهي ده.
مونږ ښځه عاجزه بولو، مګر مینې او محبت ډېر زورور او پیاوړې د دوی دخوښې او رضا تابع کړي دي.
څنګه چې په زړه زمانه کې دیوان د ښاپېریو تابع وو اوس هم د قوت او قدرت خاوندان د دغه ضعیف او لطیف جنس په مقابل کې ډېر ضعیف معلومېږي.
که عشق او مینه په مینځ کې نه وي، نو د دیو او ښاپېرۍ زور هېڅکله برابر نه دی او یو ماشوم هېڅ وخت د سپین ږیرو په ږیره لوبې نشي کولای او نه د مشرانو پر اوږو سپریدلی شي. یوه ورځ یو ماشوم یو غټ سړی له لمنې ټینګ نیولی و او کاله ته یې په زوره بیوه هغه خپله لمن د ده له لاسه خلاصه نکړی شوه که څه هم د ده زور او د هغه زور برابر نه و د ماشوم مینې او محبت د ماشوم په پنجوکې دغه قوت ایښی و، چې یو لوی سړی یې ځان پسې راښکوده او هغه هم ځان نشو خلاصولی.
که زما فکر صحیح وي، نو قوت او قدرت هماغه د پخوا زمانې دیو دی او مینه هماغه ښاپېرۍ ده، چې دیوان یې د فرمان لاندې وو.
که د مینې او عاطفې ماشوم د هر څنګه لوی سړي ګرېوان ته لاس واچوي یا یې لمن ټینګه ونیسي څوك ترینه ځان نشي خلاصولی، ځکه چې دا قوت په ټولو قوتونو زورور دی.
زه مینه او عاطفه د زور او قوت په مقابل کې، ځکه ماشومان بولم چې زور او قوت ډېر پخوا پیدا شوي دي او انساني عاطف، انساني رحم او شفقت وروسته پیدا شوو، یعنې هماغه شان چې فرعون له موسی نه دمخه دنیا ته راغی، حیواني غرایز هم له انساني عواطفو نه ډېر پخواني دي او د عمر په لحاظ عواطفو ته

کوچنیان ویلی شو، مګر دغو کوچینانو ته پاك خدای هغه قوت ورکړي دی، چې فرعونیان ترینه په خوب کې هم وېرېږي او بد بد خوبونه ویني.

که څوك په دنیا کې د صلح او سلام غوښتونکي دي او غواړي، چې د ناروا او ظلم مخ ونیسي، نو یوه داسې اختراع په کار ده، چې د عشق او مینې له عنصر نه پکې کار واخیستل شي.

دا اختراع د دماغ کار نه دی د زړه کار دی او د زړه توجه ته ضرورت لري. پدې باب کې ساینس او تخنیك ته رجوع نه ده په کار دا افتخار که هر وخت دنیا ته حاصلیږي، نو د شعر او ادب په لمن کې به وي او د زړونو په مملکت کې به پیدا شي.

ښه ګټه

قصابي پرېږدئ له مېږو او پسونو نه بل شان ګټه واخلئ!

د وړیو له پوستکو نه پوستینونه مه جوړوئ له وړیو یې ښه توکي جوړ کړئ. که تاسې وړین کالي واغوندئ پوستین ته څه حاجت نشته.

هغه وخت، چې انسان نه پوهېده د مېږو او وزو پوستکي یې اغوستل، کله چې انسانیت ترقي وکړه او شپون د رمې خاوند شو پشمینه پوشي رواج شوه او د زاهد خرقه له وړیو نه جوړه شوه.

د مېږو او پسونو له غوښو نه د غرو لېوان او پړانګان استفاده کوي او شپانه ترینه یوازې پۍ او وړۍ اخلي.

د وحشي او مدني انسان فرق همدغه دی، چې هغه د ونې ښاخ را ماتوي او میوه یې خوري، دی ترینه یوازې میوه ټولوي او ونې ته زیان نه رسوي.

دا ګټه ښه ګټه ده. د انسان ګټه باید همدغه راز وي.

د ګټې ښه او بده لاره بېژندل د انسان کار دی، ګټه به کار او زیار پاکېږي او بې کاره ګټه ښه نه ده.

د ګټې لاره. چې هر څومره او ږده وي هغومره ښه وي.

هغه کسان، چې د نورو په تیارو درمندونو داړې غورځوي او د ګټې د پاره یې لنډه لاره غوره کړې ده لاسونه او پښې یې د تړلو دي.

تاسې کوښښ وکړئ، چې ګټه له لرې ځایه راوړئ او د کار برخه پکې زیاته وي. هغه چې د کلي په دکان کې سودا کوي او هغه چې له لرې ښاره سودا راوړي په متاع او بها کې یې ډېر فرق موجود دی.

تاسې پخپلو باڼو او بازانو د همسایه ګانو چرګوړې مه نیسئ!

د هوا مرغان او د غرونو زرکې او سیسۍ ونیسئ!

له نږدې ډنډونو څخه ناپاکې اوبه مه راوړئ، لږ لږ لاړشئ له هغه سیند یا له هغې چینې نه رڼې او پاکې اوبه راوړئ، چې رنګ او خوند یې ډېر ښه دی.

دا ښه ګټه نه ده، چې یوه روپۍ په دوو روپو ورکوئ او خوشې په خوشې د ګټې خاوندان شئ.

ګټه باید په غیرې مستقیم ډول وي او کار په کې ډېر دخل ولري.

په مستقیم ډول هېڅوک څاره او پارو د غلې په کندوانو کې نه اچوي، مګر هغه غله چې له همدغه ناپاك جنس څخه د کار په وسیله پیدا کېږي پاکه او حلاله ده. لنډه دا چې بې کاره ګټه که په غلا وي، که په سوال وي، که په زور وي انسان ته نه ښايي او هغه ګټه، چې په کار او زیار پیدا کېږي ډېره ښه ګټه ده. ښه کار او ښه عمل د خدای په دربار کې ډېر قدرلري او په مشالونو خرڅېږي.

د اختر په ورځ

د اختر په ورځ ځینو کورونو ته لاړم، چې د ښایست او ښکلا پکې هېڅ نیمګړتیا نه وه او له ډېرې خیالورې ناوې نه یې هم ډول او سینګار زیات معلومېده.

د کور په نقشه او هندسي شکل کې د جمال مظاهر له ورا معلوم وو، رنګ امېزي په ذوق او سیلقه برابره وه.

د کور پردې ډېرې ښکلې وې.

قالینې، میزونه، چوکۍ او هر څه ډېر نفیس او ښکلي معلومېدل.

راز راز میوې به په بلوري لوښو کې ایښې وې او بې له اشتها نه د بل شي نیستي نه وه.

د ثروت او غنا ټولې کرشمې موجودې وې.

عېش او نعمت، لکه د سید محمود پاچا لټان له دغه کاله څخه نه وتل که د دنیا جنت ورته ووایم، څه ډېره مبالغه به نه وي، مګر دومره فرق و، چې ډېرو غټو ګنهکارو ته یې ور ببرته وو او ساده مسلمانان نشو ورتلی.

هلته ما ته دا فکر پیدا شو، چې مونږ ولې هغو کورونو ته نه ورځو، چې دغه راز شیان پکې نشته او یوازې همدردي او انساني عاطفه سړی وروليي کله، چې له دغه کاله په خبرو راووتم، نو فکر مې وکړ چې چا ته ورشم او څوك ووینم په دې کې یو فقیر وطن دوست سترګو ته ودرېده، چې نس یې وږی، مګر سترګې یې ډېرې مړې وې، په کور کې هېڅ نه و، مګر په زړه کې یې د وطن مینه او د خدمت ارزو ډېره زیاته وه.

زه، چې د هغه دروازې ته ورسېدم پنځه تنه نور هم په دروازه کې ودرېدل د کور خاوند د دروازې په ټکولو راووت او له مونږ سره يې په ډېره مينه روغبړ وکړ، د هغه له وضع دا معلومېده، چې له مونږ سره پخپل کور کې کښېناستو ته نه دی جوړ او غواړي، چې خبره په ولاړو پښو خلاصه شي، مګر زمونږ زړه غوښتل چې څه شېبه ورسره کښېنو ده او د ده له حاله ځان ښه خبر کړو.

هغه له ناکامه مونږ خپل کاله ته بوتلو، د کاله په مخکې يوه زړه چوکۍ او يو زوړ شکېدلی کټ پروت و، چې خاص د مېلمنو دپاره و او بې له مېلمه څخه يې د يوه پوزې تحمل هم نه درلود. مونږ دوه درې تنه د کټ په بازو ګانو کښېناستو او نور په خاورو کښېناستل، څو دقيقې چې تېرې شوې هغه مونږ رخصت کړو او نور يې نه غوښتل، چې خپل اشنايان په سپېره ډاګ کښېنوي.

پدې کاله کې د اختر ورځ، لکه د روژې ورځ داسې وه او په تمامه معنیٰ د يو غريب سړي کور و. د ده د درويشانه ژوند او صبرو قناعت ماته ډېر معظم او محترم ښکارېده او له ځانه سره مې ويل هغه افتخار، چې د دې کاله په برخه رسېدلی دی هغه بل کور ترينه محروم دی هلته که غنا او ثروت خپل زيب و ذينت ښيي دلته تقویٰ او پاکنفسي خپل شهامت ځرګندوي او قلندرانه استغنیٰ سترګو ته ودرېږي.

دا هغه سړی دی، چې د يوه ستر شرکت لويه سرمايه يې په لاس کې وه او کله به يې دوه لوی رياستونه په اختيار کې و.

که چيرې ده ناجايزه استفاده کولی يا يې جايزه استفاده هم پوره کړې وای نن به دغسې نه و او د ده د کوټو فرش به د نيستۍ باد دومره ژړنه وای وړی، مګر ګورئ چې پدې سړي باندې زړه ونه سېزئ او په حقارت ورته هېڅکله ونه ګورئ. زه هم دا حال د دې دپاره نه ليکم، چې د چا توجه ورته جلب کړم، ځکه چې دې دنيا ته په حقارت ګوري او له ده سره د بې نيازۍ غرور ملګری دی.

د ده په نظر کې خپله تقویٰ ډېره درنه معلومېږي. دی ځانته په ډېر درانه نظر ګوري او نورو ته هم ډېر دروند ښکاري. مونږ بايد په هغه چا زړه وسېزو، چې له ډېر مال او دولت سره هم ځانته دغه حيثيت او شخصيت نشي پيدا کولی، يعنې په لوړ مقام کې خلکو ته ټيټ معلومېږي او په ډېر لوی کور کې هر چا ته وړوکی په نظر ورځي. څوک عزة النفس لري او د خلکو په نظر کې د شخصيت خاوند دی په هغه زړه سوی نه دی په کار.

خرقـــــه پوشـــــو پــــــه خرقــــــه کـــــې دي مونـــــــدلي
هغـــــــه حـــــــظ چـــــې پـــــــه دنيـــــا کـــــې دنيـــــا دار کـــــا

خاني لاره

په موټر کې سپاره وو، یو خانزاده غوندې سړی هم په موټر کې ناست وو، د تېر وخت زړې قصې یې کولې.
هغه وویل: پخوا موټرونه نه وو، مونږ به په آسونو سواره وو، نوکرانو به مو په مخکې منډې وهلې. هغه وخت خان او غریب معلوم و، خانزاده او د اب سړی پېژندل کېده، عام او خاص یو رنګه نه و. اوس هرسړی په موټر کې سپرېږي او نوکر د بادر له څنګه ناست وي.
چې موټرونه راغله او غریبان پکې سپاره شوه، خاني لاړه او باداري بې رونقه شوه. د خان قصه ډېره اوږده وه، خو د مطلب ټکی دا و، چې خاني لاړه، ځکه چې خواران او غریبان په موټرو کې سپاره شوه.

یوازې

ماشومان، ځوانان، سپین ږیري د پسرلي مېلې ته روان وو. زه هم له دوی سره لاړم او په ډېرو ګڼو خلکو کې ننوتم.
هلته د پښې د ایښودو ځای نه و او بې حسابه مخلوق راغونډ و، نه پوهېږم چا له ما نه پوښتنه وکړه، چې ته یوازې یې که څوک درسره شته!
ما وویل: زه یوازې یم.
همدغه وخت زه د یوازې په معنیٰ پوه شوم او دا راته معلومه شوه، چې په ډېرو ګڼو خلکو کې هم سړی ځانته یوازې ویلی شو.

فاتح

سکندر له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره ښار ته راغی، د ښار له خلکو سره يې څو ځله زورور جنګونه وکړه.
له دواړو خواوو نه ډېر خلك ووژل شوه، ډېرې وينې تويې شوې، ډېرې ککرۍ تر پښو لاندې شوې، وروسته له ډېرو جګړو هغه د مړو په سرونو پښې کېښودې او د لوی فاتح په حیث ښار ته ننوت.
دی ډېر په قهر و. ده غوښتل چې ښار لوټ کړي او قتل عام جوړ کړي، مګر دا کار ده ونشو کړی، ځکه چې په ښار کې يو پټ قوت موجود و، چې ده ورسره مقابله نشوه کولای. دی چې ښار ته ننوت په يوې ډېرې ښکلې پېغله يې سترګې ونښتې او په يو ځل ليدو يې زړه بايلود.
څوك، چې بې زړه شي هغه بيا جنګ او جګړه نشي کولی، ځکه ده هم له خپل ټول قوت او قدرت سره ځان دغې پېغلې ته وسپاره.
دغه لوی فاتح، چې عشق او مينې په پنجو کې ګېر شو بل راز شو او د خپلې معشوقې د خوښې دپاره يې د ښار د خلکو خدمت ته ملا وتړله.
دغه وخت دا معلومه شوه، چې دی فاتح نه و فاتح بل څوك و. دی په دې نه پوهيده، چې په ډېر زور او قوت خپل ځان يوه قوت او قدرت ته سپاري، چې له سلطان او شهنشاه نه د خلکو خدمتګار جوړوي.
په رښتيا، چې د عشق مقام ته رسېدل هم څه اسانه کار نه دی او د ښکلا په دربار کې پادشاهي هم په تعظيم او احترام سرټيټوي.
هلته محمود د اياز تابع دی او سکندر هم په يوه نظر بل راز کېږي او قهر و غضب خپل ځای مينې او محبت ته پرېږدي.

لباس

بدرنګه خیاط وه، مګر کار یې ښایسته و او کالي یې ډېر ښه ګنډل. د فېشن خاوندانو خپلې دربشۍ په بل چا نه جوړولې، هر چا به ویل چې فلانکی ډېر ښه خیاط دی، د ده په شان لباس بل څوك نشي جوړولی.

دغه هنر په دغه سړي کې ډېر غرور او تند خوي پیدا کړي و، یعنې څومره چې د ده شهره سپی، وه هغومره یې خوی هم سپی و، مګر دغو دوو سپو د چامخه نشوه نیولی او د خلکو هجوم په ده باندې ورځ په ورځ زیاتېده، ځکه چې صفت او هنر په ده باندې د ښه خیاط نوم ایښی و.

که دا سړی له دغې ناشولتې څېرې او خپل بد عادت سره ښه خیاط نه وای، له ده نه به بد بخته انسان بل نه و یا به دی هغه وخت د ښه سلوك او ښه خوی خاوند او سیرت به یې بل راز و، یعنې ښه خیاط به نه و ښه سړی به و، مګر اوس د ده هنر او کمال ښه خوی ته ضرورت نه لري او د ده په بد خوي او بده څېره یې ډېره پرده غوړولې ده، ځکه هر چا ته ښه ښکاري او هر څوك ورته په قدر او عزت ګوري.

فن او صنعت ډېر ښکلي شاګردان د ده لاس لاندې کړه او د ډېرو ښکلو د قد او اندام اندازه اخلي. زه دغه خیاط په دې حقیقت ډېر ښه پوه کړم، چې د انسان حقیقت په صنعت او هنر پټېږي، ځکه دغه سړی د خلکو په نظر کې محبوب دی او هر څوك یې د زړه ساتلو کوښښ کوي. همدغه شان چې یو بدرنګه مخ له ښایسته پلو لاندې پټ دی او د هر چا نظر ځانته را کاږي. دا خیاط هم د ښه لباس په جوړولو کې پټ دی، چې څوك یې حقیقت ته نه ګوري کار او لیاقت ته یې ګوري.

د ښه لباس اغوستل، خو په ځای پربړده جوړل یې هم دغومره اثر لري، چې بد ښه کولی شي.

لباس په لومړي وخت کې د ځان پټولو دپاره جوړ شو، چې پخوا یې ښایست هم پټاوه او د ښکلا مخه یې نیوله خوورو سته پخپله دومره ښکلي شو، چې د انسان اصلي او حقیقي ښایست یې له هر چا هېرکړ او د تاوس بڼو کار ترینه واخیستل شوه.

د انسان لباسونه ډېر زیات او څو رازه دي، چې ځینو ته مونږ د لباس په نظر نه ګورو، هغه ښایست او ښکلیتوب چې د انسان په څېره کې وینئ، له یوه لباس نه زیات قیمت نلري که څه هم په ډېر جګ نرخ خرڅېږي او له انسان نه یې قیمت ډېر لوړ شوی دی.

په دغه قیمتي لباس کې هم د انسان عیبونه پټ دي او ستا دا عیوب دا ښکلې پرده د ستر دپاره د انسان په معایبو اچولې ده.

هغه، چې مونږ ورته خوبان وایو او ډېر ښکلي په نظر راځي مونږ پرې زړونه بایلو او عشق ور سره لرو، مګر په دې نه پوهېږو، چې څومره بد خویونه او ناکاره عادتونه په دغه ښکلیتوب کې پټ دي. که دا خبرې او عادات په بل چا کې وي ډېر بد ورته ګورو، مګر دلته د صورت ښایست د سیرت عیب پټ کړی او په همدغه وجه د لیلیٰ سپی د مجنون په نظر کې ښاغلی دی. د همدې لامله د معشوقو جفا له وفا نه ښایسته ده او د ښکلو ظلم او ستم ظالمانو ظلم غوندې بدرنګه نه دی.

مونږ علاوه په دغو ظاهري لباسونو معنوي لباسونه هم ځانته پيدا کړي دي، چې يو له بله پکې ځان پټوو او په دغه وسيله خپل حقيقت له پوهانو او هوښيارانو نه هم پټ ساتلی شو.
د دغه لباس نوم پوهه او هوښياري ده، چې د علم او معرفت په نامه يادېږي.
هغه چې زمونږ په نظر کې عالم، فيلسوف يا اديب او هنرمند معلومېږي د هغه عيبونه د علم او پوهې د پردې لاندې پټ دي، چې مونږ يې ښه نه وينو يا يې ډېر ښه وينو او نقص را ته کمال معلومېږي.
ځنګه چې فصاحت او بلاغت کله حق ناحقه کوي او غلط صحيح ښيي د فصاحت او بلاغت خاوندان هم له ډېرو عيبونو سره زمونږ په نظر ښاغلي ښکاري او اصلي حقيقت يې را نه پټ دی.
هو! د جمال او کمال خاوندان او د علم او معنیٰ صاحبان د ډېرو ښکلو او ښايستو پردو تر شا پټ دي، چې مونږ يې اصلي بڼه نه شو ليدلی.
د منطق او بيان خاوندان خپله بدي هم نېکي ښودلی شي او د بل نېکي بد رنګولی شي.
د دې عصر سحر او جادو په دغه ډول زمونږ په سترګو او نظر لوبې کوي.
ډېر وخت په کار دی، چې انسان طلسم هم مات کړي او حقيقت ته ورسېږي يا له يو بل طلسم او بل سحر سره مخامخ شي.
مونږ اوس انسان نه وينو يا د انسان رنګ او صورت وينو يا يې په وينا او خبرو کې ګورو، که ډېر وړاندې لاړ شو، نو کار او هنر کې يې وينو.
د انسان حقيقت صورت نه دی، پوهه نه ده فصاحت او بلاغت نه دی. په کار او صنعت کې هم د انسان فطرت او نفسي کيفيات څوك نه شي ليدای.
دا ټول شيان د انساني حقيقت د پټولو او ښه ښودلو رنګ رنګ لباسونه او حجابونه دي. د انسان غرايز او خوبونه د انسان اصلي حقيقت دی، چې ډېرې پردې يې په مخ پرتې دي. انسان پس له مړينې په قبر کې هم بې پردې نه شي او سپدلی او چېرته، چې دی نه ځان وينې او نه بل وينې بيا هم بايد په کفن کې پټ وي، ځکه چې د ده ټول عزت او حرمت په دې کې دی، چې بې پردې نه شي او څوك يې بې پردې ونه وينې.
هغه انسان، چې په عبادت کې يې ريا پته ده، په هوښيارۍ کې يې شيطنت پټ دی او سخاوت يې هم د يوه داسې پټ تجارت نوم دی، چې له ګمرکي محصولاتو نه هم معافيت لري، هغه تر قيامته له نورو نه ځان پټولی شي.
دا ستر، لکه د ښځو حجاب او حيا هغه شی نه دی، چې د مدنيت او تجدد شمال يې له مخه لرې کړي. په دغه ستر ډېر بې پردې خلك هم ډېر ټينګ دي.

چېرته، چې د نن جامې ډېرې لنډې شوې دي او خلك د صورت بربنډولو ډېر هوس لري، هلته هم د انسان سيرت او حقيقت په ډېرو پردو کې پټ دی.
په انسان کې ځينې داسې ضعيفې جنبې شته، چې له ډېرې حيا نه خپل خاوند ته هم ځان پوره نه ښيي او انسان ورته له ډېره خجالته سم نه شي کتلی، همدغه سبب دی چې هر څوك خپل ځينې شيان هېروي او خپلو

عیبونو ته داسې اصلاحي رنګونه ورکوي، چې په خپل ځان یې ګمان بل راز شي او خپل شعور هم وغولوي. نن د انسان څېره په تلویزون کې له ډېر لرې ځایه ښکاري، مګر د انسان معنوي څېره او باطني تصویر دومره پټ دی، چې سړی په خپله خپل ځان پوره نه شي لیدلی، بلکې خپل عکس د نورو په نظر کېویني. که چا ته چا ښه ویل هغه ځان ښه ګڼي او خوشحالېږي، که خلکو څوك بد وګڼه له بدو خلکو سره په زندان کې لوېږي، که څه هم یوسف یا سقراط دي.

همدغه وجه ده، چې له ډېرو خلکو نه د ستاینو په ستاینو د متملقینو په منطق ځانونه ورکېږي او خپل ځان بل شان ویني. د همدغې اغیزې په سبب اوس د ځینو رنځورانو علاج په خبرو کوي او ډاکټران ورته وایي، چې ډېر ښه یې او هېڅ مرض درکې نه شته، یعنې د دغه دروغو شاهدي ناروغ هم ښه کولی شي او یو طبي علاج ګرځېدلی دی.

زه دا منم، چې په دنیا کې ښه او بد شته، مګر د ښو او بدو په پېژندلو کې دومره سودایي شوی یم، چې دغه تمیز رانه ورك غوندې دی. کیدای شي، چې مونږ ډېرو کسانو ته په دروغو ښه وو وایو او هغه ښه شي یا ډېر ښه بد ګڼو او هغه بد شی، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نمونه دي نه د حقایقو. مونږ هغه چا ته ښه وایو، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نمونه دي نه د حقایقو. مونږ هغه چاته ښه وایو، چې زمونږ په ذهن او نظر کې ښه وي نه دا، چې په خارج کې ښه وي یا یې حقیقت ښه وي

مونږ څومره او څو زره کاله پخوا هم د ښو او بدو په نامه ځینې شیان له ځینو نه ښه ګڼل او اوس هم ښه او بد یو راز ګڼو، ښایي چې بد ښه وګڼو او ښو ته بد ووایو، په همدغسې تمیز ځان له بې تمیزۍ نه وژغورو.

مونږ ظلم بد ګڼو او عدالت خوښو، مګر ځینې مظالم راته د عدالت په څېر ښودل شوي دي او ډېرو بدو خلکو راته ځانونه ښه ښکاره کړي دي، یعنې منطق او استدلال، ریا او تذویر، شعر او ادب، عقل او فلسفه، عرف او عادت، سیاست او تمدن، کله له سمې لارې نه اړولي یو او زمونږ په شعور او احساس یې هر راز لوبې کړې دي. دا کار هر کله او هر چېرته پوهانو او د هنر خاوندانو کړی دی، احمقان او ساده ګان خدای له دغسې سترو ګناهانو نه ساتلي دی، د هغوی اغراض او مطلب دومره لوځ دی، لکه د متمدنو خلکو مېرمنې، هغوی د حقایقو په پټولو کې ډېره لږه برخه لري او ژبې یې له زړونو سره ډېر غدر او خیانت نه کوي. هلته دوستي او دښمني، ګناه او تعدي ظلم او رحم ځان بل راز ښیي.

ریا او ټګي د هغوی کاله ته ډېره لاره نه لري.

هلته د صداقت ځای سیاست نیولی دی.

هلته خلك ډېر لباسي خلك نه دي او په ډېر ساده لباس کې ژوند کوي.

خیرات

ډېر غټ سړی مړ و او په بدرګه کې یې ډېر پسونه، غوایان او چرګان حلال شوو، دا خیرات ډېر لوی او زورور خیرات و، چې د شاهانه مېلمستیا رنګ یې درلود. د خیرات د انتظام دپاره ډېر خلك مقرر وو او ډېرو ښو اشپزانو پخلی کاوه، د خدای د رضا دپاره راز راز نعمتونه او هر رنګه طعامونه تیار شوه، خلك لکه مېلمانه په ټکتو را وبلل شوه او د هر چا ځای معلوم و، هغه چې په ګرندیو ګاډیو کې راغلل دننه قصر ته ننوتل.

د خانانو او ملکانو دپاره بېل ځای و، مامورین او میرزایان کوټې ناست وو.

د سوداګرو او زمیندارو دپاره بل ځای جوړ شوی و.

هر چا ته د هغه په اندازه برابره ډوډۍ راتله.

د هر چا درجه او مرتبه معلومه وه.

د عامو وګړو دپاره غټې وریجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

د سوداګرو او زمیندارو دپاره بل ځای جوړ شوی و.

هر چا ته درجه او مرتبه معلومه وه.

د عامو وګړو دپاره غټې وریجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

ځینې خواران او فقیران که څه هم ورېې پاتې شوه او چا هلته پرې نښودل، مګر د اب او عزت خلك په ډېر ښه شان عذر شوه او د زورورو قدر او عزت پوره شو.

د دې خیرات قصې تر ډېره وخته کېدلې! هر چا به ویل، چې ډېر زورور خیرات و، ډېرې پیسې پکې ولګېدې.

هلته یو ړوند او یو شل ناست و هغوی وویل: افسوس، چې زمونږ څه پکې نه وه او مونږ هلته چا پرې نښودو.

د زیارت ډیوې

د جمعې مبارکه شپه وه، خلك زیارت ته راتلل او شمع به یې بلولې، ځینو به په خاورینو ډیوو کې تېل اچول او ډیوې ټولې د زیات په اروا بلې وې. زه چې کور او کلي ته راغلم په کلي کې د غریبانو کورونه تیاره وو، هغوی تېل نه درلوده، ځکه په تور تم کې ناست وو.

ځوك چې په ثواب پسې ګرځېده ټولو د زیارت ډیوې ولګولې او د خوارانو غربېانو له حاله ناخبره وو.

هو! دغریبانو په کورونو کې تیاره وه، ځکه چا نه لیدل.

په دوی باندې یوازې د خدای نظر و او بس.

د دوی ډیوې دې خدای ولګوي، مونږ به د زیارت ډیوې بلوو.

د مزار لوحه

کور په کور او کلي په کلي به ګرځېدمه او د خدای په نامه به مې څه غوښتل چا به یو موټی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ راکوله.

ډېرو کورونو به جواب راکاوه او ځینو به په دروازو کې هم نه پرېښودم.

څو ورځې دیوه او بل له درګاه نه وږې او بېنوا راغلم.

هېچا هېڅ رانکړه له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو دنیا ته مې په کرکه وکتل، خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټنۍ (قبر) کې پرېوتم.

هغه چې زه به یې په دروازه کې چا نه پرېښودم اوس ماته لاس په نامه ولاړ وي له ما نه څه غواړي.

زما په نامه زما کوټنۍ ته هرڅه راوړي او د خدای په نامه خوارانو او غریبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.

لیاقت

یوه وویل: دغه مدیر د وزارت لیاقت لري او هغه وزیر بې لیاقته لوړ مقام ته ختلی دی.
زما ملګري په دې خبره هماغومره خوشحاله شو، لکه زه چې خپه شوم.
ما ویل: لیاقت باید دومره بې قدره نه شي.
هغه ویل: د یو مملکت د ترقۍ او لوړتیا دلیل همدغه دی، چې لیاقت پکې ډېر قیمت ونه لري، چېرته چې علم او پوهه ډېره ترقي وکړي، هلته بیا ډاکټران او پوهان ځان ته کار او ډوډۍ نه شي پیدا کولی او د لوړو شهادتنامو خاوندان یا وزګار ګرځي یا چېرته ټېپر او ګازرې خرڅوي.
په مترقي هېوادونو کې یو پولیس او ډرېور هم لوړ تعلیم لري او یو دهقان د کرهنې په کار کې زمونږ له رئیس زراعت نه ډېر پوه معلومېږي. دلته چې لیاقت ډېر لږ دی او له لږو خلکو سره دی، نو یو سړی په لږ غوندې پوهه خدای نظرخان شي او لوړ مقام ته وخېژي. زه په دې ارمانـد یم، چې زمونږ په هېواد کې هم لیاقت ډېر ارزانه شي او له خارج نه یوه عالي شهادتنامه راوړل څه ډېر قیمت ونه لري.
زه به هغه وخت ډېرخوښ یم، چې یو سړی د وزارت لیاقت ولري او په ډېره ټیټه رتبه کار وکړي. زما ملګری د خبرو په چل ډېر ښه پوهېده او د بل خوله کې یې خبره وچوله، ما ته د څه ویلو موقع ډېره لږه پیدا کیده، هغه ماته ایله همدغومره وویل:
زه پدې نه یم خوابدی، چې یو مدیر د وزارت لیاقت لري او وزیر نه دی، ځکه چې وزارتونه هر چېرته لږ دي او لایق کسان باید په هر ځای کې دومره ډېر وي، چې هر یوه ته مدیریت هم ونه رسیږي، مګر دا بله خبره که رښتیا وي، چې یو سړی بې لیاقته لوړ مقام ته ختلی دی، په ډېرې خوابدۍ ارزي او د لیاقت په دغسې بې پتۍ په سرو سترګو ژړل په کار دي که چېرې د دنیا ټول کارونه د لایقو خلکو په لاس کې وي او ځینې لایق او ورکسان وزګار پاته شي یا دهقاني وکړي څه بده خبره نه ده.
هغه ویل: زه نه پوهېږم، چې ته لیاقت څه ته وایې، ځکه چې سیاسي او اداري لیاقت، لکه د بوډۍ ټال مختلف رنګونه لري او یو هوایي نمایش ورته ویلی شو.
دا لیاقت، لکه علمي او فني لیاقت یو ټاکلی او معین شکل نلري، چې هر وخت او هر کله هر چا ته یو شان ښکاره شي او ټول ورته په یوه نظر وګوري، چې عملي، فني لیاقت، سیاسي او اداري لیاقت، اخلاقي او روحي لیاقت یو له بله فرق لري او دغه ټول لیاقتونه په یوه سړي کې ډېر لږلیدل کېږي.
دلته کار نه دی، چې مونږ له هر سیاسي او اداري شخص نه د اخلاقي لوړتیا انتظار ولرو یا ترینه علمي او فني لیاقت وغواړو.

د یوه سیاستمدار او اداره چې سړي لیاقت دا دی، چې خلکو ته ځان او جهان په بل راز وښيي او څه، چې ځانته روا ګڼي د نورو دپاره يې ناروا وګڼي، يعنې په خپله هره شپه قمار ووهي او نورو جوارګرو ته سزا ورکړي، د بزم په مجلس کې هر څه وکړي او په نورو باندې ټنګ ټکور ودروي.

ده ویل: ما د خپل ماموریت په وخت کې خپل لوی لوی امران ولیدل، چې د مطبوعاتي چارو په باب يې ما ته هدایتونه را کول، مګر دغه کلمه يې(مطبوعاطي) لیکله. د اخترنو په ورځ به يې پخپلو رسمي نطقونو کې د عدالت ګستر په ځای رعیت ګستر ویلې.

ښه مې په یاد دي، چې یوه ورځ چاد ده دپاره مېلمستیا کړې وه، چې هر څه ډېر زیات و، مګر د کیفیت په لحاظ يې مزه نشته.

زمونږ آمر، چې ډېر لوی کاردار و، مګر د کم او کیف په معنیٰ ښه نه پوهېده، هغه ته وویل چې: (کمیت نګو کثرت بګو) زه دغه وخت پدې پوه شوم، چې اداري او سیاسي اشخاص علم ته ډېر احتیاج نلري، دوی پخپل قوت او قدرت لوړ مقام ته رسېدلی شي او پوهه د لاس لاندې خلکو دپاره ډېره په کار ده.

ما ته دا معلومه شوه، چې علم عادي لیاقت دی او قوت د فوق العاده لیاقت نوم دی، په فوق العاده لیاقتونو کې ځینې هغه لیاقتونه هم داخل دي، چې هر څوك يې نشي لیدای او بلا تشبه له سحر او ساحرۍ سره شباهت لري، چې زرنګي، چالاکي، خود نمایي او عوام فریبي ورته ویل کېږي او د چانس او تصادف برخه پکې زیاته ده.

کوم قوت او قدرت چې د اداري او سیاسي کسانو په برخه رسېدلی دی، هغه د یوه روحي تاثیر په وجه د فوق العاده لیاقت رنګ پیدا کوي او د جلال او عظمت په رڼا کې ډېر معمولي لیاقتونه فوق العاده معلومېږي.

که ښه فکر وکړو او ونه غولېږو، نو لیاقت او کفایت د زور او قوت دوهم نوم دی او علمي یا فني لیاقت به هر وخت په هر ځای کې د قوت او قدرت تابع دی.

افلاطون او ارسطو که په هر ځای کې وي د سکندر لاس لاندې به وي او سقراط به په زندان کې د زهرو کنډول په سر اړوي.

هغه کسان، چې اوس په مدني دنیا کې د دیموکراسۍ په اساس دارا په کثرت لوړ مقامونه نیسي هغه په علمي لحاظ نه وي، بلکې له ځینې نورو نه يې لیاقت ښکته وي. په اخلاقي لحاظ هم دوی په نورو څه تفوق نلري، مګر په یوه ساحرانه قوت له خپلو حریفانو نه میدان وړي او په ځینو وسایلو یا غولونکو شیانو عمومي توجه ځانته راګرزوي.

دا د منلو خبره ده، چې ځان د خلکو په سترګو کې ښه ښودل او لوړ مقام ته رسېدل ډېر ځله د خلکو د غولولو او ځان بل راز ښودلو نتیجه وي او ډېر لږ کسان دي، چې د یوه حقیقي لیاقت په مرسته یوه مالي مقام ته رسېږي او په اخلاقي فضایلو په عالم کې مجبوریت پیدا کوي.

یو اجتماعي عالم د خپل علمي تحقیق په رڼا کې وايي:

هغه ثوك، چې په رښتيا له ټولو اجتماعي عيبونو ، يعنې له خود پرستۍ له تعصب، له خطا كارۍ او له ريا او دروغو نه خلاص وي، له اجتماع سره به هېڅكله مو افقت ونه كړي او هر ګوره انزوا به اختيار كړي. كه دغه خبره رښتيا وګڼو ، نو هغه لياقت چې خلك يې خوښوي او په خلكو اغيزه لري بله قيافه پيدا كوي او داسې مثال لري، لكه چې يو بدرنګه مخ په ډول او سينګار ښايسته وښودل شي. همدا سبب دى، چې ځينې بدرنګه مخونه خلكو ته ښه ښكاره كېږي او ځينې ښايسته مخونه، چې د حيا او عفت په پرده كې پټ دي د چا توجه نه جلبوي.

لياقت كله كله يو لوړ برج له ډېر لرې ځايه نظر جلبوي، مګر هېڅ پكې نه وي او بې له نموده نور څه نلري.

كله لكه ورانه كنډواله ګنجونه پكې وي او څوك يې نه ويني.

ما دغه راز ډېر مختلف او متضاد لياقتونه ليدلي دي او پوهېږم، چې هر لياقت ښاغلي نه دي. ډېر خلك دا هم لياقت بولي، چې سړى قلپه روپۍ په بازار كې وچلوي او په يوه روپۍ د دوو روپو مال واخلي، ځكه په لياقت باندې ډېره ښه عقيده نلرم او ډېر ځله راته دغه متاع، لكه د غلا مال كه هر څومره قيمتي وي ارزانه او بې قيمته معلومېږي.

كوچنيان

زه نه پوهېږم، چې مونږ ولې كوچنيانو ته په كوچني نظر ګورو، يعنې ولې ځانونه لوى ګڼو او دوى كوچني بولو؟ ښايي چې په دې خبره زه ساده غوندې ښكاره شم او زما دغه خبره د كوچنيانو خبره وي، مګر څه وكړم؟ زه په رښتيا تر اوسه ښه نه يم پوه شوى، چې لوى څوك دى او كوچنى څوك دى؟ ځينې كسان چې د لويوالي دعوا كوي او ځانونه لوى ګڼي ما ته كوچني او واړه په نظر راځي.

ښايي د دې سبب همدا وي، چې زه په خپله كوچنى يم. د يو كوچني ماشوم ځمكه او اسمان هم ډېر لوى نه وي او لمر او سپوږمۍ ورته يو ټيكلى ښكاره كېږي، د دنيا لكونه او كروړونه هم د ماشومانو په نظر كې له څو شلو نه زيات نه دي او هر څه كم په نظر ورځي. پاته شوه دا بله خبره، چې كوچنيان زما په نظر كې خداى ولې لوى كړي دي او زه څله هغه چا ته په لويوالي قايل يم، چې نورو ته واړه معلومېږي. دا هم بې دليله نه ده زه په ماشومانو كې ځينې داسې لوى خويونه او ستر صفتونه وينم، چې هغه (ستاسو په اصطلاح) په ډېرو لويانو كې نشته. هغه كسان، چې لويي لري او ځانونه ورته لوى او زورور معلومېږي د خپلې كينې او بغض په مقابل كې ډېر كمزوري دي.

که زه او ته هر څه لوی شو او قوت وموموپه خپلو غلیمانو رحم نه شو کولی په زورورو باندې قهر او غضب ډېر زورور وي، مګر ماشومان دغه راز نه دي، د دوی په زړونو کې که کله عناد او کینه پیدا شي ډېر ژر يې محوه کولی شي او یوه شېبه وروسته له هغه چا سره مینه کوي، چې یو ساعت دمخه یې ورسره منګولې لګولې.

دا کار لویان نه شي کولی، لوی خلك د خپل قهر او غضب په مقابل کې ډېر واړه او ډېر کمزوري دي دا زور او قوت د کوچینانو په برخه رسېدلی دی، چې د حسد او عناد اور مړ کړي او دا جهنم په ګلزار بدل کاندي.

د دنیا لوی لوی غمونه او مصیبتونه، چې د لویانو ملا ماتوي په کوچنیانو ډېر تسلط نه لري او د حوادثو ډېره زوروره سیلۍ د دوی له شونډو خندا او خوشحالي نه شي وړلی. دوی په همدغه جګړه کې خپل کاغذي پتنګان په هوا کوي او خاندي، دوی تصور او تخیل له دوزخ نه فردوس جوړولی شي او مونږ په جنت کې هم له مارانو او لړمانونه نه شو خلاصیدی.

دوی په ډېر لږ څه ډېر زیات خوشحالیږي، یعنې ډېره زیاته خوشحالي په ډېر لږ شي اخیستلی شي، مګر لویان په ډېر څه هغومره نه خوشحالیږي.

په دې سودا دوی له هر چا نه ښه پوهېدلي دي او نور پکې غولېدلي دي.

د کوچنیانو په زړه کې، چې هر څه وي هغه په خوله هم وېلی شي، مګر لویانو ته دغه پوره حاصل نه دی، اجتماعي اداب او قیود، عرف او عادات، اصول او قوانین په لویانو حکومت کوي او کوچنیان د عقل غلامۍ نه هم خلاص دي.

دا خبره صحیح ده، چې انسان اول په جنت کې و، وروسته بیا دغه نیمګړي جهان ته راغی، د هر ماشوم سرګذشت همدغه دی، ماشومان او کوچینان ټول په جنت کې دي، د مور غېږه د ماشوم دپاره جنت دي، د میندو تیونه د شودو لښتې دي، د حیات اوبه همدغه سپینې پۍ دي، چې د میندو له تورو پلونو لاندې پټې دي، ترڅو چې ماشوم، ماشوم دی او اندېښنو سره نه دی اشنا، د دنیا له غمونو نه داسې بې غمه دی، لکه چې په دې دنیا کې بیخي نه وي او په بل جهان کې اوسي.

کله چې له دغه معصومیت نه لږ غوندې لرې شي او شیطان یې وغواړي، نو له جنت نه بهر شي او دنیا ته راشي.

اوس پوه شوئ! چې د بلوغ او لویوالي علامه له شیطان سره اشنا کېدل او غولېدل دي.

جګ برجونه

د کلا برجونه او دېوالونه ډېر جګ وو ، د کلا شاوخوا ته خندق ډېر ژور و.
له دغه جګوالي سره دغه تېتوالی تړلی و او د لوړتیا راز په همدغه کنده کې پټ و ، ترڅو چې یو ځای ډېر ژور نه شي د چا برجونه نه جګېږي.
د یوه لوړېدل او د بل ټیټېدل یو له بله تړلي دي.
دا جګ برجونه هر چا له لرې لیدل، مګر دا لویه کنده له لرې چا نه لیده او د نژدې خلکو هم ډېر پام ورته نه و.
زمونږ سترګې له ډېر لرې ځایه لوړ ځلي او جګ برجونه ویني، مګر ژورې ځاګانې او لویې کندې څو قدمه هغه خوا نه ویني.
د دې هسکو دېوالونو او لوړو برجونو خټه له همدغه ټیټ ځایه اخیستل شوې ده. دا خټه د سندا له پښو لاندې پخه شوه او ډېرو خلکو په لتو ووهله، بې له دېنه دا دیوالونه او برجونه نه لوړېده.
یو لوړ مقام ته رسېدل دغه راز کارونه په مخکې لري او ټیټ همدغسې جګېږي.
د دنیا جاه و جلال، عزت او منزلت هماغه لوړ برجونه دي، چې سرګذشت یې له ډېر ټیټ ځایه شروع کېږي.
کوم سر، چې د ډېرو خلکو مخکې په تعظیم ټیټ نه شي نور سرونه ورته په احترام نه ټیټېږي. هغه چې بل ته لاس په نامه نه وي ولاړ نور ورته لاس په نامه نه درېږي.
دا هغه پور دی، چې سړی یې یوه ته ورکوي او له بل نه یې غواړي.
که دا خبره تاسې منلې، نو راشئ د ځان نوکران وګورئ! هغه چې د خان په مخکې خپل سر ډېر ټیټوي، په نورو باندې تفوق لري او درجه یې لوړه ده، هغه آس چې د ارباب د سپرلۍ دپاره په کمند کې ولاړ دی له نورو آسونو نه ډېر قدر لري او میتران یې ډېرښه خدمت کوي.
که مونږ حقیقت ته ځیر شو ، عزت ډېر ځله په ذلت ګاټه شي او بادري د غلامۍ نتیجه ده.
ډېر خلك شته، چې د شخصیت ګټلو دپاره خپل شخصیت له پښو لاندې کوي او د عزت دپاره عزة النفس قربانوي.
څنګه چې دهقانان غنم په خاورو کې شیندي او بیا د غنمو درمندونه اخلي دوی هم عزت او شخصیت له خاورو لاندې کوي او دوبۍ ته یې منتظر وي.
په دنیا کې لږ کسان دي، چې خپل فطري او طبیعي لوړالی په بل شان ساتي او د لوړو برجونو غوندې نه دي، بلکې د غرو له جګو څوکو سره شباهت لري.

حقیقت

لکه، چې ریا په عبادت کې وي او شیطنت په هوښیارۍ کې.

دښمني هم که د دوستۍ په جامه کې پټه وي او رقابت د محبت په څېر ښکاري. ډېر محبتونه دي، چې ډېرې پټې کینې په کې پټې دي.

په ډېرو احساساتو کې ډېر زیانونه پټ دي.

د دې زماني خندا د ماشومانو او ساده ګانو خندا نه ده، چې یوازې د مینې او محبت له پښته وي، د دې وخت ښېګڼه هم که هر څومره ښکلې وي، عفت او تقویٰ پکې نه شته او ډېره رسوایي ورسره ملګرې ده.

د رقیبانو احسان او مهرباني د خلکو په نظر کې ځوانمردي معلومېږي، مګر له دغه باران سره تندر، ږلۍ او سېلابونه ملګري دي.

زه د دښمنانو مروت عالیجنابي ګڼم، مګر صداقت او محبت ورته نه شم وېلی، همدغه سبب دی، چې زه دروغ او ریا ببخې نه شم ویلی او په ځینو مواردو کې ورته ډېر ښه ښه نومونه هم پیدا کوم.

زه پوهېږم، چې عالیجنابان خپل رقیبان څنګه وژني؟ ما ته معلومه ده، چې قاتلان ټول یو راز نه دي. ځینې خپل رقیب په توره وژني، ځینې په ټګۍ او ځینې په احسان، ته کولی شې چې د خپل رقیب سر د احسان په زور ځانته ټیټ کړې او له خپل حقه هم ورته تېر شې، مګر له رقابت نه نشې تېرېدلی.

په احسان او مهربانۍ رقیب محوه کېږي، مګر رقابت نه محوه کېږي، رقیب وژل او رقابت وژل ډېر فرق لري، ډېرو خلکو خپل دښمنان مړه کړه، مګر دښمني یې مړه نه شوه.

د پهلوانۍ په میدان کې یو پهلوان بل ته د ملګرتیا لاس غځوي او احترام په ځای کوي، مګر ځان ورته نه ځملوي.

دغه راز احسان د زور او قوت خاوندان له چا سره نه شي کولی دا نېکي یوازې د ضعیفانو کار دی.

هغه، چې خلك ورته سخي وایي او ستاینه یې کوي، عالیجناب به وي، مګر د خیر خاوند نه دی.

د خان او ملك دا لویه او ښکلې مهمانخانه(مېلمستون) چې ګورئ په زور او جبر جوړه شوې ده او ډېر کورونه یې د خپلې ودانۍ د پاره وران کړي دي.

دا راز سخیان د خوارانو او غریبانو ګېډې نه مړوي، بلکې خواروي او وږي کوي یې. حجره چلول او مېلمانه پالل په حقیقت کې د ډېرو وږي کول او د لږو مړول دي. دغه اسراف او تبذیر چې تا ته جواد او سخا معلومېږي، د پاکې او حلالې ګټې نتیجه نه ده.

که څوك په ظلم او زور په چل او فرېب پردي مالونه خپل نه کړي دغه راز لوی دسترخان نه شي غوړولی.

د چا په کور کې، چې هره ورځ پسونه او چرګان حلالېږي له هغه سره ارومرو یا د لېوانو قوت ملګری دی یا د ګیدړانو چل او فریب.

که څوك غواړي، چې رښتيانی سخي او د خير خاوند وګوري، نو لاړ دې شي هغه دهقان دې وګوري، چې يوه لاروي ته يې سکړك او شړومبې په مخکې ايښې دي او په خپله يې هم همدغه خوراك دی.

څوك چې پردي مالونه په چا باندې نه خوري او د خپل زيار او زحمت په ګټه مېلمه او مسافر پالي په سخاوت نه دي مشهور، مګر د خير خاوند ورته يلی شو.

هغه چې خانقاه چلوي او په لنګر کې يې ډېر وږي مړېږي، په ظاهره خو دې نورو ته ډوډۍ ورکوي، مګر په حقيقت کې دی د نورو ډوډۍ خوري.

دغسې پير او فقير ته که ډېر خلك ډېر څه راوړي او له ډېرو غټو سوداګرو نه په تول کې دروند وخېژي، رښتيانی فقير ورته ويلی شوه، ځکه د ده هر څه د نورو مال وي او په خپله هېڅ نه لري.

څنګه چې د خان او ملك سخاوت د پردي مال برکت دی، د شيخ کرامت هم د نورو د کرم نتيجه ده.

هغه څه، چې مونږ ته په ظاهره ښه ښکاري په حقيقت کې ښه نه دی او اصلي څېره يې ډېره بده ده. مونږ د يوه لښتي رواني اوبه پاکې ګڼو که څه د لارو او د کوڅو ډېرې پليتې اوبه ورسره ګډې شوي او ډېرو څارويو پکې بولې کړې دي.

ډېره ښه ده، چې زمونږ سترګې د حقيقت د ليدو دپاره نه دي پيدا او هر وخت ظاهر ته ګورو.

لويه خدايه

که زه ښه وکړم، ته راسره ښه کوې، که بد وکړم د بدو سزا را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کې وي، په محبت راګورې.
که زه بې مینې شم، ستا مهرباني کمېږي.
ستا د محبت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي، چې زما په زړه کې رحم وي. زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
زما نېکبختي او بد بدتختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت ته یا دوږخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل او فکر همدغه دی، موږ چې تا ته په خپله آئینه کې وګورو ستا په باب دغه شان فکر کوو، که موږ ځانته ونه ګورو ستا لوی شان ته وګورو، ته زموږ له خیال او فکر نه ډېر لوی یې.
موږ، چې د ځان غوندې خلکو دپاره کالي نیسو او هغه د سر په سترګو نه وینو یا لنډ وي یا او ږده موږ، پوهېږو چې ستا ستاینه له موږ نه پوره نه ده.
موږ ډېر واړه او کوچني یو، ته ډېر لوی یې.
دا زموږ کار دی، چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد. که موږ څوك ووهو حاکمان هم موږ وهي.
که موږ په ځمکه کې غنم وشیندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوې او زموږ اب و دانه ځمکه هم بې عوضه نه پرېږدي، که د یوه نیالګي پالنه او روزنه وکړو، خوږه میوه او یخ سیوری راکوي.
که سوداګر ته پیسې ورکړو هر څه، چې وغواړو راوړي یې.
که له یو ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي.
ستا شان له ټول مخلوق نه ډېر اوچت دی.
ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده.
ستا کړه زموږ له کړو نه، نه پیدا کېږي.
ستا محبت زموږ د محبت مولود نه دی.
ته خالق یې او موږ مخلوق.

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومانو زمونږ له خنګه لوبې کولې.
کله به يو له بله ونښتل، چغې به جګې شوې ژړا انګولا به وه.
کله به د خندا شور او زوږ دومره او چت شو، چې په عذاب به يې کړو.
يوه به، چې د بل د لوبو شيان ګډوډ کړه، هغه به په قهر شو او کنځلې به يې کولې. زمونږ پام نه و، يو راپاڅېده د بل مخ يې شوکارې کړ، د هغه په مخ وينې وبهېدې او له مستۍ به جنګ جوړ شو.
مونږ ويل: خير دی واړه دي نه پوهېږي.
زمونږ لويوالي دا تقاضا درلوده، چې د کوچنيانو طفلانه لوبې هېڅ وګڼو او ملامت يې نه کړو، ماشومان د عمر او وجود په لحاظ په رښتيا له مونږ نه واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ، چې د خدای په دربار کې واړه يو.
د ماشومانو پوهه به له مونږ نه لږه وي، مګر زمونږ پوهه ډېره لږه ده، زمونږ لوبې هم د وړو غونډې دي، زمونږ خندا او ژړا هماغسې ده،
ماشومان پوهېږي، چې واړه يو او مونږ نه پوهيږو.
راشئ! چې په دې خبره ډېر خوشحال شو او د لوی خدای لويوالي ته په ډېر اميد و ګورو.

شعر او ادب

د انسان په وجود کې دوه شيه ډېر عزيز معلوميږي، چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه له زړه نه شعر او ادب.
اروپايان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي. صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مينه په زړه کې وي.
شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري.
ډاروين وايي: «هغه لوی کمال، چې د تحول او تکامل په لاره کې يوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي، چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوعه پرستي ترېنه تعبير کېږي.»
انسان غواړي، چې له حيوانيت نه لرې وي، بايد دغه عواطف ښه وروزي، د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو.

څنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پر توهم د شاعر په زړه له نورو نه زيات لوېږي او ځينې زړونه، لکه د غرونو سمڅې او غارونه دغه رڼا يا ښېخې نه ويني يا يې ډېره لږه ويني. همدغه عواطف او احساسات، چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خيالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالۍ خوبونه، روحي او جسمي ښکلا، اغېزې او عشق او محبت دی.

که دغه شيان په يوه ښکلي تعبير او ښو الفاظو کې بيان شي، چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي شعر ترينه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی، چې په دغه معيار برابر وي.

څومره، چې د يوه شاعر فکر او خيال ازاد وي او د محدوديت له قيوداتو راوتلی وي هغومره يې شعر لوړ او عالي وي.

که يو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شي ته سر ټيټوي او په فکر کې يې د بغاوت جذبه نه وي موجوده له هغه نه د ښه شعر هيله نه شي کېدای.

شاعر بايد د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي.

شاعر ته نه ښايي، چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي.

د شاعر خيال بايد ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسك ځايه دغه جهان ته وګوري.

د شاعر نظم بايد د نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان ووينې. د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقليد يا ابتذال د شاعر مرګ دی.

د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ ولاړه ده، شاعر بايد په هرڅه او هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري.

هغه چې په زړونو کې هيجان، تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي شاعر ورته نه شو ويلی.

که دا خبره رښتيا وي، چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري، يعنې د عقل ادراك د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې وي، نو ويلی شو. چې د يوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې تغير او تحول راوستلی شي.

همدغه شعر دی، چې په زړو کې زلزلې او طوفانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون دی، چې غرونه يې ثبات او استقامت ته حيران وي.

که دا رښتیا وي، چې د چرګانو په نار ویده خلك له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات را ویښېږي او په دې اسرافیلي شپېلۍ کې بل راز تاثیرات موجود دي.

کوم فیلسوف، چې هر څه بد ګڼي او زندګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان دپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئت کوي او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګري دي، که څوك یوه داسې چاره لټوي، چې له بدبختیو نه لرې غونډې په امن کې شي باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورك کړي.

په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنیٰ کې یوازې وي او دنیا ورته، لکه یو سراب معلومېږي، چې د ده لمنه نه شي لمدولی.

په همدغه بیخودۍ کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازۍ مقام ته نږدې کېږي، چې غیرله حقایقو بل شي ته متوجه نه وي. دغه صنعت او هنر، چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وايي شعر دی. که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نېکبختي پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي هغه به د شعر کور(بیت) وي.

د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې دردۍ سره بیخودي شته، چې له سړي نه هر څه هېروي، تاسې شعر او ادب ته په عادي او معمولي نظرمه ګورئ د شعر تومنه او قدسیت په نظر کې ونیسئ، هغه څه چې په زړونو کې پیدا کېږي او په زړونو اثر کوي هغه عادي او معمولي څیز نه وي.

دا دغم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زیاته اغیزه لري او انسان ترینه هېڅکله نه شي بې نیازه کېدی، د یوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي، د یوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خیال، د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی، هر څومره چې د یوه ملت شعر او ادب عالي وي هغومره یې اخلاق، نظر او روحیات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضایلو سره یې ارتباط او تعلق زیات وي، شعر او ادب د بشرعلایق له دین او مذهب سره ټینګوي او په هوښیارۍ کې بینایي او همدردي کوي کله چې زړونه کلکېږي یا تورېږي، نو شعر پکې دقت او صفایي پیدا کولی شي، هغه څه چې انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي شعر دی عارفانه ذوق، انساني عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن و نظر علایق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق و تمنا له خونده محروم دي.

شاعران دا کولی شي، چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهی ملنګ ته د شاه جهان خوي او مړې سترګې ورکړي.

غم او سرور د شاعر هدیه ده، چې له زړونو څخه یې اخلي او زړنو ته یې ورکوي، نو کوم قدر او قیمت چې د انسان په بدن کې زړه لري په یوه جامعه کې یې شعر او شاعر لري.

د ادب راز

ځا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی دی او دواړه یې ډېر ښه پېژندلي دي، هغه وايي ډېر ښه شاعر هماغه دی، چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه په بل هېڅ شي کې فکر نه کوي.

دغه راز شاعر خپل ځان په خپل شعر کې ښيي او مونږ ګمان کوو، چې زمونږ تصوير يې ایستلي دی.

شاعر ځکه په مونږ ګران دی چې زمونږ د زړه خبرې کوي او زمونږ خاطرات رایادوي، شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ نه ډېر قوي دي.

شاعر پوهېږي، چې عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ باندې حاکم نه دی، بلکې غرایز او احساسات زمونږ رهبري کوي. د همدې لا مله هغه له اساس او غریزې سره خپل تعلقات ټینګ ساتي او له زړه سره کار لري.

هغه څوك، چې زړونو ته ښه ښه پیغامونه راوړي او زړونه خوشحالوي شاعر دی، هغه پیغام چې د معشوقې له خوا عاشق ته راځي شعر دی.

شاعر له مونږ سره د عشق او مینې په کار کې کومك کوي او له دې نه ښه کومك بل نه شته. شاعر پوهېږي، چې له نا امیدي نه څنګه لذت اخیستل کېږي او غم څنګه خوږوالی پیدا کوي.

شاعران، لکه ماشومان ډېر ښه ښه خوبونه ویني او په همدغو خوبونو د زړونو تسلي کوي، که خواږه رویا او ښکلي تخیلات نه وي د ژوندانه تحمل ډېر ګران دی.

څه شی، چې مونږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوي د هغه شي تصور دی، چې په ژوند کې بېخي نه شته.

تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقایق مه غواړئ، د شعر هدف حقیقت نه دی، جمال دی. ښکلا او جمال لکه علم په ټینګ اساس نه دي ولاړ.

د علم په دنیا کې په یو څه پوهېدل خوند لري او په شعر او ادب کې ابهام او ایهام مزه دار وي. دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشریح، تفصیل، تحلیل او تجربې ته ضرورت دی. هغه جذبه، چې د انسان په ورح ډېر اثر لري د سرجذبه ده.

هېڅ ښکلیتوب بې پرې او بې حجابه نه دی.

هر څه چې مونږ خوښوو اورمرو یې په مخ باندې د سر پرده پرته ده. انسان له هغو اشعارو سره شدیده علاقه لري، چې ځینې برخې یې ابهام لري او مختلف تعبیرونه پکې کېدلی شي.

په شعر کې یوازې د غریزې رهبري کافي ده.

شاعر باید د خپل فن په قوانینو کې ډېر تاو راتاو نه شي، چې لطف او زیبایي خپل معصومیت له لاسه ورنه کړي.

د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معيار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی. هر څومره چې ادبي اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولري هماغومره ورسره علاقمندي زياته وي. په شعر او ادب کې ساده انشاء له نورو سبکونو نه زيات پاينبت لري، مګر ساده انشاء دا نه ده، چې ښخي بې پروايي وي او مختلف اجزاو عناصر پکې نه وي. هغه انشاء چې مختلف اجزا او عناصر پکې داسې ويلې شوي او ګډ شوي وي، چې تشخيص او تجزيه يې نشي کيدی ساده انشاء ورته ويلی شو.

څنګه د لمر رڼا ظاهراً سپينه او يو رنګه معلومېږي، مګر په حقيقت کې له اوو رنګونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسې ترکيبه پيدا کېږي.

هغه انشاء، چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلبل لري، يعنې لکه رعد او برق داسې وي د ليکونکي عجز او تصنع ښيي.

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښايي، په شعر او ادب کې سادګي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق.

شعر له علم او فلسفې نه دين او مذهب ته ډېر نژدې دی او الهامي څيز دی.

په شعر کې عواطف او خدايي فکرونه ډېره اغيزه لري.

په شعر او ادب کې يوازې بشر ولټوئ او بس.

اناتول فرانس چې په ادب کې ډېر ژور فکر لري شعر او شاعر، ادب او اديب ته په دغه نظر ګوري او دغسې يې معرفي کوي.

نوی کال

مونږ حسابي خلك يو او له ځان سره يو حساب لرو.

زمونږ حسابي زوړ کال ختم شو او د نوي کال په سر باندې مو قدم کېښود.

مونږ پوهيږو، چې زمونږ حساب نورو غوندې نه دی.

د هغوی نوی کال د شلم قرن شپږپينځوسم کال دی او مونږ د څوارلسم قرن پنځه دېرشم کال ته نوی وايو.

په رښتيا، چې مونږ په خپل حساب ډېر ښه پوهېدلي يو او پوهيږو، چې په کومه زمانه کې ژوند کوو او څومره ببرته پاتې يو.

مونږ هم د زمانې په ګرندی ګاډی کې سپاره يو او چېرته ځو، دا ګاډی لکه د وزيرانو موټر کال په کال نوی کېږي، مګر په زړو او خرابو لارو روان يو، ځکه ګړندي نه شو تللی.

مونږ په کال، کاله او کالو کې ژوند کوو او ډېر خوشحالېږو، چې له زاړه کوره نوي کاله ته او له زاړه کال نه نوي کال ته لاړ شو.

هو! مونږ نوي کال ته خوشحالیږو او هر کله غواړو، چې نوي لوښي پیدا کړو او په نوي پیاله خوله کېږدو که څه هم د زړې زماني د قرمز او چاپان لوښي د دې وخت له لوښو نه ډېر ښه دي.

زمان او مکان هم دوه ظرفه (لوښي) دي، چې زمونږ ژوند ورپورې تړلی دی او په دواړو کې مو نویتوب خوښ دی، مګر د امکان په ساحه کې زوړ او نوی ښه پېژنو او پوهیږو، چې دغه ښار نوی او هغه زوړ دی، دا ودانۍ زړه او دا بله نوې ده، خو د زمانې په زړښت او ځوانۍ کې، لکه چې تېر وتلي غوندې یو.

د زمانې ظرف، چې هر څومره زړېږي زمونږ په حساب همدغومره نوي کېږي.

مونږ د زمانې اغاز ته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او د زمانې وروستیو پیړیو ته نوی عصر او نوې زمانه وایو.

نوی کال هم په همدغه حساب بنا دی.

د اتیا کالو بوډا خپلو وروستی کال نوی ګڼي او د خپل ماشومتوب زمانه ورته زړه معلومېږي، هر کال چې نوی کېږي له ځان سره څه نوي شیان راوړي، ځکه یې نوی ګڼو، له نوي کال سره نوي خیالونه، نوي فکرونه، نوي کارونه ملګري وي؟

که نوی کال خپل ټول کالي نوي نه کړي، یو څه نوي کوي او ځینې زړې جامې له ځانه لرې غورځوي.

مونږ هیله لرو، چې نوی کال په ډېرو نوو جامو کې ووینو او ډېر نوي شیان ورسره وي، مونږ له نوي کال نه په رښتیا نوي څه غواړو او په دې پوهېږو، چې زوړ بوډا په نوي جامه کې هم زوړ دی او نوی ځلمی په زړو جامو کې زوړ نه دی.

که نوی کال زړو ښکاریانو ته نوې مرغۍ راولي، نوی کال ورته نه شو ویلی، د نوي کال د لومړۍ ورځې مېله هم څه نویتوب نه لري، ځکه چې زمونږ په هېواد کې د هر نوي کال شروع په مېلو او ساعت تېریو کېږي او قلبه کشي، یعنې د کار اغاز رسماً یوه نمایشي لوبه وي.

مونږ باید په دې پوه شو، چې نوی کال له مونږ نه څه غواړي او په خپله څه کوي.

نوی کال سمدلاسه د ورځو په اوږدولو او د شپو په لنډولو پیل کوي، یعنې د خوبونو وخت کموي او د بېدارۍ وخت د کار فعالیت دپاره زیاتوي. د تیارې او تورتم عمر لنډوي او د رڼا عمر اوږدوي.

که مونږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو او د پسرلي بربښناګانې همدغه مطلب ته اشاره کوي، چې د نوي ژوند اساس په برق او بربښنا ایښودل شوی دی او هغه زمانه تېره شوه، چې د حیات اوبه په په تورتم کې وې او ژوند په تیارو کې و.

د نوي کال له شروع کېدو سره سم په هوا کې اعتدال پیدا کېږي او د ژمي سوړوالی ور کېږي.

د نوي کال لومړی درس همدغه دی او ساړه زړونه یې نه دي خوښ.

راشئ، چې د زمانې په تقاضاء ځان پوه کړو او پیروي یې وکړو.

زما د لاس نیالګیه!

زه نه وم خبر، چې ته چېرته وې او له کوم ځایه راغلې؟
دومره پوهېږم، چې له نورو ګڼو نیالګیو سره په یوه تنګ ځای کې ولاړ وې، هلته ستا دلوېدو او غځېدو دپاره زمینه مساعده نه وه، ځکه ستا تعلق له هغه ځایه قطع شو او دلته راغلې، زه ستا په راتلو ډېر خوشحاله یم او تا ته په خپل انګړکې ځای درکوم.
زه غواړم، چې ستا تعلق او ارتباط له دغه کاله سره ښه ټینګ شي، ستا نیلې او ریښې هرې خواته وغځېږي، ستا څانګې او ښاخونه په دغه هوا او فضاکې ډېره وده وکړي او له تانه غټه ونه جوړه شي، زه به ستا د ترقۍ او لوېدو دپاره زیار کاږم، ته دلته زماله اولادونو سره په دغه کاله کې او سېږه! دا ځای په تا باندې نه تنګېږي، دا ستا کور دی، ته د دغه کاله له ماشومان یو ماشوم یې.
زه هیله لرم، چې ستا له سیورې لاندې ډېر خلك کښېني.
ستا شګوفه او خوږه میوه هر څوك ووینې، ستا له څانګو او ښاخونو نه د مرغانو خوږې نغمې واورم.
زما نیالګیه! که زه تا شین او سمسور ووینم څومره به ښه وي، ستا ښایسته شګوفه ستا سیوری او ستا میوه به زما دپاره ډېر لوی نعمت وي، که دغسې ښه اثر او دغه شان نېك عمل له ما نه یادګار پاته شي، دا به زما نېکبختي وي. زه دغه د ګلابو بوټي او دغه د عکاسۍ نیالګی هم ستا له څنګه ړدم او تا ته درښیم، چې زما زیار یوازې د میوې دپاره نه دی، زه ستا له شګوفې او شنو پاڼو سره هم ډېره مینه لرم.
که له ما سره ګېډه شته او بې خوراکه ژوند نه شم کولی له ما سره سترګې هم شته او په مخ باندې پوزه هم لرم.
څومره به ښه وي، چې سبا یې ستا له څانګو د مرغیو خواږه اوازونه واورم او په خوږو نغمو یې را ویښ شم.
زما نیالګیه! ته په دغه هوا کې وده کوې باید خپله خوشبویي هوا ته وسپارې او د هوا مرغان له تانه استفاده وکړي.
هغه وړمه، چې ستا کاله ته راځي باید له ځان سره یو څه یوسي، د شاتو مچۍ باید ستا له کوره بېنوا لاړې نه شي.
کاشکې زما دوستان او ملګري ستا له سیورې لاندې خوشحاله کښېني او دلته د خوشحالۍ خندا واورم.
یوه خوله خندا او یوه شببه خوشحالي په دې ارزي، چې زه خو کاله ستا خدمت وکړم او له لرې ځایه او به درته راوړم.

د فکر پالونکی

پیر او فقیر نه یې، چې خلکو ته دعا وکړې او د هر چا دپاره د تسلۍ زیارت شې.
فیلسوف او عالم نه یې، چې خلك درنه علم او پوهه یوسي.
طبیب نه یې، چې د رنځورانو علاج وکړې.
پیسې نه لرې، چې حاتم طایي شې او وږي ماړه کړې.
قاضي یا حاکم نه یې، چې عدالت وچلوې او د حق ملګرې شې.
دغه راز افتخارات ستا په برخه یو هم ونه رسیده.
ته یو شاعر او لیکونکی یې، مګر له تا نه ښه شاعران او ښه لیکوالان ډېر پیدا کېږي، سره له دې زه تا ته په ډېر قدر ګورم او په ډېر لوی حق قایل یم.
دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي، مګر د فکر او قلم د ازادۍ علمبرداران ډېر لږ دي، ځکه ستا مقام له نورو نه هسك ګڼمه.
که څوك تا ته د فکر خاوند ونه وایي زه ورسره کار نه لرم، مګر که د فکر خاوند تا خپل حقدار ونه ګڼي، زه به ورته بې انصافه ووایم.
هغه څوك، چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د ازادۍ دپاره سر ورکوي په وطن باندې حق لري.
همدغه وجه ده، چې د فکر پالونکي مقام له فکر لرونکي څخه ډېر اوچت دی او زه هم دواړو ته په یوه نظر نه ګورم.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوندانه نغمه غلې ده.

په دغسې چوپه چوپتيا کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کېږي نشاط او خوښي، لکه وحشي مرغه له انسانانو نه تېښتي.

زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرينده وغږوم.

د اسرينده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له کوره راوړې ده.

زما د سريندې اواز ډېر خوږ دی.

راشئ! کښېنئ زما نغمې واورئ، زه نه غواړم، چې ارزوګانې مړې او زړونه ساړه وي.

زه د احساساتو او جذباتو د ښودولو دپاره راغلی يم.

دغه ده ما خپله سرينده را واخيستله او خپلې نغمې شروع کوم.

آه، داڅه وشه؟ له دې سريندې نه خو هېڅ اواز نه پورته کېږي.

سرينده خو نه ده، ما ته تارونه يې هم په ځای دي دا ولې نه غږيږي؟

ولې بې سره ده؟ له دېنه لويه ضايعه بله نشته.

پوه شوم او پوهېدم دا سرينده د بلبلو له کوره ده او بې د ګلونو له خوا بل چېرته نه غږېږي.

دا سرينده له عشق سره ارتباط لري او تارونه يې په هماغه مقام پورې تړلي دي.

زه بايد ګلزاروته ننوزم او د ګلونو په حرم کې د خپلې سريندې اواز واورم.

زه بايد د نرګس سترګې د غوټۍ خندا، د چنډرو لښتې، د سنبلو پرېشانه زلفې وګورم او د حسن ګلزار کې خپله سرېنده وغږوم.

بې له دېنه دا خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پيدا کېږي.

دا تورې ورېځې بايد د لمر او سپوږمۍ له مخې لرې شي.

د بلبلو پنجرې او قفسونه بايد مات شي.

د باغ تړلې ور بايد ببرته شي، چې خوشحالي راشي او ذوق و شعور سترګې وغوړوي، د ژوند نغمه دغه تقاضا لري او بې له دېنه په ژوندانه کې نشاط او سرور نه پيدا کېږي.

نوی فکر

هر چېرته لاړم، هر چا ته ورغلم ښکته پورته ډېر وګرځېدم.
ښارونه مې ولټول په هېڅ ځای کې يې له هېچا سره پته نه وه.
هغه څه، چې زه غواړم دلته نه پيدا کېږي، چا چې غټه څوکۍ غوښتله پيدا يې کړه، څوك چې په نوي موټر پسې ګرځېده هغه دی پکې ناست دی، هغه چې په پيسو پسې لالهانده و بانکونه يې ډك کړه.
يوازې زه خپلې ارزو ته ونه رسېدم، په رښتيا چې زه په ډېر نادار او ناياب څيز پسې ګرځم او زما حرص له ټولو نه زيات دی.
هو! زه نوی فکر، نوی خيال او نوی جهان غواړم.
دلته نوي راډيو ګاڼې، نوي فلمونه، نوي ساعتونه، نوي فېشنونه پيدا کېږي، مګر نوی فکر او مضمون نه شي پيدا کېدی.
دلته شاعرانو ډېرې سندرې وويلې، خو نوی فکر پکې نه و.
پسرلي بيا هماغه ګلونه راوړل، چې مونږ څو ځله ليدلي او بوي کړي دي، مونږ په قرنو قرنو د ګل او بلبل زوړ مضمون اړوو را اړوو، مګر نوي څه نه شو پيدا کولی، مونږ نوي مضمونونه په زړو موضوع ګانو کې لټوو او د زړې بوډۍ په سر نوې درۍ ږدو.
دلته مېندې نوي اولادونه راوړي، مګر دماغونه نوي فکرونه نشي راوړی.
دلته ښځې له کورونو نه وتلې شي، خو نوی مضمون له دماغونو څخه نه راوزي، دلته دا عادت دی، چې پېغله د پلار په کاله کې زړېږي او بيا ودېږي، دلته اوس هم د زړو فکرونو کاله ته ريباران ځي راځي او له نوو نه زړې خبرې ښې خرڅېږي.
دلته د بوډۍ په ټال کې زړې ارزو ګانې زانګي او زاړه سرودونه غږېږي.
دلته به خيرات خواره مليونران شي، بېسواده به رئيسان شي.
زمونږ کوچنيان، چې پيدا شي، نو سپين ږيري وي او په ډېره زړه ځانګو کې ځملي او زمونږ للو ډېره زړه ده او زړه دايې زمونږ د ماشومانو تربيت کوي، زمونږ ځوانان که ږيرې ونه خريي، نو سپين ږيري ورته ويلی شو.
مونږ نوي خولۍ په سر کړې، مګر نوی فکر مو رد کړ، نوي ښارونه مو جوړ کړه، مګر زاړه بوډاګان پکې ناست دي زړې کيسې کوي.
مونږ د زړو بوډاګانو په محفل کې زوړ راګ غږوو او له سپين ږيرو نه د ځوانانو اتڼ غواړو.
دا ارزو بېهوده ده. زه بايد په نوي فکر پسې بل چېرته لاړشم.
دا شی له زړو شاجانيانو سره نه شته.
که د اتيا کالو بوډا نوی واده وکړي هم زوړ دی. که زړو سړی نوی پوستين واغوندي بيا هم زوړ دی. که له زاړه ښاره نوي ښار ته راشي هم زوړ والی ورسره دی.
هو! کور يې نوی دی، مګر فکر يې زوړ دی، دغسې نوي کور کې نوی فکر او نوی مضمون نه پيدا کېږي.

زوړ فکر

ستړګې يې مه خلاصوئ! کوم ښکلی مخ به ووينې ليونی به شي.
ميخانه به وګوري مست به شي، ځان به ووينې خودبين به شي.
د بل عيب به ووينې بدبين به شي.
پرېږدئ، چې ستړګې يې پټې وي او څه نه ويني.
کوښښ وکړئ! چې په ښو او بدو پوه شئ او څه زده کړئ.
که دی د سواد او علم خاوند شو، که دی په سمه لاره روان شو.
که ده د ښو او بدو تميز وکړ، بيا به يې سترګې پرانيزو.
د سترګو پردې به يې غوڅې کړو، د سترګو غړولو اجازه به ورکړو.
پخوا له وخته د ده سترګې مه خلاصوئ.
دی بايد هر څه په پټو سترګو قبول کړي او سپين ږيری نشي.
دی بايد هر څه د زړه په سترګو ووينې او د سر سترګې يې تړلي وي.

نادانـي او ناداري

په کور کې غله نه وه، جامې یې هم زړې او شکېدلې وې.
پور چا نه ورکاوه، مزدوري نه پیدا کېده حیران و، چې څه وکړي او ډوډۍ ځانته څنګه پیدا کړي.
وروسته له ډېرو اندېښنو له کوره راووت او شپه ډېره تیاره.
پخوا تردې یې کله غلانه وه کړې، ځکه زړه نازړه په یوه کاله ننوت او پس له ډېره تردد نه یې غلا ته زړه ښه کړ.
په دغه شپه د ده بخت بیدار و، ځکه چې د کاله خاوند ویده و.
ده په بیړه یو څه مال راټول کړ او په ویره ویره یې کورته راوړ.
وایي چې د غله په غره کې ځای نه شته، نو په کاله کې به یې څه حال وي.
له ده سره دا سودا ډېره زیاته وه، چې که سبا ته یې خلك کور ولټوي او د غلا مال ترینه راوزي څو کاله به په جېل کې پروت وي او له دېنه به هم بدبخته وي.
ده بله چاره ونه لیده د کوټې په یوه کنج کې یې د ځمکې په کیندلو شروع وکړه، چې د غلا مال خوندي کړي، مګر یو ساعت وروسته له خاورو لاندې یو داسې ګنج راښکاره شو، چې د سرو او سپینو زرو دولت پکې پروت و.
کله چې دا پټه خزانه راښکاره شوه غل و پوهېده، چې په ټول کلي کې د ده غوندې بل بډای نه و او ده غوندې د ذلت شپې هم بل چا نه دي تېرې کړې.
هو! ده د خزانې د پاسه په لوږه شپې تېرولې، د ده په کاله کې هر څه وه، مګر دی ناخبره و او خپل شته ورته نه و معلوم.
دی نه پوهېده، چې زه لوی بډای یم او زما په کور کې هر څه شته.
د ده ناداري په حقیقت کې نادانـي وه نور څه نه و.
د دغسې سړي په حال افسوس په کار دی او که د یوه ملت دغه حال وي له دېنه لویه بد بختي او د افسوس خبره بله نشته.
د ناپوهانو فطري او معنوي استعداد همدغسې له خاورو لاندې پټ پاته کېږي، لکه چې د ناپوهه ولس معدنونه پټ پاته وي او څه کار ترینه نه اخیستل کېږي.

سیند

د وچو ډاګونو د دښتو او مېرو له ځنګه لوی سیند بهیږي، مګر دغې وچې بیدیا ته اوبه نه ورکوي. په دغسې وچکالۍ کې، چې په اوبو باندې سرونه ماتېږي سیند ، لکه شوم بخیل په شتاب درومي او زمونږ تندی نه ګوري.

کله چې سیند په چپو راشي کورونه او اباد پټي هم له ځان سره یوسي.

همدغه سیند له مونږ هغه خوا بل راز روان دی او له نورو سره یې رویه بل راز ده، هلته دغسې ورانی نه کوي. دومره بخل نه لري. دغه راز بې رحمي پکې نه شته. هلته د سیند په غاړه زرشویان د سیند له شګوفو زر راباسي.

ماهیګران پکې په خوارو کبان نیسي او ښکاریان یې په لوی او ستر ډنډ کې هیلۍ ولي، هلته له سیند نه ډېرې لویې ویالې بیلې شوې دي، ډېر لوی لوی ډاګونه له اوبو لاندې شو ، کلي او ښارونه اباد شوه. شاړې ځمکې په ثمر راغلې، د غلو او میوو پکې څه کمی نه شته. هلته د سیند په مخکې لوی لوی بندونه جوړ شوه. د برېښنا ماشینونه ودرېده، فابریکې او کارخانې په کار ولوېدې، خلك اباد او ماړه شوه.

دا سیند ولې دلته دغسې او هلته هغسې دی.

مونږ ته په قهر دی او په هغوی پیرزوینه لري، دلته ډېر تند او په ځپو روان دی، هلته غلی او ارام بهیږي.

دلته سیند کوږ وږ ځي او خپله مجرا بدلوي هلته په خپله ټاکلې لاره روان دی او بې لارې نه ځي په رښتیا ، چې سیند دلته ډېر ورانی کوي او هلته دیوه نظام او قانون تابع دی، چې رواني ته بې نه پرېږدي.

زمونږ ګناه د سیند په غاړه ده. سیند له مونږ نه ډېر څه وړي دي او ډېر یې رانه وژلي دي. دا سیند خوني سیند دی او له مونږ سره یې زړه دښمني ده، څو ځله یې زمونږ کورونه وران کړي او اباد پټي یې رانه په وار وارو وړي دي.

زمونږ ټوله ګناه د سیند په غاړه ده. سیند زورور دی او په مونږ باندې هر وخت ظلم او تیری کوي.

اه! مونږ څومره ناپوه یو ، چې دغه راز فکر کوو او په خپله ګناه نه پوهیږو ، مونږ خپله ګناه د سیند په غاړه اچوو ، د سیند په غاړه خو مونږ پراته یو ، په رښتیا چې دا زمونږ ګناه ده د سیند نه ده.

سیند له چاسره دښمني نه لري، سیند هر تږي ته اوبه ورکوي او د هر چا خیرنې جامې پاکوي. سیند پوخ کار غواړي او پاخه بندونه ورته په کار دي.

که زمونږ کار پوخ وای او زمونږ بندونه پاخه وای زمونږ ویالې نه وچېدی او زمونږ پټي اوبو نه وړل.

مونږ د سیند په بندوبست پوه نه شو او له سیند نه مو کار وانخیست،

دا سیند د ژوند او حیات سیند دی په ده کې د ورانۍ او ودانۍ دواړه قوتونه موجود دي.

سیند د هر چا ظرف او استعداد ته ګوري هغومره اوبه ورکوي.

د منګي خاوند او د منګوټي خاوند ته سیند برابره برخه نه ورکوي او نه ورو لښتو ته د لویو ویالو په اندازه څه ورکولی شي.
سیند د هر چا کار ته ګوري او هغسې ورسره کوي، یعنې خام بندونه ورانوي او پاخه بند ته ځان تسلیموي.
هغه ځوك، چې د ژوندانه سیند په خپل سر پرېږدي او یوه معینه مجرا ورته نه شي ټاکلی له ژوند نه استفاده نه شي کولی.

عقیده

په سترګو یې څه لیدل، مګر د خدای کتاب یې ترڅنګه و او مسجد ته راغی.
ده هغه اسماني کتاب په تاخچه کېښود او په لمانځه ودرېده. کله چې له عبادت نه فارغ شو او له مسجد نه روانیده هغه کتاب پاته شو او یو بل کتاب لاس ته ورغی. دی ړوند و کتاب یې نه لیده او په کتاب نه پوهیده، مګر ډېر ټینګ یې په غیږکې نیولی و. ده ته دا نه وه معلومه، چې په کتاب کې څه دي او د چا کتاب دی؟ له ده سره ټینګه عقیده وه، مګر پوهه او بینایي ورسره نه وه.
ده د خدای دپاره دغه کتاب ښکلاوه او لکه تعویذ له ځان سره یې ګرځاوه.

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی. په سترګو یې څه نه لیدل، مګر په نامه یې هر څه پېژندل له ده نه خپلو ماشومانو وخکې غوښتې وې.

دی په همدغه شي پسې راغلی و.

د دنیا بازار ته ډېر ړانده راځي او څه اخلي. دکانداران د هغوی په سترګو کې خاورې اچوي او پردې مالونه ورکوي.

ده ته هم دکاندار له خاورو ډکې وخکې ورکړې، چې هر څه ورسره ګډو.

دی روان شو او په لاره کې یې څولۍ له لاسه خوشې شوه.

ده ځمکې په مخ لاس وګرځاوه او هر څه یې راټول کړه.

دی نه پوهیده، چې خپل کاله ته څه وړي؟ او د ده وخکۍ څنګه دي؟

ده غوندې ډېر ړانده دلته راځي او هغه څه وړي، چې د وړلو نه دي.

هو! د ړندو عمل همدغسې دی، مګر ړانده له دېنه زیات څه کولی شي؟ ړوند که په سمه لاره لاړ نه شي باید معذور یې وګڼو!

عبادت او دعا

د رحمت بارانونه ونه اورېدل، چینې وچې شوې، په کاریزونو کې د مرغۍ منبوکه نه لمدېده.
د ونو پاڼې په پسرلي کې زیږې وې. په سمسورو باغونو خزان ولګېده. په خلکو دلوږې هیبت راغی.
ټول د عبادت او دعا دپاره بیدیا ته ووتل، پاك خدای ته یې زارۍ کولې، لمونځونه یې کول، درودونه یې ویل، دعاګانې یې کولې د باران تږي وو، زورور بارانونه یې غوښتل. دغسې د اخلاص عبادت، دغه راز د سوز دعاګانې کله دوی نه وې کړې، په دغه وخت کې د دوی تعلق له خدای سره ډېر زیات و. دوی بارو درلود، چې روزي له خدای سره ده، ږوږۍ له اسمانه راځي او ځمکه د خدای دسترخان دی.
هر چا له خپلو بدو عملونو توبې ایستلې، د هر یوه له سترګو اوښکې بهیدې، مګر د اسمان له سترګو یوه اوښکه هم تویه نه شوه.
د باران په انتظار کې ورځ بېګاه شوه، ماښام هر څوك خپلو کورونو ته لاړل. د قبلې له خوا توره وربځ راښکاره شوه، یوه نشوم څه شی زیاته ورسره وه، خلکو ویل د حیات اوبه په تورتم کې دي. زمونږ دعا قبوله شوه اوس به داسې زورور باران ووریږي، چې غرونه رغونه به په اوبو ماړه شي او د ځمکې تنده به ماته شي. دا تیاره ورو ورو زیاتیده، کلي، کورونه، غرونه، رغونه په دغه تورتم کې ورك شوه. له اسمانه ډېر زورور باران راښکته شو، چې تالندې، بریښنا ګانې له هیبته ډك غرونه او زورور سېلابونه ورسره وو.
دهوا موجونه په دغه شپه طوفاني معلومېده، باران د یوه زورور اپت هیبت درلود، سېلاب له غره نه ډېرې غټې تیږې رغړولې، د هر چا دا یقین و، چې هر څه به سېلاب یوسي، مالونه، اولادونه، ښځې او نر به ټول تباه شي. د مړو پته به نه وي معلومه، کلي کورونه به له خړو لاندې شي او هېڅوك به هېڅ پیدا نه کړي.
دغه ډار بیا په کلي د ژړا انګولا اوازونه اوچت کړه، خلکو بیا پاك خدای ته رجوع وکړه هماغه اوراد او هماغه دردونه بیا لوستل کېده، هر چا به دعا کوله، چې باران ودرېږي او د خدای له قهره نجات ومومي.

بې زړه

د ايمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی.

چې وړوکی و له شيشکو او پېريانو ډاريده، چې لږ غونډې لوی شو د ملاصاحب له ډاره په سبق نه پوهېده.

اوس، چې لوی دی د خان ډار، د ملك ډار، د حاکم ډار يې په زړه کې ټينګ ځای نيولی دی. په لاره کې ورسره د غلو وېره ده او په کور کې د غليمانو له ويرې ډېر ځای نه شي پيدا کولی.

په دغسې زړه کې ستا خوب ته ډېر لږ ځای پيدا کېږي، که ستا ډار او د ظالمانو ډار په يوه زړه کې يو شان موجود وي له دينه لويه ګناه بله نه شته.

کاشکې دوی يوازې له تا ويرېدلی او ستا د دښمنانو ډار يې په زړه کې نه وای. د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ايمان ته زيان رسوي، ستا ضعيفه بندګان يوازې له تانه نه وېرېږي له نورو نه هم وېرېږي، دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي ويلی او ته د حق طرفدار يې. ته په دروغو خپه کېږې او دوی له ډاره رښتيا نه شي ويلی.

ستا ظلم نه دی خوښ، دوی له ويرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوي. هغه مسلمان اوس چېرته دی، چې يوازې له تا نه ډارېږي او بس. ستا بنده بايد د ډار بنده نه وي او د نمرود له اوره يې سترګه ونه سوځي.

ملك او ملا

د کلي ملك به، چې هر څه کول ځوك يې مخې ته نه شو ورتلی. زر و که زور دواړه له ده سره وو. هر څه د ده په لاس کې و او هر ځوك د ده لاس لاندې وو. هېچا د خپلې خور او لور واك نه درلوده. د کلي غوړې او چرګان هر څه د ده و، ښايسته ښځې به ده کره وې، ښکلي هلکان به د ده په مخکې ګرځېدل او هر چا به د ده خدمت کاوه.

يوه ورځ په کور او کلي کې دا اوازه خوره شوه، چې هغه بې موره او بې پلاره هلك، چې په علم پسې تللی و د علم او کمال خاوند شو، هغه اوس له ډېرې پوهې سره بېرته وطن ته راځي، هر چا ته سمه لاره ښيي، هر ځوك په حق پوه کوي او هر چا ته حق وايي، ځکه چې هغه د حق ملګری دی او له ظلم سره دښمني لري.

د اوازه په ملك باندې ښه ونه لګېده.

ملك له دغه هلك نه وډار شو او پرېشانه خوبونه يې وليدل. ملك پوهېده، چې هغه خيرات خور ملانه دی، د هغه سترګې ډېرې مړې دي او په زړه کې يې د زورورو ډارنه شته.

هغه هېڅکله بې له خدايه بل چا ته سر نه ټيټوي، له هغه سره د حق جذبه او حقاني قدرت شته او په وينا کې يې بل شان تاثير موجود دی.

څو ورځې پس ملا له يوې امسا سره راغی، ظلم او ناروا ته يې بد وويل د زور او قوت مخه يې ونيوله خلك يې په خپل حق پوه کړل او د مظلومانو ملګری شو.

د ده ملګري ورځ په ورځ زياتېدل او په ولس کې پوهه او بيداري پيدا شوه. هغه ملك لرې شو او په ځای يې بل ودرېده. دغه بل ملك هغسې ملکي نه کوله او ډېر به سم چلېده، چې علم او پوهه پيدا شي ملکان سمېږي او خلك دروي.

د فرعون او موسی کيسه، د ملك او ملا افسانه همدغه معنیٰ لري.

هلکان بايد په علم پسې لاړ شي او د علم رڼا له ځانه سره راوړي.

شاعر

شاعر یوازې پرېږدئ، ځکه چې دی د جرګو او مرکو سړی نه دی.
هغه چې له نورو نه ګټه کوي باید نورو ته ورشي.
دی غواړي، چې له ځانه استفاده وکړي، نه له بل چا نه.
هغه وخت، چې برخې وېشل کېدې سازنده یې د ساز او سرود مجلس ته را وباله او شاعر یې له خلکو نه لرې یوازې کښېناوه، شعر اجتماعي شو، مګر د شاعر په برخه تنهایي ورسېده.
څوك، چې په ازادۍ مین وي هغه هېڅکله ځان نه شي مقید کولی.
د ازادۍ معشوقه هغه وخت چا ته ځان ښيي، چې له نورو نه بېل او یوازې وي. شاعر له ځان سره عشق لري او په ځان مین دی.
دی نه غواړي، چې په نورو کې ورك شي او نورو غوندې شي.
دی له خلکو سره همدردي لري، له خلکو سره ناسته ولاړه نه شي کولی، عاشق دی، خو معشوقه نه لري.
درد لري، مګر دوا نه خوري.
ذلت یې نه دی خوښ او عزت ته هم به ښه سترګه نه ګوري.
د ده طبیعت بل شان دی.
دی تاسې ته لاره ښيي، مګر په لاره درسره نه شي تللی.

سبا

هغه ورځ، چې تر اوسه یې نه د لمر وړانګې د غرونو په سرو لوېدلې دي او نه یې د پېښو او واقعاتو مطلع چا ته معلومه ده، د سبا په نامه یادېږي.
دا ورځ لکه یوه پټه معشوقه له هر چا نه پټه ده او د سحر نسیم یې هم له مخه پوړنی نه دی لرې کړی.
دا نه ده معلومه، چې دغه ورځ به څه له ځان څه سره راوړي او څه به له ځان سره یوسي.
د چمن په ګلونو به شبنم ورو‌ي او که ږلۍ؟
یو اشنا به په سرو سترګو له بل نه بېل کړي او که دوه خوارِه یاران به غاړه په غاړه کړي.
دا ورځ له دغه مجهولیت او معماتوب سره د هر چا په زړه کې محبوبیت لري او هر څوك ورته په اُمید ګوري.

د هر چا کار او زيار د سبا ورځې د ښه والي دپاره دی او د نن ورځې د عمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لټوي.

هر څوک هيله لري، چې د نن ورځې زحمت به د سبا ورځې په راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي.

په همدغه اسره د ژوندانه مشقت سپکېږي او د اُميد مزې غځېږي، د نن ورځې بندي د سبا ورځې ازادي په خوب کې ويني او همدغه راز خوبونه د غمونو تله سپکوي.

چا چې نن د خوښۍ او خوشحالۍ ډولۍ کاله ته راوړې ده، هغه يقين لري، چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالۍ نه به بله خوشحالي پيدا شي، دا غولونکی سبا هېڅکله نه سبا کېږي او تر قيامته دوام لري.

د ژوندانه ټول خوږوالی په همدغه شي کې پټ دی، که دغسې سبا ته څه اميدونه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نه شو کولی.

ځمکه او اسمان په همدغې ورځې پسې سر په ځېږۍ سرګردانه ګرځي او د اتيا کالو بوډا هم له دغې ورځې نه نا اميده نه دی.

که د سبا ورځې مينه زمونږ له زړونو نه راوزي مونږ بيا ژوند نه شو کولی، ځکه چې زړونه سړېږي او ارزوګانې مري.

که مونږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو ډېر تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وګڼو.

په دغسې حال کې مونږ بيا اوږده فکرونه نه شو کولی او د مريخ سفر رانه پاته کېږي.

د سبا ورځې فکر زمونږ په اخلاقي ژوند کې هم ډېره اغېزه لري او د بشر هر راز مادي او معنوي ترقيات ور پورې تړلي دي.

دهقان د همدغې ورځې دپاره کار کوي او باغوان په باغ کې نيالګي ږدي، د خرما زړي په ځمکه کې کرل او د خرما له ونو نه خرما ټولول د هغو کسانو کار دی، چې سبا ته اميدونه لري او د نن ورځې په تنګه دايره کې ايسار نه دي.

څومره، چې د انسان ذهن او دماغ ترقي کړې ده. په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شوی دی هغومره يې له سبا سره تعلق زيات شوی دی، د سبا ورځې غم خوړل، د سبا دپاره فکر کول د سبا ورځې ضرورت او احتياج په نظر کې نيول د ډېرو پوهانو او د ډېرو لويانو کار دی. زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم، چې يو ډېر لرې ګوري او بل ډېر نږدې ګوري. د يوه سبا هم ډېر لرې او د بل لنډ دی.

د مسلمان سبا پس له مرګه هم شته، د ده نظر بايد ډېر لرې څار وکړي او ابدي ژوند په نظر کې ونيسي.

ابدي ژوند همدغه دی، چې سړی له سبا نه غافل نه وي او د سبا انديښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي، چې يو ځی مونږ له يوه سره وداع کوو او د بل په خدمت مشغولېږو.

زمونږ خدمت بايد د سبا ورځې دپاره وي او خپله اينده په نظر کې ونيسو، د عقل او دور انديشۍ تقاضا همدغه ده.

د پسرلي ګله!

ستا ښايسته او ګلالۍ څېره په جهان کې څومره قدر لري او د اسمان له دومره لويوالي سره هر سحر د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلی مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه ورکوي.

د ځمکې مخ په تا ښايسته دی هو! ستا په ورږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول وو، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو. په شعر او ادب کې ستا برخه ډېره زياته ده، د مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې.

مګر ګوره، چې په خپل جمال او کمال مغرور نه شې او له باغه ونه وزې.

تا غوندې ډېر ښکلي او ښايسته ګلونه د هېواد په غرو رغو کې پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه وستايل.

که ته هم له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو نه به بلبل پيدا کړې او نه ماليار.

ته د خلکو له نظره مه لرې کېږه او ځانته ماليار پيدا کړه.

د انسان دا عادت دی، چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څيز ښه نه ګڼي.

هو! دی هماغه شی ښه بولي، چې ده ته نږدې وي او د ده خپل وبلل شي.

دلته هر څوك خپل ښاغلی ګڼي او هر يو د خپل باغ ګلونه ستايي.

نه هېڅکله د خلکو له نظره لرې کېږه مه!

ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.

که ته غواړې، چې هر څوك دې قدر وکړي او په خپل سر دې پاسه ځای در کړي، لکه نرګس هر چا ته په ښه سترګه ګوره او لکه د باغ غوټۍ هر سحر خلکو ته خانده!

په دغسې التفات او يوه خوله خندا سرې د خلکو زړونه خپلولی شي.

په يوازې ګلتوب او ګلاليتوب هېڅوك قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښايسته دلبري او دلربايي کېږي.

راشه زما د باغچې ګل شه.

چې هر سحر دې په ديدن اوبه کومه.

د رمي خاونده

د توري کبړدی او د لویې رمې خاونده!
په دې سره او تکنده غرمه کې، په دې وچه بیدیا او سپېره صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ سیوری، توده ډوډۍ، شودې او مستې، کوچ او پېروی، کورت او غوړي، پوڅې او پنیرونه هر څه له تا سره دي. په خوارانو او بېوزلو رحم وکړه!
هر څوك، چې ستا کیږدۍ ته په هیله او اسره راځي هغه له خپلو سپیو نه ساته او قدر یې کوه!
په دې وچ ډاګ کې بل سیوری نه شته یوازې ستا سیوری ته هیله او اسره کېږي.
که ته خپل سپي ونه نیسې له دینه لویه بې رحمي بله نه شته.
ای د خوروړو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان له تا ته رسېږي او د دوی په ضررته مسوول یې.
سپی او نفس دواړه یو شانته دي.
ته خپل سپي ونیسه! او په مونږ رحم وکړه!
ته په خپلو سپو دا ګمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا غلیمانو ته وغاپي.
دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او سسپوږمۍ ته هم غاپي.
ستا په ملګرو او دوستانو هم بلوڅې او غوټې وهي.
آه – هېڅوك زما نارې نه اوري.
د خپلو سپیو حملې هم نه ویني.
زما غږ تر کېږدۍ نه رسېږي.
دوی ولې څه نه اوري؟
ولې څه نه ویني؟
ولې په چا رحم نه کوي؟ پردي خو به نه وي؟
کېږدۍ خو د پښتنو معلومېږي.

بې ګناه بندي

پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ.
مه وېرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.
د ده بندي کول لويه ګناه ده.
دی هغه يوسف دی، چې د بې ګناهۍ په سبب په زندان کې لوېدلی دی.
که دی له زندانه را والوزي ستاسې اينده سنجولي شي او ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسي بربنډ به پټ کاندي.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاګانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدی دابې ګناه بندي پرېږدی!
دی به ستاسې د ګډو وډو او پرېشانه خوبونو صحيح تعبيرونه وکړي.
ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانېزي.
دی د راتلونکي حال پيشبيني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
د ده پر ازادولو باندې علم او پوهه زياتېږي.
وطن رڼا کېږي او ړانده بينا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوك کوي.
دی ډېر پېچومې اوارولی شي.
دی ډېرې کړې سمولی او ډېر مشکلات حل کولی شي.
ما خوب ليدلی، چې دا بندي خلاصيږي او د سلطنت په کرسۍ کېني.
ښه فکر وکړئ!
دا بندي څوك دی؟
پس له ډېر فکره وايم!
فکر دی فکر!

نظر لالا

په یوه ستانه کورنۍ کې یو سپین ږیری خدمتګار اوسېده، چې هر چا به ورته نظر لالا ویل.
دا سړی د ماشومتوب له وخته د بوډاتوب تر زمانې په دغه کاله کې و او خپل ژوند یې په همدغه کاله کې خاورې کړ.
د دې کاله نسبي سړی نه و او د خدمتګار په حېث یې کار کاوه، مګر مزدور ورته نه شو ویلی، ځکه چې د مزدور په شان کار یې نه کاوه.
هېڅوك به خپل ځان د ځان دپاره په کار کې دغومره ستړی نه کړي، لکه چې نظرلالا د دغې کورنۍ په خدمت کې ستړی او ستومانه و.
کوم کار، چې څوك د یوې ټینګې او لوړې عقیدې دپاره کوي هېڅ حریص او په ګټه مین سړی یې د پیسو دپاره نه شي کولی.
ده دغه خدمت د خدای دپاره کاوه او په داسې جذبه یې کاوه، چې لمانځه د قضا کېدو هم څه ډېره پروا ورسره نه وه.
په دغه سړي کې ډېر زیات اخلاص، امین توب او صداقت موجود و، چې په دې وخت کې بې مثل او نظیر نه شي پیدا کېدی یا ډېر لږ پیدا کېږي.
دا سړی بې نامه او بې نشانه سړی و، جامې به یې تل زړې او خړې وې، مګر د زړه صفایي یې دومره زیاته وه، چې زه ورته حد او اندازه نشم ټاکلی.
په کوم کلي کې، چې نظرلالا اوسېده د جاه او جلال خاوندان او د علم وفضل صاحبان هم پکې اوسېدل، چې ځینو مریدان هم نیول، مګر زه له هغو ټولو نه نظرلالا انتخابوم او له نورو نه په ادب تېرېږم.
زما دا عادت دی، چې له مخدوم نه خادم ته په محبت ګورم او له پیر نه مې مرید خوښ دی.
له ماسره اوس دا فکر ډېر پوخ شوی دی، چې د خیر او برکت خاوندان په ساده مسلمانانو کې ډېر موندلی شو او پوهان او هوښیاران د بل دپاره د خپلې ګټې نه نشي تېرېدلی.
څوك، چې د خدای دپاره د نورو خدمت کوي او خپل ژوند د نورو له ژونده قربانوي هغه لکه نظرلالا داسې وي، چې خپله مادي ګټه هېڅ نه پېژني او په پردي کاله دومره زهیر وي، چې له هېڅا سره به د خپل کاله دغومره غم نه وي، دا سړی په تور او سپین نه پوهېده، الف او بې یې نه و لوستي، د لفظ او معنیٰ فرق یې نه شو کولی، مګر د نېکۍ او خیر رسولو په لوړه مبدا یې ټینګه عقیده لرله او دا جذبه پکې د عشق حد ته رسېدلې وه. نظرلالا د هر چا په نظر کې ډېر سخت او بخیل سړی معلومېده، هر چا به ویل چې ده غوندې سخت سړی بل نه پیدا کېږي، په رښتیا چې د ده پېرزوینه په ځان باندې ډېره لږه وه، مګر بخیل ورته نشم ویلی او ډېر حاتمان زه ورځنې ځاروم.

کله به، چې د کاله خاوند ، نظرلالا له کابله ننګرهار ته استاوه، چې څاروي او پسونه بوزي، نو يو څو ډوډۍ به يې پخې کړې او ډېرې لږې پيسې به يې هم ورکړې، چې په لاره کې ځان ته کوم وخت څه نګولی واخلي يا چېرته د څارو دپاره څه واښه پرې رانيسي. دا سړی به له کابله لغمان ته ولاړ او څاروي به يې هم ورسول، مګر يوه مياشت يا دوه مياشتې پس به، چې څوك مېلمانه راغلل او چرګ به په کار شو نظرلالا به هغه پيسې په چرګورو ورکړې، چې ميلمانه په ښه شان عذر شي او د کاله د خاوند ښه نوم وساتل شي.
دی هغه راز خدمتګار نه و، چې له خپل مخدوم نه څه واخلي او د ځان دپاره يې ذخيره کړي، بلکې ده به هغه ته څه ورکول او خدمت يې بيخي وړيا و.
د ده خور او خوريې ډېر غريبان وو، مګر هېڅ بدګمانه سړی هم دا ګمان نه شو کولی، چې دی هغوی ته څه ورکړي.
که کله به د کاله خاوند د ده په خاطر هغوی ته څه ورکړه، دی به خپه کېده او د دغه کاله زيان ورته، لکه د ايمان زيان معلومېده.
د نظرلالا دا عادت و، چې کله به له خوبه پاڅېده او د سپېدو به رڼا کې به غره ته روان و، ترڅو به چې لمر څرك واهه ده به له غره نه د خسو ګېډۍ راوړو، چې سبا ناری به يې وکړ، نو بيا به په نورو کارو پسې روان شو او ډېر ناوخته به ويده کېده.
د ده په کار کې د رخصتۍ او تعطيل ورځې نه وې او د ناروغۍ دپاره يې هم فرصت نه درلود.
دی د عادت او ډېرکار کولو په وجه له پولادو نه هم کلك و.
هغه ګېډۍ، چې ده د شپېتو کالو په عمر په شا باندې راوړ د دې زمانې ښه ښه ځوانان يې نه شي وړلی.
ده به هرکله د خمتا پيوندي کالي اغوستل او خوراك هم ډېر خوړو، ترڅو به چې ډېر مجبور نه شو، نو د اختر په ورځ به يې هم نوي کالي نه اغوستل. په دغه کاله کې به، چې هر څومره ښه څه پاخه شوو د ده برخه به پکې ډېره خوراه وه، ځکه چې ښه ډوډۍ د ده له ستونې څخه نه تېرېده او په همدغه وجه به د چرګ ورمېږ د ده برخه وه.
نظرلالا له تودې ډوډۍ سره هم دښمنې درلوده او چې په کور کې به سړه پرته وه تودې ته به يې لاس نه وروړو.
په همدغه سبب دی په بخيل مشهور و او هر چا به ورته سخت او بخيل ويلی.
دا و د خلکو قضاوت، چې له حقيقت نه ډېر لرې و او په ډېرې ظاهر بينۍ بنا و، هغه څوك چې خپل ژوند د بل دپاره وقف کړي او هېڅ دنيايي ګټه پکې له نظر لاندې نه وي هغه ته به څنګه بخيل ووايو.
هو! نظرلالا په ځان باندې بخيل و، ځکه چې له ځانه تېر و او خپل ځان يې بل ته بخښلی و.
ده ته به که چا د خدای دپاره څه ورکړه هغه يې د بل دپاره اخيستل او بل ته يې ورکول.
دا ايثار او فدا کاري، چې په دې وخت کې لکه د اينځرګل يا د مرغۍ پۍ ډېر نادر څيز معلومېږي، له انساني غرايزو سره ډېر موافقت نه لري او مثالونه يې ورك دي.

دا راز سړی د خلکو په نظر کې ډېر ساده او ډېر احمق معلومېږي.
په عقل او پوهه دا ګمان نه شي کېدی، چې چا ته د دغسې ایثار او فدا کارۍ اجازه ورکړي.
خپل ځان خوارول او بل پالل، له ځانه تېرېدل او د بل په ښه ورتلل د عقل او فکر کار نه دی، د دغسې کارونو دپاره یو لوړ معنوي عشق په کار دی او د نظرلالا اخلاص غواړي. د دغه کاله هر څه د نظرلالا په لاس کې وو او د ده په امانت دارۍ هر چا داسې یقین درلود، چې هېڅ شك پکې چا نه شو کولی.
زه د هغه چا ستاینه نه کوم، چې نظرلالا ورته ډېر اخلاص او عقیدت درلود.
زما په نظر کې د ستایلو وړ نظرلالا دی او د ده په ښه سرېتوب ټینګه عقیده لرم.
دی اوس له نظره پناه دی او زه د ده زیارت ته په ډېر اخلاص ورځم، په هغه ادیره کې چې دی ښخ دی نور قبرونه هم ډېر دي او په ځینو باندې لا جنډې هم ولاړې دي، مګر زه خپل مراد له نظر لالا څخه غواړم او د ده حسنات راته ډېر درانه معلومېږي.
په رښتیا، چې زما خادمان خوښ دي او ښه خلك په خدمتګارانو کې وینم.

جبر او اختیار

هغه کار، چې د انسان په اراده او اختیار نه وي شوی د فخر وړ نه دی او د ملامتۍ موجب هم نه ګرځي، یعنې که د چا ونه ټیټه وه، ګرم نه دی که چا متوسطه قد او قامت درلود، ورته نه شو ویلی چې ډېر ښه کار دې کړی او اندازه دې ساتلې ده.
که یو سړی خپل سپین مخ تور کړي ملامت دی، مګر د حبش مخ که هر څومره تور وي څوك یې نه شي ملامتولی، ځکه چې د ده اختیار او اراده پکې دخل نه لري.
که یو سړی خپل غلیم په جنګ کې مړ کړي او خپل شجاعت ښکاره کړي حق لري، چې په خپله توره او توریالیتوب فخر وکړي، مګر که مرغۍ ولې او سړی ولګېده که څه هم د ده ډېر زورور او زړه ور دښمن وي، خپل بریت نه شي تاوولی او توریالی ورته نشو ویلی. هېڅوك یو ګونګ په حق نه ویلو نه ګرموي، ځکه چې هغه مجبور او معذور دی، مګر هغه چې ژبه لري او له ډاره حق نه وايي له ملامتۍ نه نه خلاصیږي که څه هم یو څه مجبوریت دلته هم شته او اختیار نیمګړی دی.
د جبر او اختیار مسله ډېر اړخونه لري او دغه فیصله څه اسانه خبره نه ده.
زه په دې ځای کې دا اراده نه لرم، چې له علمي څېړنې نه کار واخلم، زما مقصد بل دی او د ملایانو په کار کې کار نه لرم.

زه حتی الامکان له فلسفي بحثونو نه ډډه کوم، مګر کله کله مې د موضوع تعلق او ارتباط مجبور وي، چې په وچه مزل وکړو، ځکه چې دلته بحر نه شته او زمونږ په هېواد کې بېړۍ نه ګرزي.

همدغه شان مونږ له کابله ننګرهار ته په هوا نه شو تلی، ځکه چې هوايي سرويس نه دی جاري، مګر دغه راز مجبوريتونه په ځينو نورو ځايو کې نه شته، هلته يو سړی اختيار لري، چې په هوا ځي که به بحر کې او که په وچه.

اوس پوه شوئ! چې جبر او اختيار په هر ځای کې يو شانته نه دي او ټول انسانان يو راز مجبور نه دي.

ډېر مجبوريتونه پخوا وو، چې اوس نه شته او خپل ځای يې اختيار ته پرې ايښي دي. يو ماشوم چې اول پيدا شي هېڅ اختيار ورسره نه وي او د بل په غېږ کې ژوند کوي. په خپله نه چېرته تلی شي او نه راتلی شي. ځملول او پاځول يې د بل په لاس کې وي او کالي بل څوك وراغوندي، مګر څومره چې لوېږي او غټيږي هغومره د مور له غېږې لرې کېږي او له مجبوريت نه د اختيار خوا ته درومي. کله چې په خپلو پښو روان شي، نو بيا خپل مخ په خپله وينځي او پخپله خوښه له کاله اوزي يا کاله ته راځي.

کله چې ځوان او ځلمي شي، د کاله واك او اختيار هم د ده شي او د پلار په جايداد تصرف وکړي.

په هره اندازه، چې د ژوندانه درجه او مرتبه لوړيږي مجبوريت کېږي او اختيار زياتېږي، يو کاڼی که څوك هرې خواته غورځوي او هر راز لوبې پرې کوي کولی يې شي، مګر ونې او بوټي دغسې نه دي، يعنې دنيا ته مجبوريت له جماد نه لږ دی، ځکه چې د حيات اثر په ده کې زيات دی.

له ونو او بوټو نه بيا د ځارويو اختيار ډېر دی او جبر نور هم تخفيف موندلی دی، انسان چې له حيوان نه پورته مقام لري او د تکامل په لاره کې وړاندې دی د ده اختيار نور هم زيات شوی او له خپلې ارادې نه ډېر کار اخلي.

په انسانانو کې هم د وحشي او مدني انسان، عالم او جاهل انسان، د قوي او ضعيف انسان په اختيار کې ډېر فرق موجود دی، مګر بيا هم په هر حال کې يو څه مجبوريتونه شته او په جبر او اختيار کې ډېر فلسفي بحثونه کېدی شي. د دنيا ډېر پوهان پدې عقيده دي، چې د انسان ډېر لږ کارونه په ظاهره ارادې او اختياري معلومېږي، مګر په حقيقت کې د مجبوريت اثر دی او خبرې له اختياره وتلې دي. دوی وايي هغه سړی، چې ډېر په غيظ او غضب کې وي او په همدغه وجه د چا د وژلو اراده وکړي مونږ ورته د اختيار خاوند نه شو ويلی، ځکه چې دی په دغه حال کې د داسې اغېزو او نفسي تاثراتو محکوم دی، چې له دغه کاره ځان نه شي ژغورلی او پخپلو احساساتو حاکميت نه لري. که مونږ پوه شو چې دی په دغه وخت کې له يوه لېوني نه څه فرق نه لري او په طبيعي حال کې نه دی، دی به ارومرو مجبوره ګڼو او دغه کار ته به غير اختياري ووايو.

همدارنګه هغه څه، چې يو عاشق په جذبه کې د عشق دپاره کوي له مجبوريت نه نه وي خلاص او اختياري ورته نه شو ويلی.

د دغو خبرو خلاصه او نتیجه داده، چې شدید محبت او شدید بغض د انسان اختیار سلبوي او هغه څه وربانديې کوي، چې په عادي او طبیعي حال کې یې یو عاقل انسان نه کوي. د همدې لامله ډېر خلك په خپلو ځینو کارونو بل وخت پښېمانه کېږي او پوهېږي، چې ښه یې نه دي کړي.

ځینې نور په دې عقیده دي، چې انسان د اختیار خاوند دی، که ښه کوي باید ښه ورته ووایو او که بد وکړي باید بد یې وګڼو، دوی وایي که انسان د عشق دپاره کوم کار کوي او که د دښمنۍ دپاره په دواړو حالو کې دغه کار د ده ګڼل کېږي او په ده پورې تعلق نیسي، ځکه چې دغه مختلف احوال چې د زورورې مینې یا د شدید عناد په اثر پیدا کېږي او نفسي یا روحي اغیزې ورته ویل کېږي په خپله له نفس څخه عبارت دی او نفس د همدغو احوالو او کیفیاتو نوم دی. هسې نه چې کوم بل شی په نفس اغېزه کوي او دا اختیار مې سلبوي.

ارسطو د جبر او اختیار حدود ډېر ښه ټاکلي دي او بدۍ باب کې یې ډېره ښه فیصله کړې ده، دی وایي هغه کار چې یو سړی په خپله اراده نه کوي او د ده اختیار پکې هېڅ دخل نه لري ښه او بد یې ده ته نه دي راجع او د ده کار ورته نه شو ویلی، یعنې که یو زورور باد یو سړی کومې خواته یوسی یا یې څوك لاس او پښې وتړي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي، نو دلته اختیاري سلب دی او په مجبوریت کې هېڅ شك او شبه نه شته، مګر که یو سړی د خپل شرافت د ساتلو دپاره کوم کار کوي او خپل عزت او وقار یې یوه کار ته مجبوروي، نو دغه راز مجبوریتونه د جبر له قانون لاندې نه راځي.

دی د مثال په ډول وایي: که د یوه سړي مور او پلار یا اولادونه د یوه ظالم او مستبد له تهدید لاندې وي، چې د ده په تسلمېدو او اطاعت هغوی له زیان او ضرره محفوظ پاته کېږي او که اطاعت ونه کړي هغوی ضایع کېږي، نو دغه صورت کې دا سوال پیدا کېږي، چې که دغه سړی د هغه ظالم له خوا په یوه ناوړه کار مامور شي دی په دغه باب کې مجبور دی او که مختار؟ ارسطو وایي چې دلته جبر او اختیار مخلوط شانته دي، مګر د اختیار جنبه غلبه ده، ځکه چې د دغه کار په کولو او نه کولو کې د ترجیح او انتخاب مسئله مېنځ ته راځي، نو هره خوا چې دی انتخابوي او ترجیح ورکوي هغه د ده خوښې او ارادې ته راجع ده او د ده کار ګڼل کېږي.

دی وایي په دغسې مواردو کې که سړی ناوړه او بد کار وکړي دغه راز مجبوریتونه معقول عذر نه شي کیدای، په دغسې مجبوریت باید سړي پېښې کېږدي او هغه څه وکړي، چې انساني شرافت او وجدان یې تقاضا لري.

شجاعت او شهامت، چې یو اخلاقي فضیلت دی په همدغسې مواردو کې ځان ښیي او د افتخار حق پیدا کوي.

هغه د سر خطر، چې په جنګ او جګړه کې یو بې زړه سړی تېښتې ته مجبوروي. د خلکو په نظر کې څه اعتبار نه لري په همدغه وجه له تعدد او ټوپکو نه تښتېدونکي هر چا ته سپك ښکاري او هغه، چې له مرګ نه وېرېږي او په ایستلو تورو ورځي د خلکو په نظر کې درانه معلومېږي.

که په دغسې مجبوریت خلك قابل واى هر څوك به له جګړې څخه تښتېده او هېچا به هغه ته په سپکه نه کتل.
هغه افتخار، چې د شجاعت او شهامت خاوندان یې ګټي د دغسې مجبوریتونو په نافرمانۍ کې پټ دي، لکه چې عار او ذلت د دغه راز مجبوریت اطاعت او انقیاد ته ویل کېږي.

د خان واده

له خوبه راپاڅېدم، د ډول او سرني اواز مې ترغوږ شو او ډېره لویه ورا راښکاره شوه، چې ډېر خلك ورسره خوشحاله روان وو او د خان په واده کې یې لاسونه غورځول، زه هم له دوی سره ملګرى شوم او په دې خوشحالۍ کې مې ځان شریك کړ. د دې ښادۍ د ډول او سرني غږ تر ډېر لرې ځایه رسېده او ډېرو خلکو پکې اتڼونه کول.
چا به ډزې کولې، چا به اسونه، ځغلول، ځینو به ټوکې او مسخرې کولې. په دغسې خوشحالیو کې ماښام تیاره کلي ته ورسېدو او ډولۍ د کاله په مخکې ښکته شوه.
د کلي ښځې په ډېرې خوشحالۍ راغلې او د ډولۍ پردې یې جګې کړې همدغه وخت خندا او خوشحالۍ خپل ځاى غم او ژړا ته پرېښود او دا معلومه شوه، چې دغې ښکلې ناوې د خپلې ازادۍ دپاره ډېره لویه قرباني ورکړه او د اجبارى واده ملا یې ماته کړه.
د دغه حال په لیدلو د هر چا په احساس کې بدلون راغی او مونږ وپوهېدو، چې کله خلك جنازه هم په ډول او سرني وړي او په غم د ښادۍ ګومان کوي.
په دنیا کې ډېر داسې غمونه شته، چې د خوشحالۍ په ډولۍ کې پټ دي او د خلکو په شعور او تمیز مسخرې کوي.
زما پوه ملګري په دغه ورځ وویل: په رښتیا چې خوشحالي څوك په زور او جبر یا په ډېرو پیسو کور ته نشي وړل، مګر خان لا تر اوسه په دغه حقیقت نه دى پوه او خپله خوشحالي په دغه ډول غواړي.

غم او خوشحالي

زما اشنا له ډېرو غمونو سره نااشنا دی. د هغه په کاله کې چا د ماشوما ژړا نه ده اورېدلې او خپلو ماشومانو په مرګ او درد يې هېڅکله نه دي ژړلي، هغه حال چې يو پلار يې د خپل کوچني زوی يا ځلمي زوی د ځانګدن په وخت کېويني، دی ترينه ناخبره دی.

ده غوندې بې غمه سړی ډېر لږ پيدا کېږي او په همدغه سبب يې د خوشحالۍ برخه هم ډېره لږه ده.

دی چې په خپل کاله کې خپل خلف الصديق نه ويني په زړه کې ډېر خوريږي او ځان بد بخته ګڼي، مګر د ده دغه غم زمونږ په نظر کې د هغه چا له غمه ډېرسپك دی، چې دوه زامن يې ژوندي دي او يوه د ده په غېږ کې خدای ته ځان سپارلی دی، ځکه مونږ هغه ته د فاتحې دپاره ورځو او ده ته نه ورځو.

زمونږ دا عادت دی، چې که د چا په کاله کې نهه مياشتني اولاد مړ پيدا شي وير ورسره نه کوو او هغه هم د غم کمپله نه غوړوي، مګر په کوم کاله کې چې د دوه ورځو ماشوم مړ شي، هلته د غم او مصيب مجلس جوړېږي او خلك ورسره همدردي کوي.

موريس مترلينګ وايي: ((تاسې په مليياردونو نطفې ضايع کوئ، مګر خوابدي کېږئ نه او دغه راز ضياع د چا د غم او خپګان موجب نه ګرځي)).

د دې خبرې معنیٰ داده، چې زمونږ غمونه معقول نه دي، محسوس دي. هره ضايعه، چې يوازې عقل پرې پوهېدی شي او احساسات ورسره تعلق نه لري همدغسې بې اثره وي.

زمونږ خوشحالي هم، لکه زمونږ غم په عقل او منطق اتکا نه لري، بلکې د شعور او احساس نتيجه ده.

غم او خوشحالي يوه په بل پورې تړلي دي او يو له بله نه بېلېږي، ځينې ګمان کوي، چې خوشحالي له بې غمه خلکو سره زياته ده او هغه خوك ډېر نېکبخت دی، چې هېڅ غم نه لري، مګر حقيقت دغسې نه دی او ښادي هر چېرې د غم په اندازه ده.

حقيقي بدبختي په بې غمۍ کې ځای لري او بې غمه سړي ته که سړی وويلی شو، نېکبخت خو ورته هېڅکله نه شو ويلی.

غم او خوشحالي، لکه د يوې ټوټې دوه مختلف مخونه دي، چې اصل يې يو دی. څنګه چې شپه او ورځ يو په بل پورې نښتي دي او هر کاله ته دواړه ورانديې وروسته راځي، د غم او خوشحالۍ ارتباط هم دغه راز ټينګ دی. که څوك وغواړي، چې هغه يو خپل کاله ته پرېږدي او دا بل ايسار کړي، له دينه لويه اشتباه بله نه شته.

داسې کېدلی شي، چې ورځ اوږده شي او شپه لنډه، يا شپه لويه وي او ورځ وړه وي، مګر داسې ورځ چې شپه ونه لري يا داسې شپه، چې ورځ ورپسې نه وي په دنيا کې نه شته.

که لمر تر اخرته پاس په سر ځای په ځای ولاړ وای د زمانې په رنګ کې هېڅ تغير او تحول نه وای موجود هېڅوك به نه پوهېده چې شپه څنګه وي او د همدې لامله، چې شپه به چا نه پېژندله په دې به هم نه پوهېده،

چې ورځ ښکلې وي او څه کیف لري. غم او خوشحالي هم، لکه شپه او ورځ یو په بل پېژنو، که غم له دنیا نه ببخي لاړشي خوشحالي هم ورسره ځي که ژړا نه وي خندا هم نه شته.
هماغسې، چې هڅکی له چرګې پیدا کېږي او چرګه له هڅکی نه غم او خوشحالي هم یو د بل اولاد دي.
انسان باید په دې پوه شي، چې غم او خوشحالي یو ظاهري او اعتباري فرق لري، یعنې دا فرق هم لکه د شپې او د ورځې فرق د سترګو او نظر فریب پیدا کړی دی، چې د عقل او بصیرت خاوندان پرې نه غولېږي، بلکې رانده هم دواړه یو ګڼي. ځوك چې د عقل سترګې لري او د فلسفې شعور خاوند دی هغه زمانې ته په بل شان ګوري او د شپو ورځو له سپینو او تورو پردو نه هغه خوا بې رنګه زمانه په بل ډولویني، هغه پوهېږي چې د زمانې دواړه مخونه یوه شي ته منسوب دي او یو حقیقت دوه رنګه ښیي.
ډېره ښه ده، چې عقل او پوهه په مونږ ډېر تسلط نه لري او مونږ یې له وهم او خیال نه لري کړي نه یو، ګڼې اوس به شپه او ورځ را باندې یوه وه او خوشحالي به هم را باندې غمېدلې وه.
زمونږ غمونه او زمونږ خوشحالي زمونږ په ژوند کې هغه سوز او ساز پیدا کوي، چې بې له هغه د ژوند کیف او خوند نه پاته کېږي.
غم د خوشحالی څکلو ذایقه او احساس روزي او خوشحالي، لکه د خوږو میوو خوراك ترخو مرچو ته ضرورت لري.
که په دنیا کې ترخه شیان نه وي خواږه ډېر ژر زړه وهي او بې خونده کېږي.
د ژوندانه خوند، غم او خوشحالی ته ډېر ضرورت لري او په دغه خوند کې د عواطفو او احساساتو خاوندان ډېره برخه لري، هغه رانده هوښیاران، چې په ظواهرو نه غولېږي او د غم او خوشحالی په فرق نه دي قایل، له دغه نعمته محروم دي، که مونږ ډېر عمیق فکر وکړو هماغه شی مونږ ډېر خوشحالوي، چې مونږ یې ډېر خپه کړي یو او ډېر ځله هغه شي ته خو شحالېږو، چې زمونږ غم پکې پټ دی، لا ډېره ښه ده چې په جهان کې دغه راز ژور فکرونه ډېر لږ دي او احساسات مونږ ته دغه موقع راکوي، چې د غمونو او خوشحالیو حقیقت ته ډېر ځیر شو.
ډېر خلك دي، چې یوه ورځ یې ګرانه ښځه مري او دی غمجن کېږي، مګر بله ورځ نوی واده کوي او د خوشحالی هغه زوږ غم ببخي هېروي، نو دغه د خوشحالی ډولی او هغه د غم جنازه یو له بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي دغه ښادي هم نه شي راتلی.
دا وصال په حقیقت کې د هغه فراق نتیجه ده او په هغه ویر کې دغه سرور او سرود پټ دی. هر څومره چې د خوشحالی د پسرلي بارانونه زورور وي هغومره یې سېلابونه هم زورور دي. له دغې زورورو باروانونو سره تندر او برېښی هم شته، لکه چې له ډېرو نویو افتخاراتو سره ډېر لوی خطرات ملګري دي. همدغه وجه ده چې زه له سپکو او کوچنیو غمونو څخه لوی او ستر غمونه ډېر ښه ګڼم.

اخلاقي اساس

شوپنهاور وايي: د اخلاقو دپاره له ترحم نه ښه اساس نه شته، انساني اخلاق بايد په همدغه اساس قايم وي.
د ده په نظر کې اخلاقي عمل هغه دی، چې د شخصي ګټې هيڅ اثر پکې نه وي او محض د بل د خير دپاره وي.
کانت وايي: د انسان هغه عمل اخلاقي ارزښت لري، چې خاص د انساني تکليف دپاره وي.
د ده په نزد انسانيت يو قانون لري، چې مخالفت ترېنه ښه نه دی او انسان مکلف دی، چې له دغه قانون سره سم وچلېږي. د ده په نظر هغه کار، چې د قانون دپاره کېږي او هغه کار چې د قانون دپاره نه وي شوی، مګر له قانون سره موافق دی يو له بله فرق لري.
دی هر نېك او ښه کار اخلاقي عمل نه ګڼي، د ده په فکر اخلاقي عمل هغه دی، چې خاص د قانون د پېروی او د انساني تکليف د پر ځای کولو دپاره اجرا شوی وي، نه د شخصي ګټې دپاره په همدغه سبب د يوه سوداګر صداقت او راستي، چې د تجارتي ګټې دپاره نېك کار ګڼي، مګر اخلاقي عمل ورته نه وايي، همدارنګه هغه څوك، چې ډېر زړه سواندی وي او په همدغه سبب له خلکو سره نېکي او احسان کوي، دغه راز نېکي او احسان د کانت په عقيده اخلاقي عمل نه دی.
دی وايي که دغه سړی له خلکو نه ډېرې جفاګانې ووينې زړه به يې سخت شي بيا به له چا سره احسان او نېکي نه کوي، مګر هغه څوك چې د خلکو جفاګانې وښيي او محض د تکليف دپاره له خلکو سره ښه کوي، دا کار اخلاقي قيمت لري او اخلاقي عمل ورته ويل کېږي.
مترلينګ وايي: هغه مينه چې انسان يې له انسان سره لري بايد له ډېر لوړ او هسك ځای نه اخيستل شوې وي، که يو انسان وکړی شي چې له انسانانو سره عشق ولري او بشر دوستي د عشق له کوره واخلي نه ښايي، چې له ترحم نه کار واخلي او مينه يې د مرحمت او مهربانۍ رنګ پيدا کړي.
که څوك چا ته د عدالت له مخې څه ورکولی شي د احسان له لارې دې څه نه ورکوي، که د چا له لاسه پوره وي، چې د انسان احترام وکړي دلجويي او تسلي ورکولو ته حاجت نه شته. دی د انسان دپاره له چا نه رحم او شفقت نه غواړي، عشق غواړي د احسان له ورکړې نه د عدالت ورکړه ښه ګڼي او له نوازش نه يې احترام د انسان دپاره غوره ګڼلی دی.
دا سړی د عشق طرفدار دی، د ده په مذهب بايد بادشاه او ګدا يو له بله عشق ولري. ده ته له شفيق نه رفيق ښه ښکاري او له هغې مينې نه کرکه کوي، چې يو مهربان بادار يې له خپل صادق خدمتګار سره لري، دغه راز مينه چې د ترحم او شفقت رنګ لري يو انسان لوی او بل کوچنی ښيي، په دې مينه کې چې هر څومره مهرباني پرته ده هغومره پکې د محبوب حقارت هم شته، مګر په عشق کې کبر او لويي نه ځايږي او

اغاتوب نه مني، دی انسان ته په ډېر لوی حق او ډېر زيات احترام قايل دی، مګر دغه حق ورته په سوال او ګدايۍ د استرحام له لارې نه غواړي، د عدالت په اساس يې غواړي.

که بشر ښه انصاف وکړي خواران او مزدوران په بډايانو باندې ډېر لوی حق لري، خو دغه حق پټ پاتـه دی او خلکو هېر کړی دی.

روسو وايي: «هر وخت چې تاسې يو اسمان خراش قصر وينئ، يقين وکړئ چې د يوه ولايت کورونه د دغه قصر د بنا دپاره وران شوي دي» که چېرې سم او صحيح حساب منځ ته راشي ډېر لوی بډايان د ډېرو زياتو خلکو پوروړي دي او د دوی خيرات په حقيقت کې د دغه پور نيمګړې ادا ده، که يو سړی په دغسې احساس خوار او غريب ته څه ورکوي احساس يې ډېر لوړ او عالي دی او له هغه بل نه، چې دا کار خپل رحم او کرم ګڼي عالي همت او لوړ شعور لري.

د چا پوهه چې د عشق په اب و هوا کې وده وکړي او عواطف او احساسات يې په عقل غالب وي، هغه د مترلينګ په شان فکر کوي او له نورو پوهانو نه يې فکر بل راز وي.

ښه او بد

خدای خبر دی، چې غل وکه خوني، یا یې کوم ډېر د شرم کار کړی و، هر څه چې و، خو خلکو یې متېږ ترلې وې او حاکم ته یې راوست، هر یوه ویل: دی ډېر بد سړی دی مونږ د ده له لاسه ډېره په عذاب یو، دی باید بندي شي او ډېره سخته سزا وويني.
حاکم هغه بد وګاڼه او زندان ته یې ولیږه، د هغه خپلوان اخندزاده صاحب ته ورغلل او هغه یې حاکم ته وروست، کله چې حاکم د اخندزاده صاحب له راتګه خبر شو یوه ټوټه مخې ته ورغی، د هغه لاسونه یې ښکل کړه او په ډېر عزت یې خپل ځای ته راوست.
د اخندزاده صاحب له خبرې هېڅوك نه شو وتلی، حاکم هم د ده امر ته غاړه کېښوده او بندي یې خوشې کړ.
ما چې دغه حال ولید په دې پوه شوم، چې دلته د ښو او بدو فرق نه شته، ځکه د ښه سړي لاسونه ښکلوي او د بدو سړو لاسونه تړي، مګر ټول د ښو او بدو په فرق یو شان نه دي پوه شوي. د همدې له امله هغه سړی، چې د خلکو په نظر کې بد و اخندزاده صاحب ښه وګاڼه او له بنده یې خلاص کړ.
زما ملګري وويل: دوی د ښو او بدو په تمیز کې ډېر غولېدلي دي، وايي زمونږ ملك ډېر بد سړی دی، ځکه چې د غلو ملګری دی او غله په حاکم باندې خوشې کوي، مګر همدغه کار چې اخندزاده صاحب وکړ هغه ته بد نه وايي.
هرکله چې خونیان او داړه مار بندیان شي د ده په برکت خوشې کېږي او د ګنهاکارو شفاعت د ده کار دی. دی یوازې له حاکمانو نه غله نه خلاصوي. که شکرانه غته وه په اخرت کې یې هم د خلاصولو ذمه کوي او پس له مرګه یې هم ملګري دي.
که یو حاکم یو غل د ملك په خوله خوشې کړي دا کار دوی ته بد ښکاري، مګر که د اخندزاده صاحب سفارش یې پرېږدي، نو بیا په ښه سړیتوب او دینداری کې حسابیږي. د هر چا بدي که په ډېرو پردو او رنګونو کې پټه وه هغه د دوی په نظر کې ښه سړی دی او که چا خپله بدي نه پټوله یا یې نه شوه پټولی دوی ورته بد وايي او په بد نامه یې یادوي.
دوی هغه څوك غل ګڼي، چې د سوداګرو قافلې وهي او د بډایانو په کورونو داړې غورځوي، مګر د هغه چا لاسونه او پښې ښکلوي چې په چل او فریب د خیراتونو قافلې خپل کاله ته راګرځوي او د مسکینانو حق غصبوي.

پخوانۍ ډیوې

په کاله کې برق لګېده، مګر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسینه ډیوه ایښې وه، په څنګ کې یې یوه بله ډیوه هم وه، چې یو وخت پکې شمع بلېده.

هغه خوا د خاوریونو تېلو لاټین ښکارېده او داسې معلومېده، چې هرې ډیوې په خپل وخت کې دا کور رڼا کړی او د کاله خلکو یې په رڼا کې ډیوې شپې سبا کړي دي، مګر اوس ترېنه څه کار نه اخیستل کېږي او د شپې په کور کې برقونه بلېږي.

د زمانې دا عادت دی، چې زاړه شیان له کاره باسي او نوي شیان په کار اچوي، مګر خلك خپل زوړ حال نه هیروي او زړو شیانو ته په جګو رفونو باندې ځای ورکوي.

دا عادت بد نه دی، چې څوك زاړه خدمتونه هېر نه کړي او زړو خدمتګارانو ته په قدر وګوري، مګر کار باید له نوو شیانو واخیستل شي او په کورونو کې وخت په وخت نوې رڼا ګانې پیدا شي.

انسان په هر وخت کې یوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا د هر کاله خپله څېره او خپله وضع بدلوي. د عالم تغیر چې د دنیا یو قانون دی همدغه تقاضا لري، چې هر څه باید یو راز او بل راز شي او یوازې لوی خدای تل تر تله په یوه حال باقي وي. د همدغه بدلون او تغیر په وجه د علم او پوهې رڼا هم هر وخت خپل فانوس بدلوي او د لوښو په بدلون په لوښو کې پراته شیان هم بل راز کېږي. هغه رڼا چې د خاورو له تېلو پیدا کېږي هغه نور، چې د لمر او سپوږمۍ له کوره راځي، هغه بربښنا چې د اوبو له ابشار څخه حاصلېږي د ظرف او محل په اعتبار یو له بله بېلېږي. که څوك په دغو ظاهري صورتونو ونه غولېږي او حقیقت ته ځیر شي، نو د شړشمو او پنبې په بوټو د غوزانو او زیتونو په ونو کې یوه رڼا موجوده ده، چې په هر راز ډیوه کې بېل کیف پیدا کوي. که څوك هغه تیل چې په ډیوه کې ویني یا دغه سیزونکی برق، چې په برقي نغریو کې ګوري په اوبو کې ولیدی شي هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره زره کې یوه رڼا ویني، چې د صحرا په کاڼو کې هم شته. هغه نور چې کلیم په کوه طور کې لیده، په هره ونه کې شته، مګر محرمانه سترګې غواړي.

که د انسان تعقل قوي شي او د حواسو له قیده واوزي(که څه هم د بشر اوسنۍ پوهه هماغه رڼا ده، چې د حواسو له کړکیو رانتوتلې ده) په هر شي کې به یو نور ګوري او د وجود په نړۍ کې به دا تور او سپین نه وي! اوس مونږ د حواسو له تاثیر لاندې یو، چې په تېلو غوړ لاسونه په پندانه وچوو.

که لوښي او ظروف زمونږ د نظر مانع نه شي، نو په هر کور کې د یوې ویالې یا د یوې چینې اوبه دي او د ټولو مشرب یو دی.

که مونږ د سیند او ویالې، د کوهي او کاریز، د واورې او باران په نومونو او صورتونو ونه غلېږو، نو واوره، ږلۍ او باران د یوې کورنۍ خلك دي او اور او اوبه هم دومره پردي نه دي، په حقیقت کې همدغه

خوږوالی دی، چې په خټکي، هندوانه، توت، انګور، ناك او منه کې یې حلول کړي او په هر محل کې یې بېل صورت بېل خوند او بېل نوم پیدا کړی دی.
هغه لوی او واړه خمونه، چې د بېلوبېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو کیف لري او د کجورو او اوربشو په مېنځ کې څه فرق نه شته. په دغسې کتنه چې سړی له اشکالو او صورتونو نه هغه خوا وګوري سړي ته دا معلومېږي، چې کورت او شړومبې له یوې غړکې راوتلي دي او مایعات او جمادات زمونږ ظاهري حواسو بېل کړي دي.
هغه وخت چې زمونږ تماس او تعلق له مادیاتو نه قطع شو او مجرد شو ښایي، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانته ووینو، دغه وخت به د نن ورځې وسایل لکه د دې کوټې بېکاره ډیوې په کارنه وي او علم و پوهه به په نورو قلبونو کې ځان ځرګند کړي، چې اوس یې مونږ نه شو لیدلی.

انتخاب

زما ملګری له اجتماعي مسایلو سره ډېره زیاته علاقه لري، کله چې ولس د شوروي دپاره وکیلان انتخابوي یا د حکومت مشر خپل وزیران ټاکي دی په انتخاباتو باندې په زړه کې سل اعتراضه لري.
د ده په نزد سم او صحیح انتخاب ډېر مشکل کار دی او که دغه کار بل څوك کوي، دی پکې ډېر عیبونه پیدا کولی شي. دی وایي د ګوستاولوبون دا خبره رښتیا ده، چې په خلکو باندې حکومت کول دومره ګران کارنه دی، لکه چې په خلکو کې لایق کسان پېژندل او انتخابول مشکل کار دی.
زما ملګری دا یوه لویه اشتباه ګڼي، چې اجتماعي کارونه داسې کسانوته وسپارل شي، چې هغوی په خبرو کې ډېر مهارت لري او په خبرو ډېر ښه پوهېږي. ده د کوم عالم خبره ډېره خوښه کړې ده چې په خبرلوڅو نطاقانو کې د فکر خاوندان ډېر لږ پیدا کېږي.
د ده په نز د هغه څوك، چې ډېرې ښې خبرې کولي شي ښه ښه کارونه نه شي کولی او ډېر فکر کونکي هم د کار خك نه دي.
زه د ده دا خبره ځکه ښه ګڼم، چې دی په خپله د فکرخاوند دی او په خبرو کې هم ډېرښه دی، هغه څوك چې د ځان په باب کې هم له حقه نه تېرېږي او د قضاوت په وخت کې په ځان هم حکم کولی شي باید ښه یې وګڼو او په قدر ورته وګورو. او س خو به پوه شوي یاست، چې زما ملګری په اجتماعي مسایلو کې څومره عمیق فکر لري، مګر زما علاقه له ده سره په فکري او علمي دقت نه ده بنا، بلکې د ده شعر او ادبي جنبه مې ډېره خوښه ده.

دې علاوه په دې، چې شاعر او ليکونکی دی په شعر او ادب کې ډېره ښه نقادي هم کولی شي، يعنې که هرڅومره ښه شعر بد په نظر ورغی يا د شعر خاوند ښه سړی نه و، دی پکې داسې باريك عيبونه پيدا کولی شي، چې نور يې په ذره بين هم نه شي ليدلی، مګر کوم شعر چې دی په خپله انتخاب کړي هغه هم ډېر ښه نه وي يا يې نور په ښه والي نه شي پوهېدای. ګورئ! زما مقصد دا نه دی، چې ښه شعر او بد شعر نه پېژني، بلکې يقين لرم چې ادبي محاسن او معايب ورته ډېرښه معلوم دي، زما په نظرکې دی ډېر ښه شاعر دی، مګر د ده له باريك نظر څخه په وېره کې يم، چې دا خبره يې په مزاج بده ونه لګېږي، ځکه چې اناتول فرانس په خپل يوه کتاب کې ليکلي دي، چې ډېر ښه شاعر هماغه دی چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه بل څوك په نظر کې نه لري.

زما دغه ملګري يوه ورځ د وطن په کاردارنو باندې بحث کاوه، چې ځينې يې ښه ګڼل او ځينې بد، ما چې د ده دغه انتخاب وليد په دې پوه شوم، چې د شعر له پېژندلو نه د سړو پېژندل ګران کار دی او د اشخاصو په عمل کې دومره اختلاف نه شته، لکه چې په نظرکې شته.

دا کېدی شي چې ډېر خلك په يوه چلم خوله کيږدي، مګر فکرونه او نظرونه يو راز نه دي، د حسن انتخاب، د شعر انتخاب، د شخص انتخاب په هر ځای کې يوه اختلافي مسله ده، چې د هر چا د ذوق او نظر په لحاظ فرق کوي. که هر چېرته لاړشئ او هر چا ته لاړ شئ يو به د بل په انتخاب اعتراض کوي او دغه شکايت به هر ځای موجود وي.

حجازي د ايران ډېر ښه او مشهور ليکوال ليکي: زما يو دوست چې له ډېرو ښو ليکوالو څخه دی د ايران په فرهنګستان انتقاد کاوه، چې په دغه علمي او ادبي انجمن کې ولې ځينې بېسواده اشخاص په عضويت انتخاب شوي دي او لياقت ته نه دي کتل شوي، مګر څومره چې ده د ايران د فرهنګستان اعضاوو ته بد ويل هغومره يې د فرانسې د اکاډمۍ اعضاء ستايل او د هغوی انتخاب يې ډېر صحيح ګاڼه، څو ورځې وروسته چې زه(حجازي) د فرانسې د اکاډمۍ له يوه غړي(مسيوماسين يون) سره په پاريس کې مخامخ شوم، نو د اکاډمۍ بحث منځ ته راغی او هغه په ډېر قهر وويل: «د فرانسې له اکاډمۍ نه خرابه دستګاه بله نشته. څو ورځې پخوا يو تن د کتابونو ناشر، يعنې(کتاب پېرودونکي)کتاب فروش، چې د اکاډمۍ د ځينو اعضاوو کتابونه د تملق دپاره چاپوي او خرڅوي يې د اکاډمۍ غړی شوی، چې د ادبياتو په پوله هم نه دی تېر شوی».

دا کيسه همدغلته پرېږدئ، چې د فرانسې د اکاډمۍ انتخابات د اناتول فرانس په وخت کې وګورو.

دغه لوی او مشهور ليکوال په خپل يوه کتاب کې د دوو تنو (شاګرد او استاد) مذاکره د اکاډمۍ د يوه غړي په باب داسې ليکي.

شاګرد: مسيو... د اکاډمۍ په عضويت انتخاب شو او دا انتخاب زه ډېر بد ګڼم. دا سړی د معاشرت په ادابو ډېر ښه پوهېږي او له هر حزب سره تګ راتګ لري، سربېره په دې يوې لوړې کورنۍ ته هم منسوب دی او وراره يې د کليسا واکدار دی. دی په خپله هم ډېر څه لري او په کاله کې يې ډېر ښه شراب پيدا کېږي،

مګر ذوق او هنر نلري او د لوړې قريحې خاوند نه دی، ځکه راته دغه انتخاب ډېر ناوړه معلومېږي او په بد نظر ورته ګورم. استاد: ناوړه انتخاب ته هېڅکله بد مه وايه او په دې پوه شه، چې په کارونو کې د تصادف او انفاق ۱ - ۲ برخه ډېره زياته ده، هغه کار چې تاسو ته مسخره معلومېږي په حقيقت کې يو انتقام وي، چې تقدير يې د تفريح دپاره د عقل او تدبير له خاوندانو څخه اخلي.

تاته دې دا معلومه وي، چې په دغسې انجمنونو کې د هوس او تفنن دپاره هم ځای پرېښودل په کار دي. د قريحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او ګذران خلك نه وي.

تا ته دې، د قريحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او ګذران خلك نه وي.

که يوه جامعه سل په سلو کې عقلي او منطقي وي سل په سلو کې به د تحمل وړنه وي او د عدالت له ساره فشار لاندې به هر څه ساړه وي. کوم انجمن چې يوازې له لويو او فوق العاده اشخاصو جوړ شوی دی ډېر لږ خلك به ورسره علاقه ولري. ډېره ښه ده چې ټيټ او حقير اشخاص له دوی سره ګډ شي او د تفريح باعث وګرځي. په دغه صورت کې به ټيټ کسان له لوړو کسانو نه علمي او معنوي استفاده کوي او لويانو به هم، چې خپله مقايسه له دوی سره په نظر کې نيسي خوند اخلي. دا کار د دواړو په ګټه دی او اکاډمي په دغه ډول د خپلو مهمو غړو اهميت نورو ته ورکولی شي. څنګه چې د لمر او ستورو څخه ځينې ذاتي او ځينې اکتسابي ځلښت لري، د اکاډمۍ اعضاء هم بايد دغه راز وي، چې د ځينو رڼا ځينو نورو ته انتقال او سرايت وکړي.

دغه راز ناوړه انتخابات د دغه انجمن د حيات او بقا دپاره ډېر ضرور معلومېږي او ډېره ښه ده، چې اکاډمي د خپلو غړو په انتخاب کې اشتباه وکړي يا د تصادف له تاثير لاندې راشي او دغه راز خلك هم انتخاب کړي.

که ناوړه اشخاص هېڅکله د اکاډمۍ په غړيتوب نه انتخابېدلی، نو هغو کسانو ته به ډېر لوی توهين او تحقير متوجه و، چې اکاډمۍ نه قبلولې. مونږ بايد دغه راز ظاهري اشتباهات حقيقي هوښياري وګڼو او په نفرت ورته ونه ګورو.

د عقل برخه په ژوندانه کې

پاك خدای چې ژوند پيدا کړ غرايز يې هم ورسره پيدا کړه، چې ژوند وساتي او د حيات شمع مړه کېدو ته پرې نږدي.

همدغه غرايز دي، چې د هوا مرغان او د ځمکې ځناور يې د زيږولو او نسل ساتلو کار ته داسې متوجه کړي، چې هېڅ غفلت پکې نه ځايېږي. د همدې لامله د هوا مرغان هر کال نوي کورونه جوړوي او نوې هګۍ پکې ږدي. له هګيو نه بچي را ايستل او بچو ته دانه په خوله کې راوړل د غريزې کار دی.

يو کوچنی ماشوم، چې په لومړۍ ورځ د مور په تي باندې خوله ږدي او وري يې بې له غريزې بل لارښونکې نه لري، هغه پاملرنه چې يوه چرګه يې د خپلو بچيو په نسبت لري کوم تعليمي کار نه دی، بلکې د غريزې او فطرت په تقاضا اجرا کېږي. کومه شهواني قوه، چې نر او ښځه يې يو د بل په نسبت لري د غريزې غوښتنه ده، چې د ژوند ساتلو او د نسل د بقاء دپاره په انسان او حيوان کې وجود لري، يعنې د ژوندانه ساتنه او د نوع پاينښت د غرايزو وظيفه ده. هر کله چې غرايز په حيوان کې ډېر قوي وي او په انسان کې ضعيف غونډې دي، نو انسان ته عقل هم ورکړ شو ، چې د ژوند په کار کې له غرايزو سره مرسه وکړي او د غريزې په خوښه استعمال شي، يعنې عقل يوه آله ده چې غريزه يې استعمالوي، نو عقل بايد د ژوندانه د وسايلو برابرولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پټو اسرارو د کشفولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پټو اسرارو د کشفولو کار ترينه واخلو او بېځايه يې استعمال کړو. د عقل اصلي کار همدغه دی، چې له مادې سره تعلق پيدا کړي او په موادو کې تصرف وکړي. طبيعي علوم او رياضي علوم دا مدعا ډېره ښه ثابتوي، چې د عقل کار له جسم او مادې سره دی چې بايد ابعاد وپېژني او کميت ته متوجه شي، ځکه چې د کيفيت پېژندنه د عقل کارنه دی او عقل د دغه مقصد دپاره نه دی پيدا شوی همدغه سبب دی، چې انسان يا له کيفيت نه بېخي غافل دی يا کيفيت ته هم د کميت په نظر ګوري، مثلاً: زمانه په اصل کې کيفيت دی او د کيف له مقولې لاندې راځي، مګر انسان د خپلې ساعت تيرۍ دپاره، چې د ژوندانه يکنواختي ورکه کړي دغه کيفيت له مقولې لاندې راووست او د ځمکې حرکت د ستورو حرکت او نور حرکتونه يې زمانه وبلله، هئيت نجوم رياضيات په همدغه مفيده اشتباه بناه شوه او د دغې لويې غلطۍ په وسيله لوی لوی مقصدونه حاصل شول.

که انسان ښه غور وکړي پوهېږي، چې عقل انسان ته د دې دپاره ورکړشوی دی، چې د الاتو او مصنوعاتو په جوړولو کې ترينه کار واخيستل شي او يو څه جوړ کړي، نه دا چې په څه پوه شي او د کميت ادراك وکړي.

د عرب پوهان په دغه راز ښه پوهېدلي دي، ځکه يې د ژوند ښه کولو په کار کې له عقل او پوهې نه ډېر کار اخيستی دی او زمونږ پوهان په نورو تصوراتو کې غرق دي.

مونږ بايد د جوړولو او پوهېدلو په فرق قايل شو.

جوړول اسانه کار دی، مگر پوهېدل گران کار دی.

د شاتو مچۍ عسل جوړوي، مگر په حقيقت يې نه پوهېږي.

مونږ ژوند کوو او د ژوند وسايل برابر وو، مگر د ژوندانه په حقيقت نه يو پوه شوي.

ډاکټران او طبيبان د ژوند په خدمت تر ډېره حده موفق شوي دي او د زړه حال، د سږو حال ورته معلوم دی، مگر ژوند نه پېژني او له روح نه ناخبره دي.

د انسان ډېره لويه او مهمه وظيفه د ژوندانه ساتنه او روزنه ده.

عقل او فکر، علم و فن د همدغه مقصد دپاره دي، چې د ژوندانه اسباب او وسايل برابر کړي او په همدغه لاره کې ترېنه کار واخيستل شي.

حسابي خبرې

استاد ویل: تاسې باید هر وخت له ځان سره حساب وکړئ او حسابي خلك اوسئ!

د ده یو حسابي درس دا و: که یو عدد له بل سره داسې یو ځای کړو، چې یو پاس او بل لاندې وي لکه ۲ ۲ نو څلور(۴) ترینه جوړیږي او دواړو وجود هم په خپل حال نه پاتې کیږي، که دواړه څنګ په څنګ یو ځای کړو لکه: ۲۲ دوه ویشت ورنه جوړیږي او دوه شلي کیږي. د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاتې کیږي، ځکه چې دلته د ملګرتیا او ورورولۍ راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محـــــــــــــــــوه کـــــــــــــــــول معلـــــــــــــــومې دي.

ده ویل: که دوه مساوي عددونه لکه: (1-1) (2-2) (3-3) هریو له بل نه وړاندې یا وروسته کړو نتیجه یې یوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقدم او تاخیر ډیر زیات فرق راولي او په مقدار کې ډیر تفاوت راځي. که مونږ(یو) او نه (یو) ځای کوو او داسې یې لیکو (۱۹) نونس کیږي، مګر شل کیږي نه، که همدغه دوه عددونه داسې ولیکو (۹۱) خبره سلوته نږدې کیږي او ډیر زیاتوالی پکې راځي.

شعر او فلسفه

وریځې پورته په هوا کې دي، څاڅکي ښکته په ځمکه کې.

هغه څه چې په هسکو وریځو کې شته په ژورو څاڅکو کې هم شته په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتیږي.

د لوړ خیال او د ژور فکر نتیجه یوه ده.

ته: یا خپل نظر ډیر لوړ کړه یا په خپل ګریوان کې ډیر سر ښکته کړه:

د شـــــــاعر او فیلســــــوف فــــــرق هــــــــمدغه دی
زه شعــــــــر او فلســـــــفه دغــــــه شـــــان ګـــــــڼم

ولاړې اوبه

له ښاره ووتم سمه او ودانۍ مې پرېښوده، د لوړو غرونو سر ته وختم، له هغه ځایه ستاسې لوړې ماڼۍ ډېرې ټیټې ښکارېدې او په دې پوه شوم، چې مونږ په ډېر ټیټ محیط او ټیټه هوا کې ژوند کوو.

د غره له سره ډېر لرې ځایونه لیدل کېږي او نظر ډېر لرې ښکار کوي، ځکه ما هم د زمان او مکان په لرې ګوټ کې هغه څه لیده، چې د کور او کلي خلکو نه شو لیدلی.

همدغه وخت زه وپوهېدم، چې فرعون او قارون په کلو او ښارونو کې پیدا کېږي، مګر خدایي تجلي په غرونو کې ځان ښيي او کلیم له کوه طور نه الهام اخلي. د لمر لومړۍ رڼا د غرو په څوکو پرېوزي او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوي. شپانه په غرونو کې دي او قصابان په ښارونو کې.

د بودا او زردشت نبني ننښانې په غرونو کې دي او فرهاد د عشق د غره ازانګه ده.

د غرونو اوبه ډېرې پاکې او ډېرې رڼې دي. د غرونو هوا ډېره صافه او بې دوړو ده.

تاسې غرونو ته یوازې د کمیت په لحاظ مه ګورئ، د کیفیت په لحاظ هم دلته ډېر څه شته، چې په سمه کې نه شته.

که په غرونو کې قیمتي لعلونه شته، نو د غرونو ښکلي او ښایسته منظرې هم په ښارونو کې نه پیدا کېږي.

زه غرونو ته ننداړو او تماشو دپاره تللی وم او د ولاړو اوبو سیل مې کاوه، ما ته چا ویلي و، چې هلته یو ډېر لوی ډنډ دی، چې پخوا به پکې ښاپېریو لمبل او ملوك به له بدرۍ سره همدغلته کتل.

زه لاړم او دغه ډنډ مې ولید د ډنډ په غاړه ډېر ساعت کښېناستم او تر ډېره وخته له فکر او خیال سره مشغول وم.

دغه لوی ډنډ د صبر او سکون په مقام کې څه شور او فریاد نه کاوه، د حال په ژبه یې خپل عمیق احساسات داسې ښکاره کول.

زه د لویو غرونو په ډېره لویه کنده کې ایسار یم او د ولاړو اوبو په نامه یادېږم. زما لیدو ته خلك راځي او زما مهیبه منظره ویني. هېڅ لامبوزن دا جرئت نه کوي، چې زما په سر ودانګي او زما مخ په څپېړو ووهي.

په ما باندې د چابېړۍ نه(ګرځي زما کبان څوك نشي نیولی) د هیچا جال په ما باندې نه دی لوېدلی. زه د هیچا په واك او اختیار کې نه یم، مګر په عین حال کې بې واکه او بې اختیاره یم. زما په پښو کې لکه غرونه لوی لوی زنځیرونه پراته دي او زه یې ځای په ځای درولی یم.

هغه ازادې، چې له مستو سیندونو او زورورو سېلابونو سره شته له ما سره نه شته.

زه عمق لرم، شور او مستې لرم، موج او حرکت لرم.

زه ډېر خلك غرقولی شم، مګر ځان له قیده نه شم خلاصولی.

زما قوت او طاقت ایسار دی، ما ځان ته د یوې چینې او یوه لښتي قدر ته مجرا پیدا نه کړه او د دغو ماشومانو ازادي هم زما په برخه ونه رسیده. زه ډېر لوی قوت یم، مګر ازاد نه یم، ایسار یم، ځکه هېڅ نه شم کولی او هېڅ رانه جوړ نه شوه.
زما عمر عبث تېرېږي، نه رانه برق او برېښنا پیدا شوه نه سمسور باغونه، نه مې جهان ولیده او نه جهان ولیدم. زه ښارونو او ودانۍ ته ښکته نه شوم. ما خپل موج او حرکت ونه لید او د شور او مستۍ په کیف ونه پوهېدم. زه د ځان غوندې نورو ډنډونو سره یو ځای کېدای نه شم، مګر د کابل سیند د کونړ له سیند سره یو ځای کېږي او دواړه له اباسین سره خپل موجونه خپل شور او خپله مستي یو ځای کوي.
قید او اسارت عزیزان له عزیزانو نه لرې ساتي، ځکه د یوه کوهي اوبه له بل سره نه شي ګډېدلی. لوی ډنډ ته لاره نه لري، مګر د اسمان ورېځې یو له بله ګډېږي او دیوه باغ مرغۍ بل باغ ته ځي.
زما طبیعي میل دا نه دی، چې ځای په ځای غلي ولاړ یم او هېڅ حرکت نه کوم. زه د سېلاني حرکت او توپاني قوت غوښتونکې یم.
زه باید دغه سکندري ضد مات کړم او ځانته لاره پیدا کړم.
که زه له دغه قیده خلاص شم. زما له طوفان به خلك وویرېږي او زما له فیضه به ملکونه اباد شي.
زه به بحر او دریاب ته لاره پیدا کړم او هلته به بې برخې نه یم.
زما په زړه کې ډېر څه نه شته، مګر د شور او غوغا ژبه نه شته.
ته زما د حال په ژبه پوه شه او زما په حال کې عمیق فکر وکړه.
هغه وخت، چې زه د ډنډ په غاړه ناست وم، لکه صحب حال په بل حال کې وم او د خیال پروازونه ډېر او چت وو.
په دغه وخت کې زه له لوړو خیالونو او ژورو فکرونو سره اشنا شوم او ډېر لرې به مې کتل همدغه وخت ما ته د پسرلي زورور بارانونه رایاد شوه، چې له دې لوړو غرونو په ډېر شور او زوږ مخ ښکته روان وو او هیچا یې مخه نه شوه نیولی.
د هغه سېلاب تعلق د اسمان له ورېځو او اسماني برېښنا ګانو سره وه، ځکه یې ډېرې ځمکې لاندې کړې او له هره قیده ازاد و.
دا ډنډ له ټیټ او ژور محیط سره علاقه لري، ځکه په ځای ولاړ دی او عمري قید تېروي. ای هغو کسانو، چې د پوهې او هوښیارۍ عمق ته پرېوتي یاست او په اسفل السافلین کې ژوند کوئ! په دې پوه شئ، چې دغه راز لوی ډنډونه د هغه شبنم مقام او منزلت نه شي پیدا کولی، چې د شپې د ګل په نازکو پاڼو پرېوزي او سحر د لمر د وړانګو او حرارت سره اسمان ته خېژي.
هغه اوبه چې د نورو ځاګانو په تل او تورتم کې دي، په دې نه شي پوهېدی چې د پسرلي بارانونه او سېلابونه څنګه دي او څه کوي؟

دغه راز لوړ مضمون دغسې ټيټو ته نه شو ويلی او د ژورو ځاګانو په اوبو کې د دنيا زورور بارانونه هم موج او حرکت نه شي پيدا کولی.

ښه حاکم

هغه چې نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.
نه يې په زړه کې ډار شته، نه طمع.
نه له موقوفی وېرېږي، نه د ترفيع پروا لري.
نه رشوت اخلي، نه تنخواه.
نه له چا سره عناد لري، نه د چامراعات کوي.
نه د چا مخ ګوري، نه چا شته.
نه زور ور پېژني، نه غريب.
نه يې څوك خپل دي او نه پردي.
نه سپارش مني، نه تملق اوري.
نه چاته خاندي، نه چا ته وچولی تريووي.
پوهيږئ دا حاکم څوك دی؟
هو! قانون او عدالت.